

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1931:2
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING

OCH

FÖRSLAG

RÖRANDE

LÄROBÖCKER

VID DE ALLMÄNNA LÄROVERKEN
OCH MED DEM JÄMFÖRLIGA
LÄROANSTALTER

AVGIVNA AV

1927 ÅRS SKOLSAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 1

Statens offentliga utredningar 1931

Kronologisk förteckning

1. Sammandrag av yttranden över 1927 års prästlönereregleringssakkunnigas betänkande rörande nya grunder för lagstiftningen om prästerskapets avlöning och förvaltningen av den därtill anslagna egendomen. Idun. 622 s. E.	2. Utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Norstedt. 181 s. E.
-

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäver till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 8 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i slag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1931: 2

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING

OCH

FÖRSLAG

RÖRANDE

L Ä R O B Ö C K E R

VID DE ALLMÄNNA LÄROVERKEN

OCH MED DEM JÄMFÖRLIGA

LÄROANSTALTER

AVGIVNA AV

1927 års skolsakkunniga

STOCKHOLM 1931

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

303336

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till Konungen	5
I. Återblick på läroboksfrågan	9
II. Allmänna krav på läroboken	33
III. Läroboksbeståndets begränsning	46
1. Summarisk översikt av det nuvarande läroboksbeståndet	46
2. Åtgärder för inskränkning	48
IV. Antagande av lärobok	54
1. Granskningsförfarandet	58
a. Granskning av nya läroböcker	59
b. Allmän revision av läroboksbeståndet	60
c. Kostnader för läroboksgranskningen	63
2. Tillvägagångssättet vid införande eller ombyte av läroböcker vid de särskilda slagen av läroanstalter	66
V. Läroboksfrågan ur ekonomisk synpunkt	71
1. Nuvarande läroboskostnader	71
2. Åtgärder i förbilligande syfte	74
VI. Sammanfattning	88

Bilagor.

Bil. 1. Översikt av läroböcker, under läsåret 1927—1928 begagnade vid all- männa läroverk, kommunala mellanskolor och enskilda, under skol- överstyrelsens inseeende stående läroanstalter	96
Bil. 2 a—b. Antalet ombyten av läroböcker vid de allmänna läroverken läs- åren 1916—1926	112
Bil. 3 a—c. Kostnader för läroböcker vid vissa läroanstalter läsåret 1927— 1928. — Utgifter för läroböcker för en lärjunge, som fullständigt genomgår folkskolan. — Kostnader för läroböcker i Norge och Danmark	116
Bil. 4. Bestämmelser angående införande m. m. av läroböcker i några främ- mande länder	119
Bil. 5. Jämförande prisuppgifter m. m. på vissa läroböcker i Sverige, Norge, Danmark och Preussen	126
Bil. 6. Förteckning över betänkanden och uppsatser m. m. i läroboksfrågan .	130

Till KONUNGEN.

Genom nådigt beslut den 18 juni 1927 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla tre sakkunniga för att inom nämnda departement bland annat verkställa utredningar och avgiva yttran-

den och förslag i vissa med den beslutade skolorganisationen sammanhängande frågor. Vidare bemyndigades chefen för nämnda departement att under utredningsarbetets gång i mån av behov tillkalla ytterligare två sakkunniga, med rätt att, där så befundes lämpligt, ersätta sådan sakkunnig med annan.

Såsom sakkunniga tillkallade departementschefen den 20 juni 1927 under-tecknade Bergqvist, Wallin och Nordfelt samt uppdrog åt undertecknad IBergqvist att vara de sakkunnigas ordförande.

I skrivelse till de sakkunniga den 24 september 1928 anförde departementschefen följande:

»I mitt yttrande till statsrådsprotokollet den 18 februari 1927 vid anmälan av förslag till omorganisation av det högre skolväsendet m. m. berörde jag bland annat spørsmålet om de vid läroverken använda läroböckerna och framhöll därvid betydelsen av att läroböckerna till plan och framställningssätt komme att främja den läggning av skolarbetet, som jag förut i mitt anförande karakteriserat. Såsom redan skolkommissionen antytt, vore åtgärder från Kungl. Maj:ts sida erforderliga för att påskynda en utveckling i denna riktning. Även de ledamöter av skolöverstyrelsen, vilka reserverat sig mot överstyrelsens utlåtande över skolkommissionens betänkande, hade, med understöd för övrigt av 1924 års skolsakkunniga, påyrkat omedelbara åtgärder för revision av vårt läroboksväsende genom en särskild granskningsnämnd. Jag erinrade vidare om att överstyrelsen i skrivelse den 11 november 1926 påkallat åtgärder i saken, och förklarade mig vara fullt ense med skolöverstyrelsen om det trängande behovet av en dylik offentlig granskning av olika hit-hörande förhållanden. Emellertid hade det synts mig tvivelaktigt, huruvida den ifrågasatta revisionen lämpligen borde igångsättas, innan riksdagen varit i tillfälle att fatta ställning till de många svävande skolproblemen och innan åtminstone konturerna till de framtida undervisningsplanerna föreläge. Jag hade därför ansett mig hava goda skäl att låta med detta granskningsarbete anstå i avvaktan på det beslut, som riksdagen kunde komma att fatta i anledning av de av mig framlagda förslagen.

»Nu torde emellertid tidpunkten vara inne för att upptaga läroboksfrågan till närmare behandling. Nya undervisningsplaner för de allmänna läroverken hava den 29 juni 1928 fastställts av Kungl. Maj:t och i viss utsträckning börjat tillämpas med ingången av läsåret 1928—1929. Därför har ny stadga för nämnda läroverk den 24 september 1928 utfärdats av Kungl. Maj:t, varigenom vissa nya riktlinjer för bedrivande av det inre arbetet vid läroverken blivit givna. I § 45 mom. 4 av nämnda stadga föreskrives i sådant hänseende, att allt efter som vid undervisningen nytt läroinnehåll tillföres ett läroämne eller nya synpunkter därvid anläggas, skall, till förebyggande av för stark anhopning av lärostoff, sorgfälligt tillses, att en lämplig utskiftning mellan äldre och yngre delar av läroinnehållet äger rum, samt att av särskild vikt är, att detta vinner tillämpning även med avseende på de vid undervisningen använda läroböckerna. Under sådana förhållanden synes mig en närmare undersökning av ifrågavarande spørsmål nu kunna och böra före-

tagas närmast i syfte att angiva riktlinjer för de olika ämnena i fråga om det behöriga lärostoffets innehåll och avgränsning.

»Ännu en betydelsefull synpunkt torde emellertid härvid böra göras gällande, nämligen den ekonomiska. Det har under åtskilliga år varit ett från allmänhetens sida ständigt återkommande klagomål, att läroböckerna vålla stora utgifter. Det kan enligt min mening icke heller bestridas, att berörda klagomål varit i viss mån grundade och att kostnaderna för läroböcker mången gång överskridit vad som i sådant hänseende kunnat anses skäligt. Olika vägar för nedbringande av kostnaderna kunna givetvis erbjuda sig. Sålunda har det ifrågasatts, att det allmänna skulle träda emellan, antingen genom understöd, i likhet med vad som äger rum beträffande undervisningsmateriel för folkskolorna, eller genom anordnande av någon form för statlig förlagsverksamhet eller ock genom fastställande av vissa standardtyper för läroböcker. En eller annan bland dessa utvägar har försökts i andra länder, och möjligen kunna några av de erfarenheter, som där blivit gjorda, visa sig vara av betydelse vid frågans lösning även i vårt land. Emellertid är det icke möjligt att på sakens nuvarande ståndpunkt avgöra, vilken av de antydda utvägarna som kan vara att föredraga eller om till äventyrs någon annan åtgärd kan visa sig lämplig. Härför kräves tydligen en närmare utredning med därpå grundat förslag. En dylik undersökning knyter sig också naturligt till det arbete, som det åligger eder att ytterligare utföra i fråga om de metodiska anvisningar, som tillhöra den nyligen fastställda undervisningsplanen. Det är emellertid tydligt, att utredningen icke bör inskränkas att avse endast de allmänna läroverken utan också bör gälla andra, med dem jämförliga läroanstalter.»

Under hänvisning till vad sålunda yttrats uppdrog departementschefen, på grund av honom genom nådigt cirkulär den 18 juni 1927 givet bemyndigande, åt de sakkunniga att i berörda avseende verkställa erforderlig utredning samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Genom beslut den 6 oktober 1928 tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet undertecknad Almkvist för att såsom sakkunnig deltaga i berörda utredningsarbete.

Såsom sekreterare hos de sakkunniga har jämlikt chefens för ecklesiastikdepartementet enligt nådigt bemyndigande givna förordnande tjänstgjort kanslirådet i ecklesiastikdepartementet F. W. E. Sandberg.

Under gången av sitt arbete hava de sakkunniga överlagt angående vissa med arbetet sammanhängande spörsmål med fackmän på området, bland dem statens tryckerisakkunnige, direktören P. G. Palmquist, direktören för statens reproduktionsanstalt H. N. E:son Örtenblad, direktören för Otto Ahlströms boktryckeri- och bokbinderiaktiebolag i Stockholm G. O. Ahlström samt ordföranden i svenska bokhandlareföreningen, bokhandlaren i Uppsala O. L. G. Norblad. Skriftliga uttalanden rörande vissa frågor hava lämnats av professorn vid universitetet i Lund F. G. Ask och filosofie doktorn Carl G. Laurin.

Uppgifter rörande bestämmelser m. m. angående läroböcker i vissa främmande länder hava de sakkunniga på därom gjord framställning erhållit från vederbörande skolmyndigheter i berörda länder; vissa uppgifter av statistisk natur hava lämnats av chefen för skolöverstyrelsens statistiska avdelning, byråchefen E. Göransson.

Sedan de sakkunniga nu slutfört den utredning, som på angivet sätt blivit åt dem uppdragen, få de sakkunniga härmed till Eders Kungl. Maj:t i underdånighet överlämna utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter.

De sakkunniga tillåta sig slutligen erinra därom, att Eders Kungl. Maj:t den 17 september 1930 anbefallt de sakkunniga att avgiva underdånigt utlåtande över 1930 års riksdags skrivelse, nr 186, angående åtgärder för nedbringande av kostnaderna för skolmateriel. I underdånig skrivelse denna dag hava de sakkunniga avgivit det sålunda infordrade utlåtandet.

Stockholm den 31 december 1930.

Underdånigst

B. J:SON BERGQVIST.

N. J. F. ALMKVIST.

A. NORDFELT.

HARALD WALLIN.

Fr. Sandberg.

I. Återblick på läroboksfrågan.

Frågan om läroböcker vid våra undervisningsanstalter av högre och lägre slag har, alltsedan dylika anstalter kommit till stånd i vårt land, varit föremål för uppmärksamhet. Olika sidor av detta spörsmål hava därvid vid skilda tider trätt i förgrunden.

Det torde ej vara lämpligt att i detta sammanhang gå närmare in på de åtgärder, som under gångna tider blivit i olika avseenden vidtagna med hänsyn till läroböckerna, men de sakkunniga hava ansett det vara av intresse och jämväl av värde för bedömande av förevarande fråga under nu förhandenvarande förhållanden att lämna en översikt av förslag och åtgärder, som i berörda hänseende mera offentligt framställts och vidtagits under det senaste århundradet och intill vår tid. Härvid har hänsyn tagits också till folkskolan, enär även sådara åtgärder i här föreliggande spörsmål, som beröra endast denna skolförhållanden, givetvis äro av intresse jämväl för läroboksfrågan vid de allmänna läroverken.

I det förslag till en förbättrad skolordning, som avgavs år 1817 av den av Kungl. Maj:t den 29 januari 1812 tillsatta uppfostringskommittén, framhålles, att mycket av det, som inom elementarläroverken borde iakttagas, vore av den beskaffenhet, att föreskrifterna därom måste vara underkastade täta förändringar, efter tidernas omväxlande skick och i synnerhet efter vetenskapernas. Så förhölle det sig med nästan allt vad som rörde skolböcker och lärometoder. Kommittén hade undvikit att i själva skollagen i dessa ämnen lämna bestämda föreskrifter men däremot ansett för sin plikt att uti särskilt bihang meddela anvisningar och råd i avseende på läroböcker och på metoden att undervisa i särskilda kunskapsgrenar. I dessa anvisningar framhåller kommittén, att läroböckerna måste i många kunskapsgrenar förbättras eller ombytas efter det föräntrade skick, vetenskaperna ofta underginge.

Kommittén avgav år 1817 även ett utlåtande angående förslag till lönereglering n. m. vid rikets elementarläroverk. I detta utlåtande har kommittén — med framhållande av svårigheten att anskaffa tjänliga läroböcker och bringa dem iden fattigare skolungdomens ägo — omnämnt, att Kungl. Maj:t ställt en förlagsfond till skolböckers tryckning under kommitténs disposition, varigenom själva utgivandet av böckerna visserligen betydligt lättades. Emellertid vore åtskiliga vid gymnasier och skolor studerande barn och ynglingar till den

1812 års uppfostringskommitté.

grad fattiga, att de ej kunde förskaffa sig de nödigaste läroböcker, även i till det lägsta pris. Kommittén föreslog därför, att 400 tunnor spannmål årligen eller deras värde i penningar måtte anslås till inköp av böcker, kartor, skrivmateriel m. m. åt medellösa gymnasister och skolpiltar. Kungl. Maj:t framlade för 1817—1818 års riksdag proposition i enlighet härmed, men riksdagen ansåg sig av ekonomiska skäl icke kunna bifalla framställningen.

Läroverksrevisionen år 1824.

Sedan genom 1820 års skolordning inrättats en revision över rikets elementarläroverk, verkställdes år 1824 den första granskningen av allmänna undervisningens tillstånd. I sin berättelse fäste revisionen uppmärksamheten på den från alla läroverk överklagade dyrheten på läroböcker, varigenom, särskilt för de fattiga och mindre bemedlade, det bleve svårt, ja, nästan omöjligt att bestrida deras inköp. Med erinran om att riksdagen avslagit framställning om anslag till anskaffande av läroböcker m. m. åt fattiga lärjungar, hemställde revisionen om åtgärder för avhjälpande av ifrågavarande för läroverken tryckande brist. — Revisionen anförde vidare, att förslag framkommit, att samma läroböcker måtte föreskrivas över hela riket. En dylik föreskrift ansåge revisionen vara mindre rådlig. All föreskrift i detta fall skulle endast hindra de brukbara böckernas förbättring och de mindre dugligas utbyte, vilket skulle förorsaka ett stillastående i undervisningen, som icke vore önskvärt.

Stora uppfostringskommittén.

År 1825 tillsatte Kungl. Maj:t ånyo en kommitté till öfverseende av rikets allmänna undervisningsverk, den s. k. Stora uppfostringskommittén. I sitt den 20 december 1828 afgivna betänkande berörde kommittén även frågan om inrättandet av folkskolor och tillstyrkte, att de utom religionen till folkundervisningen hörande ämnen borde i förening med allmänna underrättelser och råd angående hälsans bevarande sammanfattas till en läsebok för menige man och till vägledning för föräldrar, vilka själva ville undervisa sina barn. . . . Beträffande föreskrifter om vissa läroböckers användande anför kommittén, att ett dylikt tvång vore olämpligt och att det, om än uppmuntrande för de första författarna, vilkas läroböcker bleve antagna, dock sedermera skulle hämmande verka på dem, som ytterligare kunde vara hugade till dylika företag. I Kommittén hemställde tillika, att Kungl. Maj:t måtte anslå en någorlunda tillräcklig förlagsfond till läroböckers utgivande av trycket. Men på det att denna fond icke måtte missbrukas, borde endast den lärobok, som skolrevisionen eller därtill förordnad auktoritet ansett i varje läroämne tjänligast, tryckas på allmän bekostnad. Till förmån för ungdomen borde den säljas till ett bestämt, medsat pris. Innan någon ny lärobok antoges till begagnande vid elementarläroverken, borde den således vara granskad och godkänd; men åt eforerna skulle överlämnas att i samråd med lärarna bland de av revisionen godkända läroböckerna välja dem, som de i varje läroämne ansåge för varje läroverk lämpligast.

1828—1830
års riksdag.

Vid denna tid började man även i riksdagen uppmärksamma behovet av goda läroböcker och föreslå åtgärder för åstadkommande av dylika böcker.

Så väcktes vid 1828—1830 års riksdag en motion om anvisande intill nästföljande riksdag av 5 000 riksdaler årligen till avlöning eller belöning åt författare av tjänliga läroböcker för rikets universitet och skolor. Förslaget blev emellertid ej bifallet av riksdagen.

Revisionen över rikets elementarläroverk sammanträdde ånyo år 1832. I dess berättelse är läroboksfrågan återigen upptagen till behandling. Där framhålls vikten av att äga tillgång till goda läroböcker, enär sådana betydligt lättade undervisningens gång, som däremot icke litet hindrades, om desamma antingen i sig själva vore mindre tjänliga eller ock i de ämnen, där större eller mindre kurser fordrades, icke efter samma plan utarbetade. Revisionen omnämner vidare, att en allmän klagan förspordes ej blott över bristen på goda läroböcker utan även över dyrheten av dem, som begagnades, vilken för lärjungarna bleve ännu mera betungande, när böckerna allt för ofta ombyttes eller när flera i ett och samma ämne på en gång nyttjades. I det förslag om anvisande av en förlagsfond till läroböckers utgivande, som den stora uppfostningskommittén framställt, instämde revisionen men hade, då en sådan fond icke så snart torde kunna anvisas, sökt finna annan utväg. I sådant syfte föreslog revisionen huvudsakligen, att vid alla gymnasier samt vid alla lärdoms- och apologistskolor i samma stift samma läroböcker borde begagnas. I fråga om sättet för läroböckers antagande tillstyrkte revisionen följande tillvägagångssätt. Eforus i varje stift borde sammankalla läroverkskollegiet i stifts-staden för att inhämta lärarnas yttrande, vilken lärobok i varje ämne ansåges för den tjänligaste med avseende även på de föreskrifter, som rörande läroböcker i allmänhet vore stadgade. Vid denna sammankomst skulle även tagas i betraktande de skriftliga utlåtanden, som infordrats från lärarna vid stiftets övriga elementarläroverk, varefter eforus skulle för revisionen föreslå de läroböcker, som han ansåge tjänligast. Eforeernas förslag jämte protokollet vid överläggningarna därom och de frånvarande lärarnas yttranden skulle insändas till ecklesiastikexpeditionen för att meddelas de akademiska konsistorierna, vilka skulle avgiva utlåtanden däröver. Alla dessa handlingar skulle slutligen föreläggas revisionen, vilken skulle bestämma de läroböcker, som intill nästa revision skulle nyttjas vid alla rikets elementarläroverk. De olägenheter, som en dylik åtgärd skulle kunna medföra, ansåge revisionen mindre kännbara på grund därav, att ingen lärobok skulle antagas för längre tid än från den ena revisionen till den andra. För övrigt vore det, säger revisionen, sannolikt, att hädanefter som hittills skulle finnas många enskilda undervisningsanstalter, där nya läroböcker ofta försöktes och ombyttes. Revisionen ville dock icke härvid låta bero utan ansåge det nyttigt, att några läroverk hade en större frihet, varigenom dels nya läroböcker kunde komma att oftare prövas, dels författare och förläggare uppmuntrades att genom sådana försök bidraga till undervisningens fullkomnande. Huvudstadens läroverk borde i detta hänseende göra undantag från föreskrifterna, vadan direktionen över Stockholms stads undervisningsverk borde även mellan revisionerna för sina läroverk få antaga nya läroböcker.

Läroverkarevisionen åren 1832 och 1843.

De sålunda framställda förslagen synas icke hava föranlett någon åtgärd i förslagens syfte. Samma uttalanden, som gjorts av 1832 års revision, återfinnas nämligen i väsentliga delar även i den berättelse, som år 1843 avgavs av den samma år arbetande revisionen, vilken för övrigt blev den sista, som till-sattes. Revisionen anför, att klagan över brist på tjänliga läroböcker i vissa ämnen fortfore, varjämte såsom olägenheter med dåvarande skolböcker i allmänhet anfördes dels dyrheten, så att från flera håll klagan förspordes där-över, att föräldrar ej syntes villiga att anskaffa för barnen nödiga böcker,, dels ock den fullkomliga brist på omsorg, som stundom förefunnes hos utgivare eller förläggare att avhjälpa de oriktigheter eller fel, vilka första gången in-smugit sig. Några rektorer hade, säger revisionen vidare, uttryckt den önskan, att samma läroböcker måtte allestädes brukas, vilken fordran visserligen revi-sionen i allmänhet godkände utan att likväl förbise de svårigheter, som skulle möta vid verkställigheten av ett ovillkorligt påbud i detta hänseende, då var-ken ännu funnes eller knappt någonsin bleve att tillgå sådana fullt tjänliga läroböcker, som icke skulle kunna ersättas av andra ännu bättre men vilkas utarbetande och utgivande skulle göras mindre möjligt, i fall vissa läroböcker skulle allestädes ovillkorligt föreskrivas till antagande och försvåra en gragne-lig författartävlan inom denna litteratur. Revisionen förklarar sig sluttligen dock hysa den åsikten, att åtminstone vid alla läroverk inom samma stift samma läroböcker alltid skulle begagnas, helst såsom varande ett nödvändigt villkor för lärjungarnas övergång eller flyttning från ett läroverk till ett an-nat. Under erinran om nödvändigheten för läroverken att äga behövet och ändamålet fullt motsvarande, tjänliga läroböcker, föreslår revisionen tillikka, att ett anslag måtte anvisas för att utdelas dels till uppmuntran för författandet, dels ock till understöd för utgivandet av tjänliga läroböcker för elementarläro-verket samt av pedagogiska och didaktiska anvisningar och råd för lärare.

Såsom framgår av det föregående är det — såsom ock är helt naturligt — egentligen för de allmänna läroverken, som åtgärder för erhållande av goda läro-böcker intill denna tid ifrågasattes. Sedan folkskolan genom 1842 årss folk-skolestadga blivit en lagfäst institution, visade det sig emellertid snart erfor-derligt att genom särskilda åtgärder få till stånd lämpliga läroböcker även för den lägre undervisningen.

1846 års pris-tävlan rörande läroböcker för seminarier och folkskolor.

Genom beslut av den 24 maj 1844 anbefallde Kungl. Maj:t rikets domka-pitel att uppgiva ej mindre, vilka redan utkomna läroböcker de funne nödiga för folkskollärareseminarierna samt vilka så beskaffade böcker och andra er-forderliga materialier seminarierna innehade eller saknade, utan även de äm-nen, vari nya tjänliga läroböcker företrädesvis behövde utarbetas, och på va-sätt de ansåge författandet därav böra uppmuntras. Sedan de begärda ytttran dena inkommit, beslöt Kungl. Maj:t den 12 februari 1846 att till uppmuntran för författandet och utgivandet av för folkskollärareseminarierna och folksko-lorna lämpliga undervisningsböcker i naturlära, allmän historia, geograffi sam religion och moral utfästa belöningar av minst 200 och högst 500 riksdale

banko, allt efter arbetets beskaffenhet, för författandet av den ändamålsenligaste lärobok i varje av dessa ämnen, varvid på särskild prövning skulle bero, om, utöver den blivande belöningen, något understöd komme att lämnas för gillade läroböckers utgivande av trycket. Kungörelse om denna pristävlan infördes jämväl tre gånger i Post- och inrikestidningar. De utarbetade undervisningsböckerna skulle vara ingivna till ecklesiastikdepartementet före den 1 april 1847. Genom beslut den 29 april 1847 förordnade Kungl. Maj:t fyra sakkunniga personer (kyrkoherden J. Nordlund, rektorerna J. Söderlind och A. N. Schmidt samt docenten, läraren vid nya elementarskolan i Stockholm P. A. Siljeström) att granska de tävlingsskrifter, som inkommit, och den 16 mars 1849 tilldelade Kungl. Maj:t på förslag av de sakkunniga 500 riksdaler banco åt författaren (kyrkoherden J. C. Flodman) av en bland tävlingsskrifterna, en lärobok i kristendomskunskap. Belöningen utgick av räntan å kommerserådet P. E. Filéens donationsmedel till befrämjande av folkundervisningen och elementära skolor, varest efter växelundervisningsmetod eller på annat enkelt sätt bibringades de första begreppen i religion och moral ävensom räkna och skriva. Beloppet skulle utbetalas till författaren, så snart han översett och från trycket utgivit sin skrift för att hållas allmänheten till handa mot ett pris av högst 16 skillingar banco exemplaret. Då ingen av de i allmän historia, geografi och naturlära ingivna skrifterna befanns vara för det avsedda ändamålet lämplig, utsatte Kungl. Maj:t genom beslut samma dag ytterligare belöningar av minst 500 riksdaler banco för den bästa läroboken i vardera av ovannämnda ämnen.

Något tidigare — vid 1847—1848 års riksdag — väcktes motion om beviljande av ett anslag om 10 000 riksdaler banco för tillgodoseende av behovet att framkalla och för möjligen bästa pris tillhandahålla så väl läroböcker för folkskolan som utförliga, goda, lättfattliga läseböcker för allmogen, särdeles i de ämnen, som utgjorde föremål för undervisningen i folkskolan. Statsutskottet samt allmänna besvär- och ekonomiutskotten förklarade sig i sitt utlåtande över motionen anse beträffande tjänliga läroböckers utarbetande och tillhandahållande till möjligaste bästa pris, att detta ändamål lika säkert kunde vinnas, om det lämnades åt den enskilda omtanken, utan att det allmänna behövde därvid direkt inverka. Många mer eller mindre tjänliga läroböcker funnes, anförde utskotten, redan att tillgå, och flera med varandra om försteget tävlande skulle säkerligen framträda, såvida staten icke i något hänseende störande ingrepe i sakens jämna gång och, genom förklarande av någon läroboks företräde och antagning till allmänt bruk, inskränkte både tillfället och hågen till vidare tävlan. Utskotten avstyrkte alltså motionen i denna del. Vad åter angår anslag till framställande av läseböcker för allmogen, tillstyrkte utskotten ett anslag för en gång av 1 000 riksdaler banco. Riksdagen biföll utskottens hemställan.

I anledning av detta riksdagens beslut lät Kungl. Maj:t jämväl den 16 mars 1849 kungöra beslut om belöningar, vardera å 500 riksdaler banco, för författandet av de bästa läseböcker för allmogen i de ämnen, varuti folkskolan lämnat förberedande undervisning. Sedan åtskilliga tävlingsskrifter inkommit,

1847—1848
års riksdag.

avseende dels sistnämnda belöningar, dels de ovan omförmälda, genom beslut samma dag utsatta belöningarna för läroböcker i allmän historia, geografi och naturlära, tillsattes den 19 juli 1850 en nämnd (bestående av professorn (C. J. Sundevall, docenten, rektorn vid nya elementarskolan i Stockholm P. E. Söwedbom samt rektorena J. Söderlind och A. N. Schmidt) för granskning av dessa skrifter. Nämnden fann ett försök till lärobok i naturläran för folkskolor och ett försök till läsebok i naturläran för Sveriges allmoge, båda av samma författare, företrädesvis förtjänta av uppmärksamhet. Åtskilliga anmärkningar meddelades författaren, som i anledning därav underkastade vissa delar en omarbetning samt här och där vidtog rättelser eller förbättringar, varefter nämnden år 1851 föreslog författaren till erhållande av det utfästa priset. Kungl. Maj:t följde nämndens förslag och tillerkände genom beslut den 17 december 1851 professorn N. J. Berlin, vilken visade sig vara författaren, en belöning av 500 riksdaler banko för en var av läroboken och läseboken; den förra belöningen utgick av Filéenska donationen, den senare av förenämnda riksdagsanslag.

1850—1851 års riksdag. En vid 1850—1851 års riksdag väckt motion om beviljande av ett anslag af 1 000 riksdaler banko till understöd för utgivande av läroböcker för folkskolorna och läseböcker för allmogen avslogs af riksdagen.

1856—1858 års riksdag: anslag till undervisningsmateriel m. m. för folkskolan. Även 1856—1858 års riksdag hade att sysselsätta sig med en fråga af hörande slag. Vid denna riksdag anvisades då för ingående statsregleringsperiod ett årligt anslag af 12 000 riksdaler riksmünt till förbättrande och tillhandahållande af undervisningsmateriel samt till understöd för utgiivande av lämpliga läroböcker, kartor m. m. för folkskolan. Enligt uttalande af 1863 års riksdag skulle ifrågavarande undervisningsmateriel utdelas kostnadsfritt till folkskoleseminarierna samt till ett betydligt nedsatt pris på flera punkter i landet hållas skolstyrelserna till handa. Under årens lopp bldev anslaget förhöjt, varjämte rätten till delaktighet i detsamma utsträcktes till nya grupper af läroanstalter: folkhögskolorna, dövstumskolorna, af landstingg upprättade småskoleseminarier, sinnesslöanstalter o. dyl.

I proposition till 1907 års riksdag begärdes viss ändring i avseende på anslagets användning m. m. Uti sitt anförande till statsverkspropositionen anförde föredragande departementschefen, bland annat, att anslaget, som då utgick med 20 000 kronor, använts dels till bekostande i sin helhet af den undervisningsmateriel af ifrågavarande slag (kartor, glober, modeller, hjälpmedel för åskådningsundervisning m. m.), som rekvirerades från folkskoleseminarierna, dels till gäldande af den prisskillnad, som för vederbörande tillhandahållare af materielen uppstode till följd därav, att densamma skulle tillhandahållas folkskolor m. fl. läroanstalter till vissa nedsatta pris, dels till arvode af skrivbiträde, dels ock till anslag för en gång såsom bidrag åt förläggare för anskaffande af materiel af visst slag, huvudsakligen kartor och åskådnings tavlor, att för lågt pris tillhandahållas omförmälda läroanstalter. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag medgav nämnda riksdag, att sådan materiel, som framställdes med understöd från anslaget till undervisningsmateriel m. m. för

folkskolor, skulle få tillhandahållas, förutom de anstalter, som då ägde åtnjuta en sådan förmån, även andra av staten inrättade eller av staten understödda undervisningsanstalter på samma villkor som sådan materiel tillhandahölles de allmänna folkskolorna, samt att enskilda, examensberättigade småskoleseminarier ävensom andra undervisningsanstalter, vilka Kungl. Maj:t ansåge därav förtjänta, skulle få på dylika villkor erhålla till nedsatt pris sådan materiel, för vilken mellangift utginge från berörda anslag. Samtidigt ökade riksdagen anslaget till 30 000 kronor.

Av 1920 års riksdag bestämdes anslaget till dubbla beloppet, 60 000 kronor. Redan efter ett par år blevo dock de för ändamålet disponibla medlen starkt reducerade. I riksstaten för budgetåren 1923—1924 och 1924—1925 upptogs anslaget till endast 5 000 kronor, enär på grund av den ekonomiska situationen den med anslaget uppehållna verksamheten ansågs böra inskränkas till att endast omfatta utgivandet av den förteckning över materielen, som sedan många år tillbaka utgivits, samt förmedlandet av åtkomsten av undervisningsmateriel. Då reservationer uppkommit på anslaget, upptogs i riksstaten under flera följande budgetår intet anslag för detta ändamål, utan reservationerna togos i anspråk för utgivande av nämnda förteckning samt för att förmedla anskaffande av materiel och att stödja framställandet av sådan materiel, vars utgivande påbörjats före tiden för anslagsbegränsningen.

Enär reservationerna småningom blevo förbrukade, biföll 1930 års riksdag en av Kungl. Maj:t gjord framställning om förnyat uppförande i riksstaten av ifrågavarande anslag med ett belopp av 6 000 kronor. Detta anslag skulle enligt departementschefens propositionen åtföljande yttrande till statsrådsprotokollet användas till understöd för framställande av sådan undervisningsmateriel, vars utgivande påbörjats, innan anslagsbegränsningen vidtogs. Den befintliga återstoden av reservationerna å anslaget ansågs tillräcklig till beko-
stande av den av skolöverstyrelsen utgivna förteckningen.

Vid 1862—1863 års riksdag förelåg jämväl ett motionsvis framställt förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville *dels* genom ecklesiastikdepartementet låta till läroverken i riket utgå ett cirkulär med förständigande till vederbörande skolstyrelser, att ingen lärobok finge — — — av rektor och lärare hos eforus till antagande vid läroverken föreslås, utan att densamma förut blivit av en vederbörligen tillsatt granskningsnämnd godkänd, *dels* ock utse en nämnd till att granska varje till departementet inkommande lärobok, över vilken yttrande blivit begärt. Denna nämnd skulle enligt motionärens mening sammansättas av olika personer, allt eftersom den inkomna skriften avhandlade olika undervisningsämnen. Till medlemmar av nämnden skulle utses en universitetslärare eller medlem av svenska vetenskapsakademien samt två för lärdom och erfarenhet kända skollärare. Nämnden skulle vara skyldig att över varje inkommande skrift uttala omdömet: godkänd till begagnande vid offentligt elementarläroverk eller: icke godkänd till begagnande vid offentligt elementarläroverk; nämnden dock obetaget att i förra fallet även kunna meddela ett högre vitsord.

1862—1863
års riksdag.

Likaledes borde efter hand genom dylika nämnder de redan i bruk varande läroböcker granskas och bedömas.

Denna statens granskningsrätt, som, anförde motionären, ingalunda borde med något slags censur jämföras, skulle omfatta läroböcker i alla ämnen utan undantag och även sådana, som tjänade till lärjungarnas hjälp och ledning, såsom t. ex. lexika och mera dylikt.

Av granskningsnämnd godkänd lärobok skulle kunna vid läroverk, där efors på lärarkollegiets förslag så beslöte, till begagnande införas.

Allmänna besvär- och ekonomiutskottet, till vars behandling motionen överlämnades, ville icke bestämt förorda ett stadgande, enligt vilket allestädes samma läroböcker skulle begagnas, enär detta bland annat skulle motverka en gagnelig författartävlan, men ansåg det vara till fyllest att föreskriva en genom en särskild nämnd verkställd granskning, varförinnan ingen lärobok skulle få i skolorna användas. Då enligt utskottets mening det närmare sättet för detta förslags verkställande borde överlämnas åt Kungl. Maj:t, hemställde utskottet — med tillstyrkande av bifall till motionärens förslag i huvudsaken — att läroböcker skulle, innan de finge vid något läroverk begagnas, undergå granskning och bedömning i enlighet med vad Kungl. Maj:t rörande sättet för en sådan granskning verkställande kunde finna lämpligt föreskriva. Utskottets hemställan bifölls emellertid ej av riksdagen.

En vid samma riksdag väckt motion om ett årligt anslag till belöningar för de bästa under året utkomna läroböcker, bestämda av en särskild granskningsnämnd, lämnades av riksdagen utan bifall.

Granskningskommissionen för läroböcker i språk år 1865.

Kort härefter, den 12 maj 1865, vidtogos nya åtgärder i fråga om läroböcker, i det att Kungl. Maj:t då åt en kommission uppdrog att granska förhandenvarande till elementarläroverkens tjänst utgivna läroböcker inom språkundervisningens område samt att avgiva utlåtande rörande de grundsatser, efter vilka sådana läroböcker lämpligen borde uppställas, ävensom särskilt angående frågan om likstämning grammatikalisk behandling av de inom skolan förekommande språk. Kommissionen avgav sitt betänkande den 1 september 1866.

Granskningskommissionen för läroböcker i historia och geografi år 1866.

Granskningsarbetet utsträcktes snart till andra ämnesgrupper. Redan sistnämnda år, den 14 december 1866, förordnade Kungl. Maj:t en kommission för att granska förhandenvarande, till elementarläroverkens tjänst utgivna läroböcker inom den historiska och geografiska undervisningens område samt avgiva utlåtande rörande de grundsatser, efter vilka sådana läroböcker lämpligen borde uppställas. Kommissionens betänkande avgavs den 22 augusti 1868.

Granskningskommissionen för läroböcker i matematik och naturvetenskap år 1869.

Den 29 april 1869 lämnade Kungl. Maj:t vidare åt en kommission ett liknande uppdrag beträffande läroböcker inom den matematiska och naturvetenskapliga undervisningens område. Kommissionens betänkande är dagtecknat den 9 oktober 1871. Det torde böra omnämnas, att kommissionen arbetade på

två avdelningar, en för matematik och fysik samt en för de övriga ämnena. De av endera avdelningen utarbetade grundsatserna för uppställandet av läroböcker samt omdömena om förhandenvarande sådana hade sedermera underställts kommissionen i dess helhet. Kommissionen hade — liksom även de båda föregående kommissionerna — granskat alla ifrågakommande arbeten, som enligt läroverksprogrammen begagnats vid elementarläroverken, och dessutom ett ej obetydligt antal sådana, vilka, ehuru ej i dessa program omnämnda, dock vore på sina ställen använda eller kunde ifrågakomma till användning. Vid de få fall, då någon av kommissionens ledamöter varit författare till ett arbete, som skulle granskas, hade han icke deltagit i granskningen och bedömandet.

De till språkundervisningen hörande läroböckerna blevo sedermera ånyo föremål för en närmare uppmärksamhet, i det att chefen för ecklesiastikdepartementet, enligt av Kungl. Maj:t lämnat bemyndigande, den 25 oktober 1878 uppdrog åt härför förordnade kommitterade att uppgöra en plan för likformig uppställning av grammatiska, för elementarläroverken avsedda läroböcker i modersmålet, tyska, engelska, franska, latinska och grekiska språken samt att i enlighet därmed utarbeta för vardera av dessa språk ett grammatiskt utkast. Kommitterade avgåvo sitt betänkande den 22 augusti 1881.

Kommittén
angående
grammatiska
läroböcker år
1878.

Folkskolans läroböcker blevo föremål för granskning genom en den 12 september 1884 tillkallad kommitté, åt vilken uppdrogs att granska för handen varande till folkskolans tjänst utgivna läroböcker och avgiva utlåtande rörande de grundsatser, efter vilka sådana läroböcker lämpligen borde uppställas. Kommittén avlämnade den 24 mars 1887 sitt utlåtande, av vilket framgår, att kommittén vid granskningsarbetets utförande var fördelad på fem sektioner.

Gransknings-
kommittén för
folkskolans
läroböcker år
1884.

En vid 1885 års riksdag väckt motion (I: 38), åsyftande större likformighet i fråga om användningen av läroböcker vid de allmänna läroverken, ledde ej till något positivt beslut (jfr sid. 49).

1885 års
riksdag.

Omnämnas må också, att vid 1893 års riksdag en motion (II: 5) väcktes med förslag om anvisande av högst 10 000 kronor att användas i och för pristävlingar om utarbetande av dels sanningsenliga och i patriotisk anda skrivna läroböcker i geografi till användning i rikets elementar- och folkskolor, dels för skolorna avsedda förskrifter, innehållande sedelärande ordspråk och sentenser. Motionen blev icke bifallen av riksdagen.

1893 års
riksdag.

I det betänkande, som avgavs den 8 december 1902 av den för utredning av vissa frågor rörande de allmänna läroverken den 26 maj 1899 tillsatta kommittén, vanligen benämnd läroverkskommittén, beröres frågan om läroböcker allenast i ett vid betänkandet fogat särskilt yttrande av kommittéledamoten kontraktsprosten Aug. Pettersson, som därom anfört huvudsakligen följande:

1899 års läro-
verkskom-
mitté.

»Såsom framgår av § 81 i läroverksstadgan, bestämmer eforus, på förslag av vederbörande rektor och lärare, de läroböcker, som skola användas vid de olika läroverken. En given följd av den bristande enheten och överensstämmelsen vid behandlingen av denna fråga har blivit den, att en mångfald av olika läroböcker i samma ämne förekomma vid våra läroverk, vartill hkommer, att det icke hör till sällsyntheten, att enskilda lärare på eget bevåg fforeskriva inköp av andra läroböcker än dem, som blivit i vederbörlig ordningg bestämda. De täta ombytena icke blott av nya läroböcker utan ännu meraa av nya upplagor av samma lärobok, vilka ofta mera till uppställning än till innehåll skilja sig från varandra, hava företrädesvis ur ekonomisk synpunkt givit anledning till missnöje och klagomål från föräldrars och målsmäns sidaa.

»Det är visserligen icke min mening att hämma eller försvåra en författareverksamhet, som avser att åstadkomma så goda och tidsenliga läroböcker som möjligt, men det synes mig, som om skärpta bestämmelser borde stadggas i syfte att åstadkomma större enhet i valet och noggrannare prövning, innan vare sig en ny lärobok eller ännu mera en ny, omarbetad upplaga av en redan införd lärobok föreskrives till användning.»

Omnämnas må, att i ett till samma betänkande fogat särskilt yttrande av ledamoten, sedermera överdirektören Ernst Carlson såsom en bland de funhktioner, vilka skulle tillkomma det av honom föreslagna s. k. läroverksrådet, aanges granskning av läroböcker, verkställd periodvis eller på vederbörande författares begäran efter tillkallande av särskilda sakkunniga för olika ämnen.

Läroböcker i
kristendom
vid allmänna
läroverken m.
fl. läroan-
stalter.

Efter det Kungl. Maj:t den 18 februari 1905 fastställt ny stadga för rikets allmänna läroverk, hemställde rikets samtliga biskopar hos Kungl. Maj:t, att bestämmelser måtte utfärdas bland annat därom, att eforerna skulle hava rätt att bestämma om läroböcker, som vid kristendomsundervisningen i allmänna läroverken skulle få användas. Dåvarande överstyrelsen för rikets allmänna läroverk, som genom 1905 års läroverksstadga fått befogenhet att bestämma läroböcker för de allmänna läroverken och som anbefalldes att avgiva utlåtande över framställningen, avstyrkte densamma men föreslog, att innan någon ny lärobok i kristendom av överstyrelsen till användande fastställdes, densamma skulle underkastas granskning av vissa därtill utsedda sakkunniga. Förslaget godkändes i väsentliga delar av Kungl. Maj:t, som den 6 juli 1907 utfärdade kungörelse angående bestämmandet av läroböcker i kristendom vid de allmänna läroverken. De i denna kungörelse givna bestämmelserna hava sedermera i det väsentliga bibehållits, under det att deras giltighetsområde utvidgats. För närvarande gäller i nu ifrågavarande hänseende kungörelsen den 28 maj 1920 (nr 259) angående bestämmandet av läroböcker för kristendomsundervisningen vid vissa läroanstalter i riket. Enligt denna kungörelse skola bestämmelserna avse allmänt läroverk, kommunal mellanskola, folkskoleseminarium, småskoleseminarium, folkskola m. fl. läroanstalter. Angående bestämmelsernas innebörd hänvisas till sid. 75—76 i det följande.

Katekes-
nämnden.

Av intresse i nu förevarande sammanhang äro vissa åtgärder, som av Kungl. Maj:t vidtagits i syfte att erhålla lämplig lärobok för kristendomsundervis-

ningen. Några ord härom torde därför här vara på sin plats. I anledning av en av kyrkomötet år 1903 gjord framställning uppdrog Kungl. Maj:t åt professorn F. A. Johansson att utarbeta förslag så väl till plan och handledning för den första undervisningen i kristendom med tillslutning till Luthers lilla katekes som ock till en för den därefter följande kristendomsundervisningen avsedd, kortfattad, efter barnaålderns mottaglighet och behov avpassad lärobok i den kristna tros- och sedeläran. Med skrivelse den 31 mars 1908 överlämnade Johansson det sistnämnda förslaget samt förklarade sig hava för avsikt att framdeles inkomma även med det först angivna förslaget. Samma år liksom även år 1910 anhöll kyrkomötet ånyo om utarbetande av en handledning i den kristna tros- och sedeläran, och i anledning härav förordnade Kungl. Maj:t den 24 mars 1911 för en tid av tre år, räknat från och med den 1 maj 1911, en nämnd med uppgift att granska förslag till läroböcker i den kristna tros- och sedeläran. Nämnden, som samtidigt utsågs, fick sex ledamöter (biskopen N. J. O. H. Lindström, ordförande, dåvarande överdirektören B. J:son Bergqvist, dåvarande professorn E. M. Billing, dåvarande skolföreståndaren N. O. Bruce, e. o. hovpredikanten, kyrkoherden friherre K. A. Leijonhufvud och kanslirådet I. A. Lyttkens). Till nämnden inlämnades åtskilliga läroboksförslag. Resultaten av den verkställda granskningen framlades i de »Meddelanden från kungl. katekesnämnden», som utgavos åren 1913—1917 och vilkas fjärde och sista del: »Vår kristna tro framställd i anslutning till Martin Luthers Lilla katekes» utgjorde ett av nämnden själv utarbetat förslag till lärobok. I övrigt medförde nämndens arbete ej något omedelbart resultat.

Frågan om läroböcker, i vad densamma avser användningen av samma läroböcker vid olika läroanstalter, bragtes inför Kungl. Maj:t genom en framställning, som år 1913 ingavs till Kungl. Maj:t och i vilken ifrågasattes ingripande från Kungl. Maj:t för åstadkommande av större enhetlighet i fråga om läroböckers användning i de med statsmedel understödda bildningsanstalterna. Överstyrelsen för rikets allmänna läroverk avgav den 17 november 1913 infordrat utlåtande över framställningen. Då detta utlåtande i flera hänseenden är principiellt klarläggande, torde det böra i väsentliga delar här återgivas. Överstyrelsen anför:

»Vad nu beträffar det förhållandet, att olika läroböcker vid olika läroverk i viss utsträckning komma till användning i samma ämne, så sammanhänger detta med den frihet, som i ifrågavarande avseende av gammalt och allmänt varit rådande vid de svenska skolorna. Man har av grunder, som överstyrelsen icke kan annat än skänka sitt godkännande, varit mån om att undvika uppkomsten av en så strängt genomförd enhetlighet, att den på något sätt skulle få karaktären av ett mer eller mindre vittgående monopoliseringssystem. Ett dylikt system vore ur flera synpunkter att beklaga. Enligt gällande läroverksstadga (47:2) skall läroboken i främsta rummet vara ett hjälpmedel att fästa i minnet vad lärjungarna under lärarens ledning redan vid undervisningen tillägnat sig. Av denna lärobokens uppgift framgår, att den åtminstone i

Läroverks-
överstyrelsens
utlåtande år
1913.

viss mån måste vara lämpad efter ett givet metodiskt förfarande vid undervisningen. Inskränkning av den möjlighet till val mellan flera olika läroböcker, som nu förefinnes, måste därför även i viss mån innebära en inskränkning i den frihet, som för närvarande råder i fråga om undervisningsförfarandet och som är ett väsentligt villkor för att undervisningen ej skall på ett olämpligt sätt uniformeras och mekaniseras. Överstyrelsen måste nämligen räkna det för en bestämd vinst, att undervisningen så ordnas, att den till en viss grad lämnar utrymme åt en individualisering allt efter lärarens egen av studier och personlig läggning bestämda uppfattning av sitt ämne.

»En enhetlighet i fråga om läroböcker, genomförd till den utsträckning, som i den underdåniga framställningen synes ifrågasättas, skulle förutom nu påpekade olägenheter medföra åtskilliga andra. Ofta är skillnaden i kvalitet mellan olika läroböcker ingen eller ytterst ringa. Skulle det oaktat en viss lärobok komma att auktoriseras såsom den enda tillåtna, komme detta — utan att motsvaras av något företräde i verkligheten — att på ett synnerligem exklusivt sätt gynna vissa läroboksförläggare, respektive författare. Detta är en synpunkt, som för bevarandet av en sund, för läroboksutvecklingen nödvändig konkurrens är av så stor betydelse, att ensamt den bör mana till att hela denna fråga behandlas med största varsamhet. Skulle det emellertid verkligen kunna påtänkas, att en sträng enhetlighet — trots de med densamma förenade avsevärda olägenheter — bleve genomförd, måste det enligt överstyrelsens mening med nödvändighet tillika tillses, huruvida icke staten i så fall borde övertaga förläggandet av de auktoriserade läroböckerna. Utan en sådan åtgärd skulle en monopolisering komma att på ett högst olämpligt och ensidigt sätt gynna viss enskild författar- och förläggarverksamhet.

»En strängt genomförd enhetlighet i fråga om läroböcker skulle även komma att i hög grad försvåra ombyte av lärobok, detta även i sådant fall, där ett ombyte kunde anses vara oundgängligen nödvändigt. Ett ombyte av lärobok måste nämligen, för att fördelarna av enhetlighetssystemet ej skulle gå förlorade, äga rum samtidigt i alla de läroverk, till vilka enhetligheten blivit utsträckt, och således innebära en synnerligen vittgående och för en stor mängd målsmän kännbar förändring.

»Av nu anförda och andra därmed besläktade grunder anser sig överstyrelsen förhindrad tillstyrka någon som helst åtgärd, som skulle åsyfta införande av en så strängt genomförd enhetlighet, som i den underdåniga skrivelsen synes avsedd. Å andra sidan anser emellertid överstyrelsen det ligga stor makt uppå, att vid val av läroböcker verkligen lämpliga sådana komma till användning, liksom överstyrelsen också behjärtar vikten av att ej för täta ombyten av läroböcker äga rum. Denna senare grundsats synes överstyrelsen böra upprätthållas ej mindre för främjande av önskvärd kontinuitet i undervisningen än av skyldig hänsyn till vederbörande målsmäns ekonomiska intressen.

»För tillgodoseende av nu berörda önskemål innehåller gällande läroverksstadga vissa bestämmelser, vilka överstyrelsen sökt i tillämpningen göra så effektiva som möjligt. Sålunda stadgas i § 168 av läroverksstadgan, att det tillkommer ämneskonferens beträffande dithörande ämne att pröva behovet av

nya läroböcker samt i sådant avseende avgiva förslag, som genom rektor till överstyrelsen insändas. Av samma bestämmelse framgår först och främst, att det ej är lagt i den enskilde lärarens respektive läroboksförfattarens hand att bestämma läroböcker. Icke ens ämneskonferensen, det vill säga samtliga de lärare, som vid ett läroverk meddela undervisning i samma ämne, har annan befogenhet än att väcka förslag om ny lärobok. För förslaget godkännande erfordras både vederbörande rektors och överstyrelsens godkännande. Redan i den yttre apparat, som sålunda igångsättes, då det gäller antagande av en lärobok, ligger alltså en viss garanti för att ett dylikt antagande ej sker förhastat. Därtill kommer nu, att överstyrelsen för att vinna så starka garantier som möjligt för ett gott val av lärobok och för att förebygga för täta eller för betungande ombyten vid provningen av förslag å nya, ej förut använda läroböcker först och främst underkastar de föreslagna läroböckerna en sorgfällig sakkunnig granskning. Endast sådan lärobok, som vid dylik granskning godkännes, kan påräkna att komma till användning, detta dock i varje fall till en början blott på försök. Dessutom låter sig överstyrelsen angeläget vara att tillse, att icke en allt för kort tid förflutit, sedan vid läroverket senast ombyte av motsvarande lärobok ägt rum. Skulle detta vara fallet, medgives i regel ej den föreslagna lärobokens användning. Skäligt avseende fästes även vid den föreslagna lärobokens pris. I flera fall har det inträffat, att överstyrelsen väl medgivit en lärobok till användning men på grund av kostnader, dess anskaffande skulle förorsaka, föreskrivit, att det ej finge åläggas lärjungarna att med nödvändighet anskaffa boken. En liknande åtgärd har överstyrelsen även tillgripit i vissa andra fall, särskilt när det gällt lärobok, som ej synts vara alldeles nödvändig för undervisningens bedrivande.

»Beträffande ny lärobok iakttages vidare i varje fall, att dess införande sker successivt nedifrån uppåt, så att de lärjungar, som en gång förskaffat sig en viss lärobok, också få använda den, så länge bruk finnes för densamma. Jämväl iakttages, att vid samma läroverk i regel icke olika läroböcker användas jämte varandra i samma ämne och på samma stadium av undervisningen samt att nya upplagor av redan använda läroböcker ej utan i trängande fall få utsluta användning av äldre, förut begagnade upplagor.

»Nu angivna tillvägagångssätt i fråga om provning och bestämmande av nya läroböcker har överstyrelsen städse sökt tillämpa så noggrant som möjligt, liksom överstyrelsen också låtit sig angeläget vara att vid inspektioner och andra lämpliga tillfällen framhålla vikten av att ej för täta ombyten av lärobok äga rum. Att det oaktat ännu ett relativt stort antal läroböcker förekommer till användning vid de olika läroverken, beror i ej ringa grad därpå, att i samband med 1904 års omorganisation av läroverken undervisningen i flera av läroämnen undergått en fullständig omläggning samt nya ämnen och ämnesgrenar tillkommit, vilket allt framkallat en ny lärobokslitteratur, som ej kunnat med ett slag uttränga den gamla. På så sätt ha en tid framåt äldre och nyare läroböcker varit vid sidan av varandra i användning vid olika läroverk.

»Även om överstyrelsen sålunda icke anser att en så långt driven enhetlighet i fråga om läroböcker bör genomföras som i den underdåniga framställ-

ningen ifrågasattes, så torde dock vara önskvärt, att en större överensstämmelse i nämnda avseende åvägabringas beträffande läroverken i samma stad eller i allmänhet vid läroverk, mellan vilka övergång av lärjungar i större utsträckning äger rum, och är överstyrelsen betänkt på att för detta ändamål vidtaga erforderliga åtgärder.

»Av vad överstyrelsen i det föregående anfört torde framgå, att överstyrelsen ingalunda förbiser, att läroboksfrågan är en fråga av en ej obetydlig ekonomisk innebörd, som påkallar överstyrelsens alldeles särskilda uppmärksamhet. Men det är tillika överstyrelsens bestämda uppfattning, att kostnadssynpunkten i varje fall ej får i denna fråga göras till den så gott som uteslutande bestämmande. Det finnes på det nu ifrågavarande området även höga andliga värden, vilka överstyrelsen räknar som sin skyldighet att vårda.»

Framställningen föranledde ej någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

1920 års pristävling för handledning i kristendoms-kunskap för folkskolan.

Sedan nya undervisningsplaner för folkskolan år 1919 av Kungl. Maj:t faststälts, uppstod fråga om bedrivandet av undervisningen i kristendoms-kunskap i dessa skolor, och åtskilliga framställningar i detta hänseende ingåvos till Kungl. Maj:t. Då det vid övervägande av ifrågavarande spörsmål syntes önskligt, att en handledning i berörda ämne funnes tillgänglig för lärarna, föreskrev Kungl. Maj:t den 5 november 1920, att en pristävling skulle för åsstadkommande av en dylik handledning utlysas. De inkomna förslagen skulle bedömas av en nämnd, utsedd av Kungl. Maj:t och representerande skola, kyrka och universitet. Sedan ett antal tävlingsskrifter inkommit, tillsatte Kungl. Maj:t den 22 juni 1921 en dylik nämnd bestående av fem personer (ddomprosten G. M. Pfannenstill, dåvarande lektorn G. P. Walli, folkskolinspektören P. A. Gierow, överläraren F. Berggren och folkskollärarinnan Elin Luundewall). Ingen av de inkomna skrifterna ansågs värd att prisbelönas, men Kungl. Maj:t anvisade den 10 mars 1922 i enlighet med nämndens hemställan 2 000 kronor såsom tryckningsbidrag åt vardera av två bland de inkomna förslagen.

Förslag inom riksdagen angående skolmateriel.

Inom riksdagen hade vid denna tid till behandling upptagits frågan om tillhandahållande av kostnadsfri skolmateriel — läroböcker däri inbegripna — åt lärjungarna vid folkskolorna. De i detta hänseende gjorda framställningarna torde här böra närmare omnämnas.

1917 års riksdag.

Vid 1917 års riksdag väcktes inom andra kammaren av herrar Vennerström och Hage en motion (nr 327), i vilken yrkades, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville låta utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun kunde åstadkommas för beredande av kostnadsfri skolmateriel åt barn i folk- och småskolor. Vederbörande utskott i andra kammaren tillstyrkte motionen på det sätt, att utskottet hemställde om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun kunde åstadkommas för övertagande helt eller delvis av föräldrarnas nu

åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel, och kammaren biföll utskottets förslag; första kammarens vederbörande utskott tillstyrkte bifall till andra kammarens beslut i frågan, medan första kammaren avlog densamma.

Redan vid 1918 års riksdag återkom frågan genom motioner, väckta i första kammaren av herr Oscar Olsson m. fl. (nr 108) och i andra kammaren av herr Persson i Norrköping m. fl. (nr 233), i vilka återupptogs det förslag, som andra kammaren vid 1917 års riksdag bifallit. Andra kammarens första tillfälliga utskott tillstyrkte även nu motionen. Första kammarens motsvarande utskott åter hemställde, det första kammaren måtte i anledning av den inom kammaren väckta motionen besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder en samverkan mellan stat och kommun kunde åstadkommas för övertagande helt eller delvis av obemedlade och mindre bemedlade föräldrar nu åliggande skyldighet att för sina barn i folk- och småskolan bekosta erforderlig skolmateriel. Vardera kammaren biföll sitt utskotts förslag, och då sammanjämkning mellan kamrarnas skiljaktiga beslut ej stod att åstadkomma, förföll frågan.

1918 års
riksdag.

Vid 1919 års riksdag framkommo ånyo förslag angående denna angelägenhet. Motioner i frågan väcktes, inom första kammaren av herr Oscar Olsson (nr 85) och inom andra kammaren av herrar Vennerström och Hage (nr 95), av herr Berggren m. fl. (nr 96) samt av herr Eriksson i Grängesberg m. fl. (nr 198). Samtliga dessa motioner utmynnade i hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i saken. De utskott, till vilka motionerna remitterades, tillstyrkte utredning i dessas syfte, och kamrarna följde sina utskotts förslag. Efter skedd sammanjämkning beslöt riksdagen (i skrivelse nr 128) anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning beträffande dels i vilken omfattning behov förefunnes av lättnad i de kostnader, som dittills i regel påvilade familjeförsörjare i och för anskaffande av erforderlig materiel åt deras i folkskolan undervisade barn, dels i vilken utsträckning och på vad sätt det kunde befinnas lämpligt och möjligt att av allmänna medel bereda lättnader i dessa kostnader, dels ock huruvida och efter vilka grunder en samverkan härutinnan mellan stat och kommun kunde åstadkommas.

1919 års
riksdag.

Med anledning av riksdagens nu nämnda skrivelse bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 17 december 1920 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för att inom departementet biträda med verkställandet av den begärda utredningen. Genom beslut samma dag tillkallade departementschefen såsom sakkunniga ledamöterna av riksdagens första kammare E. Kristensson och andra kammare J. Johansson i Kälkebo samt folkskolinspektören K. Lindahl.

Skolmateriel-
sakkunniga av
år 1920.

Den 31 januari 1923 avgåvo de sakkunniga sitt betänkande. De sakkunniga anslöto sig väsentligen till de motioner, som föranlett riksdagens omförmälda skrivelse, och föreslog således viss samverkan mellan stat och kommun för upp-

nående av det åsyftade ändamålet. Förslaget, i vad det avsåg tillhandahållandet av skolmateriel, innebar i huvudsak, dels att barnen borde på det allmännas bekostnad såsom gåva erhålla egentliga läroböcker, psalmböcker och för småskolavdelningarna avsedda läseböcker ävensom i viss utsträckning skriv- och räkneböcker, böcker eller papper för teckning och arbetsövningar samt blyertspennor, pennskaft, radergummi och stålpenor, dels ock att skoldistriktet skulle för användning på lärorummet till låns tillhandahålla biblar samt för folkskolavdelningarna avsedda läseböcker, varjämte bläck och bläckhorn borde av skoldistriktet tillhandahållas för användning å lärorummet. Kostnaderna för materielen skulle bestridas genom ekonomisk samverkan mellan stat och kommun, verkställd enligt vissa närmare angivna grunder. Den årliga kostnad, som ett fullständigt genomförande av de sakkunnigas förslag skulle åsamkat statsverket, beräknades för år 1920 av de sakkunniga till i runt tal 3 030 000 kronor. De sakkunniga hemställde till sist, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att dels besluta, att statsbidrag för tillhandahållande av fri skolmateriel skulle utgå till skoldistriktet i enlighet med av de sakkunniga förordade grunder, dels ock för detta ändamål under riksstatsens åttonde huvudtitel för budgetåret 1924—1925 uppföra ett förslagsanslag av 600 000 kronor.

Genom beslut den 7 oktober 1927 fann Kungl. Maj:t — med hänsyn till de stora kostnader, som enligt den sålunda verkställda utredningen skulle åsamkas statsverket genom de i förslaget ifrågasatta åtgärderna — vad i ärendet förekommit icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Skolkommissionen.

I skolkommissionens den 28 april 1922 avgivna betänkande beröres läroboksfrågan i samband med spörsmålet om arbetets inre organisation. Kommissionen framhöll, att undervisningen i flera av våra skolors läroämnen utmärktes av en tendens att ägna tid och arbete åt oväsentliga detaljer utan att i erforderlig grad skilja mellan huvudsak och bisak samt att denna tendens till stor del vore en följd av läroböckernas beskaffenhet. Dessa lämnade ofta rum för berättigade anmärkningar. Beträffande den utgallring av detaljer inom de särskilda ämnenas kurser, som kommissionen ansett nödvändig, hade kommissionen sökt i sammanhang med de av kommissionen framlagda förslagen till kursfördelning för de olika ämnena giva vissa riktlinjer, vilka borde närmare utformas i undervisningsplanens metodiska anvisningar. Det vore emellertid uppenbart, säger kommissionen, att dessa grundsatsers tillämpning i mycket högre grad bleve beroende av beskaffenheten av de läroböcker, som kunde komma till användning, samt de lärarkrafter, åt vilka skolornas arbete anförtröddes.

Skolöverstyrelsens utlåtande över skolkommissionens betänkande.

I sitt den 14 november 1923 dagtecknade utlåtande över skolkommissionens betänkande har skolöverstyrelsen ej berört läroboksfrågan. Däremot har densamma omnämnts av de reservanter, tillhörande överstyrelsens läroverksavdelning, vilka avgåvo särskilt yttrande över nämnda betänkande. Reservanterna framhöllo behovet av en revision av lärokurserna i de olika undervisningsäm-

nena och påpekade, att den utgallring och förnyelse, som härvid vore erforderlig, väl vid de särskilda skolorna ofta skedde på initiativ av den enskilde läraren eller ämneskonferensen och måhända i ännu högre grad av vederbörande läroboksförfattare. Liksom mängden av samtidigt lästa ämnen redan i och för sig verkade splittrande och tröttande på lärjungens själsliv, särskilt på det mera krävande högre skolestadiet, så verkade, fortsätta reservanterna, även det mångskiftande läroinnehållet i varje särskilt ämne i sin mån i samma riktning. Men för att härvid någon mera effektiv förbättring skulle kunna vinnas, vore läroboksförfattarens medverkan så gott som oundgänglig. Det kunde ifrågasättas, att för detta ändamål, såsom tidigare skett vid ett par tillfällen, åt en särskild granskningsnämnd uppdroges att verkställa en undersökning av den i våra skolor allmännast använda lärobokslitteraturen och framlägga förslag till vissa normer för dylika läroböcker med närmare anvisningar angående deras form och innehåll. En dylik revision av vårt läroboksväsende vore en viktig förutsättning för en bättre tingens ordning i förevarande hänseende.

Skolöverstyrelsen upptog tre år senare frågan om en granskning av läroböckerna. I skrivelse den 11 november 1926 till chefen för ecklesiastikdepartementet fäste skolöverstyrelsen uppmärksamheten på att det fullständiga genomförandet av de nya undervisningsplaner för de allmänna läroverken, för realskolan av den 2 mars 1906 och för gymnasiet av den 30 april 1909, vilka utfärdats i samband med 1905 års läroverksreform, bland annat krävde stöd och ledning av för ändamålet särskilt utarbetade nya läroböcker och handledningar. En rik produktion av läroböcker hade på senare tid uppstått. Denna hade givetvis måst taga hänsyn icke blott till lärokurserna, sådana de i de fastställda undervisningsplanerna utstakats, utan även till den vetenskapliga forskningens ständigt växande rön och landvinningar. Härvid hade emellertid den sovring av gammalt och nytt, som varit önskvärd, ingalunda alltid kommit att äga rum. Då de använda läroböckerna — även om de vid undervisningen brukats på sätt och i syfte läroverksstadgan anvisade — helt naturligt icke kunnat undgå att bliva i ganska stor utsträckning normerande för undervisningen i fråga om både undervisningsstoffet och dess metodiska behandling, hade en följd härav blivit, att lärokurserna i åtskilliga ämnen till innehåll och omfattning kommit att i betänklig grad svälla ut och stundom överskrida de gränser, som borde dragas för den egentliga skolundervisningen.

Inför de förhållanden, som sålunda uppstått, hade överstyrelsen funnit det vara av behovet påkallat, att en undersökning verkställdes rörande möjligheten och lämpligheten av att begränsa det växande lärostoffet. Särskilt hade överstyrelsen funnit detta vara fallet beträffande vissa läroämnena, nämligen svensk och allmän historia, litteratur- och kyrkohistoria, men det gällde även de naturvetenskapliga ämnena biologi, fysik och kemi samt geografi. Även om överstyrelsen ansåge, att nu angivna ämnen i främsta rummet borde ifrågakomma, uteslöte detta icke, att undersökningen, efter överstyrelsens förmenande, borde utsträckas även till övriga läroämnena, där jämväl en dylik granskning av lärostoffet skulle vara till gagn.

Skolöverstyrelsens skrivelse den 11 november 1926.

Det syntes överstyrelsen lämpligt, att den ifrågasatta undersökningen närmast inriktades på en granskning av de för närvarande använda läroböckerna för att på grundval av denna mynna ut i vissa allmänna anvisningar dels angående det äldre lärostoff, som borde från lärokursen avskiljas eller i viss mån begränsas, dels angående de nyare områden av läroämnet i fråga, som borde medtagas eller tillmätas större utrymme vid undervisningen.

I samband med nämnda granskning syntes även en undersökning böra förtas rörande ombyten av läroböcker vid undervisningen och möjligheten att begränsa dylika med hänsyn både till de pedagogiska och ekonomiska konsekvenserna av dylika växlingar i fråga om de använda skolböckerna.

Den undersökning, skolöverstyrelsen sålunda ifrågasatte och som syntes böra avse icke blott de allmänna läroverken utan jämväl de med dem besläktade högre flickskolorna och kommunala mellanskolorna, ansåges bliva av den omfattning, att den icke syntes kunna utföras genom överstyrelsens egna arbetskrafter. Härvid behövdes bistånd av sakkunniga både från skolor och universitet.

Då de medel, som för sakkunnigas tillkallande vore ställda till överstyrelsens förfogande, ej medgäve tillkallande av sakkunniga i den utsträckning, varom fråga vore, hemställde överstyrelsen, att departementschefen ville utverka Kungl. Maj:ts tillstånd att för en sådan granskning av läroböcker, som i det föregående angivits, tillkalla högst tre sakkunniga.

Därjämte hemställde överstyrelsen, att därest den ifrågasatta åtgärden vidtoges, det åsyftade arbetet måtte ställas under överstyrelsens ledning och således utföras under samverkan mellan de tillkallade sakkunniga och överstyrelsen.

Chefens för
ecklesiastik-
departementet
skrivelse den
9 december
1926.

Skolöverstyrelsens nu berörda framställning föranledde närmast den åtgärden, att chefen för ecklesiastikdepartementet i skrivelse till överstyrelsen den 9 december 1926 — under framhållande att det syntes vara önskvärt, att ombyte av läroböcker vid de under överstyrelsens inseeende stående läroanstalter starkare begränsades än för det dåvarande skedde — anmodade överstyrelsen att inkomma med förslag till sådana ändrade bestämmelser i avseende härå, som för det angivna önskemålets vinnande kunde anses lämpliga.

Skolöversty-
relsens förslag
den 28 febru-
ari 1927.

Med skrivelse den 28 februari 1927 överlämnade skolöverstyrelsen det sålunda begärda förslaget. Överstyrelsen framhöll i sitt yttrande, bland annat, att överstyrelsen funne det önskvärt, att i syfte att för framtiden förhindra ett allt för ymnigt ombyte av läroböcker vissa åtgärder borde vidtagas. Desså åtgärder syntes överstyrelsen delvis vara av beskaffenhet att kunna genom överstyrelsens egen försorg bringas till vederbörandes beaktande, under det andra åtgärder åter behövde föranleda närmare föreskrift av Kungl. Maj:tt.

Vad den förra gruppen av nu påkallade åtgärder beträffade, vore det lämpligt, att överstyrelsen i en cirkulärskrivelse till de överstyrelsen underställda läroanstalterna fäste uppmärksamheten vid vikten av, bland annat:

»att i fråga om ombyte av läroböcker, till vilka böra räknas jämväl läse-

böcker i modersmålet, som lärjungarna åläggas anskaffa, samt s. k. elementarböcker i de främmande språken, största möjliga varsamhet skall iakttagas, så att dylikt ombyte må äga rum endast i fall, då undervisningen sådant med nödvändighet påkallar;

att ny lärobok skall successivt införas med början i den klass, där läroboken först kommer till användning;

att vid införande av nya upplagor av förut använda läroböcker lärjungar, som redan hava tillgång till tidigare upplagor av samma lärobok, icke utan bestämt nödtvång böra åläggas förskaffa sig den nya upplagan;

att det bör i möjligaste mån tillses, att samma läroböcker användas vid läroanstalter å samma ort samt överhuvud vid varandra så näraliggande läroanstalter, att övergång av lärjungar från den ena läroanstalten till den andra äger i större utsträckning rum.»

Vidare ansåg överstyrelsen det vara lämpligt, att överstyrelsen i skrivelse till Sveriges bokförläggarförening anhölle om dess medverkan till att nya läroboksupplagor endast utgäves, då verkligt trängande anledning därtill föreläge.

Överstyrelsen hemställde därjämte, att för framtiden bland de villkor och bestämmelser, som av Kungl. Maj:t meddelades i samband med övriga bestämmelser för statsunderstöd till privata skolor, måtte intagas en föreskrift därom, att förslag om införande av ny lärobok borde, sedan yttrande häröver avgivits av vederbörande ämneskonferens, underställas skolans styrelse för prövning och avgörande samt att meddelande om dylikt beslut skulle lämnas till överstyrelsen.

Slutligen hemställde överstyrelsen, att följande ändringar måtte vidtagas i vissa gällande bestämmelser angående införande av läroböcker vid nedan nämnda läroanstalter:

§ 18 av gällande stadga för kommunala mellanskolor:

Läro- och läseböcker bestämmas av skolöverstyrelsen, sedan skolans styrelse efter hörande av rektor och skolans övriga lärare avgivit förslag i ämnet.

§ 17 av gällande stadga för högre folkskolor:

I vilka ämnen — — — — att därom yttra sig.

Läro- och läseböcker bestämmas av skolöverstyrelsen, sedan skolans styrelse efter hörande av rektor och skolans övriga lärare avgivit förslag i ämnet.

§ 13 av gällande folkskolestadga:

Läro- och läseböcker bestämmas av skolrådet, sedan vidkommande lärare beretts tillfälle att uttala sina önskemål och statens vederbörande folkskolinspektör därefter avgivit yttrande i ärendet; dock att beträffande läroböcker i kristendomskunskap skall iakttagas vad därom särskilt är stadgat.

§ 23 av gällande stadga för fortsättningsskolan:

Läro- och läseböcker bestämmas av skolstyrelsen, sedan vidkommande lärare beretts tillfälle att uttala sina önskemål och statens vederbörande folkskolinspektör därefter avgivit yttrande i ärendet.

§ 5 b) mom. 3 och § 8 b) mom. 6 av gällande instruktion för skolöverstyrelsen:

att i föreskriven ordning pröva och fastställa förslag till läroböcker.
§ 6 mom. 2 av samma instruktion upphäves.

Kungl. Maj:ts proposition till 1927 års riksdag angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m. Redan innan skolöverstyrelsen inkommit med sitt nu omnämnda yttrande, hade Kungl. Maj:t till 1927 års riksdag avlåtit den 18 februari 1927 dagtecknad proposition angående omorganisation av det högre skolväsendet m. m. I det yttrande till statsrådsprotokollet, varmed föredragande departementschefen framlade denna fråga inför Kungl. Maj:t, berörde denne i samband med sitt uttalande om skolarbetets inre gestaltning jämväl spörsmålet om läroböckerna vid de ifrågavarande läroanstalterna. Departementschefen framhåller vikten av att i de nya kursplaner, som bleve en följd av läroverkens omorganisation, en grundlig utrensning av överflödigt eller otidsenligt stoff komme till stånd. Därefter fortsätter departementschefen:

»Ej mindre betydelsefullt är emellertid, att läroböckerna till plan och framställningssätt komma att främja den läggning av skolarbetet, som sålunda karakteriserats. Såsom redan skolkommissionen antytt, torde bestämda åtgärder från Kungl. Maj:ts sida vara erforderliga för att påskynda en utveckling i denna riktning. Reservanterna inom skolöverstyrelsen hava jämväl, med understöd för övrigt av de skolsakkunniga, påyrkat omedelbara åtgärder för revision av vårt läroboksväsende genom en särskild granskningsnämnd. Sedermera har överstyrelsen i framställning den 11 november 1926 påkallat åtgärder i saken. Jag är fullt ense med skolöverstyrelsen om det trängande behovet av en dylik offentlig granskning av olika hithörande förhållanden och sålunda i princip benägen medverka till att en sådan kommer till stånd. Emellertid har det synts mig tvivelaktigt, huruvida den ifrågasatta revisionen lämpligen bör igångsättas, innan riksdagen varit i tillfälle att fatta ställning till de många svävande skolproblemen och innan åtminstone konturerna till de framtida undervisningsplanerna föreligga. Jag har därför ansett mig hava goda skäl att låta med detta granskningsarbete anstå i avvaktan på det beslut, som riksdagen kan komma att fatta i anledning av här föreliggande förslag.» Mot vad departementschefen sålunda anfört hade riksdagen intet att erinra.

1928 års
riksdag.

Vid 1928 års riksdag upptogs frågan om läroböckerna till behandling genom motioner, väckta i första kammaren av herrar Sandén och Åström (I: 218) och i andra kammaren av herr Norling m. fl. (II: 381). Motionärerna, som närmast tagit sikte på folkskolan, påpeka de kostnader, som skolmaterielen, främst läroböckerna, vållade ej minst på grund av den oenhetlighet, som präglade användningen av läroböcker inom olika skoldistrikt. Såsom lämplig åtgärd häremot anföra motionärerna den anordningen att, såsom nu sker i fråga om läroböcker i kristendomskunskap, åt en högsta centralmyndighet anförtröddes att pröva och antaga samtliga läroböcker, som skulle komma till användning i rikets skolor. Vid denna prövning borde även den ekonomiska synpunkt komma till uttryck, som krävde sparsamhet i fråga om utgifterna för skolmaterielen. Några vådor för en den fria undervisningen hotande standardisering behövde näppeligen härav befaras. Ett ordnat samarbete mellan å ena

sidan de lokala skolmyndigheterna samt å andra sidan folkskolinspektörer och skolöverstyrelsen borde etableras i detta syfte, varjämte naturligtvis den erfarenhet å området för tillverkning och försäljning av skolmateriel, som funnes inom det privata företagarlivet, borde rådfrågas. Motionärerna hemställde därför, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om snar utredning, på vad sätt ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel skulle kunna åstadkommas, icke minst genom tillämpandet av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker, samt att Kungl. Maj:t ville fortast möjligt vidtaga de åtgärder, som av utredningen eventuellt kunde visa sig erforderliga.

De utskott inom riksdagens båda kamrar, till vilkas behandling ifrågavarande motioner överlämnades, avgåvo i huvudsak lika lydande utlåtanden. Däri anförde utskotten, att det med bestämdhet ställts i utsikt, att de av skolöverstyrelsen i dess utlåtande den 28 februari 1927 förordade åtgärderna skulle komma att föranleda bestämmelser i ämnet från både Kungl. Maj:ts och skolöverstyrelsens sida. Med hänsyn härtill funne sig utskotten — som förväntade, att nämnda åtgärder komme att vidtagas inom den närmaste framtiden — att med ytterligare åtgärder i ämnet borde tills vidare anstå i avvaktan på de verkningar, som kunde bliva en följd av de i utsikt ställda bestämmelserna. Utskotten hemställde alltså, att motionerna icke måtte föranleda till någon kamrarnas åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

På nytt togs läroboksfrågan upp genom chefens för ecklesiastikdepartementet beslut den 24 september 1928. I skrivelse till 1927 års skolsakkunniga sistnämnda dag anförde departementschefen, bland annat, följande.

Uppdrag åt
1927 års skol-
sakkunniga.

»I mitt yttrande till statsrådsprotokollet den 18 februari 1927 vid anmälan av förslag till omorganisation av det högre skolväsendet m. m. berörde jag bland annat spörsmålet om de vid läroverken använda läroböckerna och framhöll därvid betydelsen av att läroböckerna till plan och framställningssätt komme att främja den läggning av skolarbetet, som jag förut i mitt anförande karakteriserat. Såsom redan skolkommissionen antytt, vore åtgärder från Kungl. Maj:ts sida erforderliga för att påskynda en utveckling i denna riktning. Även de ledamöter av skolöverstyrelsen, vilka reserverat sig mot överstyrelsens utlåtande över skolkommissionens betänkande, hade, med understöd för övrigt av 1924 års skolsakkunniga, påyrkat omedelbara åtgärder för revision av vårt läroboksväsende genom en särskild granskningsnämnd. Jag erinrade vidare om att överstyrelsen i skrivelse den 11 november 1926 påkallat åtgärder i saken, och förklarade mig vara fullt ense med skolöverstyrelsen om det trängande behovet av en dylik offentlig granskning av olika hithörande förhållanden. Emellertid hade det synts mig tivelaktigt, huruvida den ifrågasatta revisionen lämpligen borde igångsättas, innan riksdagen varit i tillfälle att fatta ställning till de många svävande skolproblemen och innan åtminstone konturerna till de framtida undervisningsplanerna föreläge. Jag hade därför ansett mig hava goda skäl att låta med detta granskningsarbete anstå i avvaktan på det beslut, som riksdagen kunde komma att fatta i anledning av de av mig framlagda förslagen.

»Nu torde emellertid tidpunkten vara inne för att upptaga läroboksfrågan till närmare behandling. Nya undervisningsplaner för de allmänna läroverken hava den 29 juni 1928 fastställts av Kungl. Maj:t och i viss utsträckning börjat tillämpas med ingången av läsåret 1928—1929. Därjämte har ny stadga för nämnda läroverk den 24 september 1928 utfärdats av Kungl. Maj:t, varigenom vissa nya riktlinjer för bedrivandet av det inre arbetet vid läroverken blivit givna. I § 45 mom. 4 av nämnda stadga föreskrives i sådant hänseende, att allt efter som vid undervisningen nytt läroinnehåll tillföres ett läroämne eller nya synpunkter därvid anläggas, skall, till förebyggande av för stark anhopning av lärostoff, sorgfälligt tillses, att en lämplig utskiftning mellan äldre och yngre delar av läroinnehållet äger rum, samt att av särskild vikt är, att detta vinner tillämpning även med avseende på de vid undervisningen använda läroböckerna. Under sådana förhållanden synes mig en närmare undersökning av ifrågasättande spörsmål nu kunna och böra företagas närmast i syfte att angiva riktlinjer för de olika ämnena i fråga om det behövliga lärostoffets innehåll och avgränsning.

»Ännu en betydelsefull synpunkt torde emellertid härvid böra göras gällande, nämligen den ekonomiska. Det har under åtskilliga år varit ett från allmänhetens sida ständigt återkommande klagomål, att läroböckerna vållat stora utgifter. Det kan enligt min mening icke heller bestridas, att berörda klagomål varit i viss mån grundade och att kostnaderna för läroböcker mången gång överskridit vad som i sådant hänseende kunnat anses skäligt. Olika vägar för nedbringande av kostnaderna kunna givetvis erbjuda sig. Sålunda har det ifrågasatts, att det allmänna skulle träda emellan, antingen genom understöd i likhet med vad som äger rum beträffande undervisningsmateriel för folkskolorna, eller genom anordnande av någon form för statlig förlagsverksamhet eller ock genom fastställande av vissa standardtyper för läroböcker. En eller annan bland dessa utvägar har försökts i andra länder, och möjligen kunna några av de erfarenheter, som där blivit gjorda, visa sig vara av betydelse vid frågans lösning även i vårt land. Emellertid är det icke möjligt att på sakens nuvarande ståndpunkt avgöra, vilken av de antydda utvägarna som kan vara att föredraga, eller om till äventyrs någon annan åtgärd kan visa sig lämplig. Härför kräves tydligen en närmare utredning med därpå grundat förslag. En dylik undersökning knyter sig också naturligt till det arbete, som det åligger Eder att ytterligare utföra i fråga om de metodiska anvisningar, som tillhöra den nyligen fastställda undervisningsplanen. Det är emellertid tydligt, att utredningen icke bör inskränkas att avse endast de allmänna läroverken utan också bör gälla andra, med dem jämförliga läroverksanstalter.»

Såsom framgår av departementschefens nu återgivna skrivelse, avsåg det uppdrag, som genom densamma gavs åt de sakkunniga, de allmänna läroverken och andra, med dem jämförliga läroanstalter. Efter att hava tagit del av skolöverstyrelsens ovan omförmälda yttrande av den 28 februari 1927, vilket under hand överlämnats till de sakkunniga, funno dessa sig böra i skrivelse till departementschefen den 28 augusti 1929 erinra om att nämnda yttrande avsåge även andra undervisningsanstalter än de i departementschefens nyss återgivna

skrivelse den 24 september 1928 angivna, däribland folkskolor och andra till folkbildningsväsendet hörande läroanstalter. I anledning härav meddelade departementschefen i skrivelse den 17 september 1929, att från hans sida hinder icke mötte för de sakkunniga att — i den mån de funne fullgörandet av det dem givna uppdraget äga ett nödvändigt samband med prövning av frågan om läroböcker även vid andra läroanstalter än dem, vilka direkt avsåges i sagda uppdrag — upptaga jämväl sistnämnda fråga till behandling och därutinnan avgiva yttrande och förslag i samband med fullgörandet av det den 24 september 1928 givna uppdraget.

Sedan dess har läroboksfrågan ännu en gång bragts på tal inom riksdagen genom likalydande motioner, väckta vid 1930 års riksdag inom första kammaren av herr Sandén (nr 220) och inom andra kammaren av herr Norling (nr 371). Motionärerna hemställde, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville an hålla om snar utredning, på vad sätt ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel skulle kunna åstadkommas, icke minst genom tillämpandet av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker, samt att Kungl. Maj:t ville fortast möjligt vidtaga de åtgärder, som av utredningen eventuellt kunde visa sig erforderliga. Riksdagen beslöt (skrivelse nr 186) i full överensstämmelse med motionärernas hemställan. Över riksdagens skrivelse avgav skolöverstyrelsen den 3 september 1930 infordrat utlåtande, däri överstyrelsen anförde, bland annat, följande.

1930 års
riksdag.

Överstyrelsen vore i här föreliggande ärende alltjämt av den uppfattning, som kommit till synes i de förut omnämnda skrivelserna dels till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet och dels till vederbörande riksdagsutskott. Kravet på ett förbilligande av materielen genom tillämpande av större enhetlighet och sparsamhet i val av läroböcker ansåge överstyrelsen vara det väsentligaste i förevarande angelägenhet. Detta syfte skulle i ej oväsentlig grad nås, om de i överstyrelsens skrivelse den 28 februari 1927 föreslagna åtgärderna förverkligades. 1928 års riksdags andra kammare hade också varit av denna uppfattning, då den i ärendet väckta motionen ej föranlett till någon åtgärd, enär det då ställts i utsikt, att de av överstyrelsen förordade åtgärderna skulle komma att föranleda bestämmelser i ämnet från både Kungl. Maj:ts och skolöverstyrelsens sida. Innevarande års riksdag hade även förklarat dessas förverkligande såsom en lämplig första åtgärd, ägnad att i viss mån motverka de missförhållanden, som nu rådde. Riksdagen hade emellertid i sin skrivelse även anför, att det ville synas, som om besparingar på detta område skulle kunna göras genom standardisering och rationalisering, utan att behovet av en god lärobokslitteratur för den skull behövde eftersättas. Överstyrelsen vore för sin del tveksam, huruvida de nämnda åtgärderna skulle kunna bli av någon större betydelse, därest det angivna villkoret verkligen skulle kunna upprätthållas. Skulle emellertid Kungl. Maj:t i anledning av riksdagens nyssberörda uttalande finna ytterligare utredning av folkskolans läroboksfråga erforderlig, finge överstyrelsen erinra därom, att frågorna om bland annat undervisningsmaterielens förbilligande genom anordnande av någon form för statlig förlagsverk-

samhet eller genom fastställande av vissa standardtyper för läroböcker, i vad anginge de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter, av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet genom skrivelse den 24 september 1928 blivit hänskjutna till utredning av 1927 års sakkunniga för behandling av vissa frågor rörande det högre skolväsendet.

De sakkunniga erhöilo sedermera föreläggande att inkomma med yttrande i ärendet och hava den 31 december 1930 avgivit det sålunda infordrade yttrandet, i vilket de sakkunniga framhållit, att den av dem verkställda undersökningen i väsentliga avseenden vore tillämplig även på folkskolans läroböcker, men att en undersökning, som särskilt avsåge dessa böcker, skulle kräva en komplettering.

II. Allmänna krav på läroboken.

Den utredning, de sakkunniga hava att verkställa, avser de vid de allmänna läroverken och vid med dessa jämförliga läroanstalter använda läroböckerna. Den nu gällande läroverksstadgan innehåller icke någon definition på begreppet lärobok, men av de bestämmelser för läroböcker, som däri finnas intagna, synes framgå, att stadgan med lärobok närmast avser vad de sakkunniga skulle vilja kalla *lärobok i egentlig mening*. Lärobokens huvudsakliga uppgift skall nämligen — sådan den framgår av läroverksstadgans bestämmelser — vara att stödja och sammanhålla vad som redan vid undervisningen meddelats lärjungarna. Från andra kunskapskällor skiljer sig läroboken, så fattad, därigenom, att den såväl genom läroinnehållets anordning som genom framställningens yttre gestaltning är omedelbart inriktad på att i lärjungens hand utgöra ett hjälpmedel för denne att såsom kunskapsförvärv behålla vad som vid undervisningen genomgåtts. Måttet av de kunskaper, som genom läroboken förmedlas, bestämmas av de föreskrivna lärokurserna och det speciella studiemål, som de särskilda läroanstalterna hava att fylla.

Lärobokens
uppgift.

Emellertid anse de sakkunniga, att åt begreppet lärobok både kan och bör i nu föreliggande sammanhang givas en så vid omfattning, att därmed avses varje vid undervisningen använd bok.

Giver man nämnda begrepp denna omfattning, kommer man att till *läroböcker* i denna *vidare mening* räkna även sådana undervisningsböcker som läseböcker, textböcker, exempelsamlingar m. m., vilka alla dela åtskilliga av den egentliga lärobokens kännemärken. Till undervisningsböckerna hör slutligen en grupp av böcker, som närmast tjäna till att från någon viss sida ytterligare belysa redan förvärvade kunskaper. Hit höra t. ex. historiska och geografiska läseböcker och över huvud s. k. »bredvidläsningsböcker». Givetvis hava även dessa böcker ett undervisande syfte och äro därför också ur denna synpunkt att anse som läroböcker, men deras innehåll är icke såsom den egentliga lärobokens avsett att omedelbart ansluta sig till undervisningen.

Det har synts angeläget att här framhålla detta, enär otvivelaktigt den svävande betydelse, begreppet lärobok haft i det allmänna språkbruket, varit en av orsakerna till den obestämda praxis, som rått i fråga om införande av nya läroböcker. De sakkunniga komma alltså att i den följande framställningen be-

gagna uttrycket lärobok i den nu angivna, vidsträcktare meningen, så vida icke annat särskilt anges.

Allt efter de olika stadier, genom vilka undervisningen fortlöper, kommer läroboken, ehuru i varje fall närmast avsedd att vara ett stöd för undervisningen, att intaga en mer eller mindre självständig ställning. Detta framgår bland annat därav, att i nu gällande läroverksstadga lämnas den anvisningen (§ 46:1), att i den mån så kan finnas lämpligt, lärjungarna i läroverkets högsta årsklasser böra få göra förberedande bekantskap med vetenskaplig forsknings- och framställningsmetod. Den mera fria, av den muntliga undervisningen relativt oberoende läroboken har bland andra hjälpmedel sin givna plats vid det »enskilda arbetet», som skall utföras inom de allmänna läroverkens högsta årsklasser och som har till huvudsyfte att utveckla lärjungarnas förmåga att på egen hand planlägga och bedriva ett arbete under utnyttjande av de kunskapskällor, som kunna stå dem till buds. Gränsen mellan de båda stadier, som nu blivit antydda, är givetvis flytande. Det lägre stadiet övergår så småningom i det högre.

I detta sammanhang inställer sig helt naturligt frågan om lärarens förhållande till läroboken och lärobokens till undervisningsmetoden. Ehuru denna fråga till sin natur är didaktisk och metodisk, anse sig de sakkunniga ändock böra beröra densamma med några ord. Till en början vilja de sakkunniga anföra ett yttrande rörande detta spörsmål av den för behandling av åtskilliga till språkundervisningen inom elementarläroverken hörande frågor år 1865 tillsatta kommissionen.

Kommissionen yttrar:

»Det heter visserligen med rätta, att en god lärare är den bästa läroboken; men därmed är ingalunda den vikt minskad, som ovillkorligen måste fästas vid arten och beskaffenheten av de läroböcker, vilka användas vid statens offentliga undervisningsverk. En god lärare skall alltid med en god lärobok kunna uträtta vida mer än med en dålig, under det åter en svag lärare uträttar med en dålig lärobok ännu mindre än med en god.

»Bägge två (läraren och läroboken) måste bära prägeln av enahanda erfarenhet och samma åsikter, bägge kunna endast verka i samdräkt, ej i strid med varandra, såvida de skola föra lärjungen fram till det mål, han genom skolan vill vinna, nämligen själskrafternas jämna utveckling till en allmänt grundläggande bildning. Men lika nödvändigt som det är, att läraren och läroboken sålunda stå i behörig överensstämmelse med varandra, lika oundgänglig är fordran, att det förhållande, som rätteligen bör äga rum emellan båda, riktigt fattas och bestämt iakttages.

»Läroboken är det rena uttrycket av undervisningsmetoden såsom sådan, hon tager ej hänsyn till den eller den enskilde lärjungen utan till lärjungarna under en enda helhet inbegripna, hon kan icke särskilt foga sig efter olika individuella anlag och fallenheter utan är utarbetad med avseende på det medelmått av anlag och fallenheter, som erfarenheten uppvisar hos ynglingar i all-

mänhet vid det stadium av utveckling, för vilket hon är avfattad. Som likväl erfarenheten härutinnan ingalunda är och svårigen bliver så stadgad, att detta medelmått kan alldeles bestämt angivas, är det tydligt, att läroböcker i samma ämne, av samma innehåll och efter samma metod alltför väl kunna förete åtskilliga olikheter sinsemellan, utan att man ändock är i stånd att ur antalet av befintliga, sinsemellan olika läroböcker utvälja en, som vore den enda riktiga, den enda, som borde till antagande föreskrivas. Även såsom allmänt uttryck av en viss undervisningsmetod kunna läroböckerna vara olika den ena den andra och ändock hava det gemensamt, att de äro verkliga uttryck av samma metod.

»Läraren har, i motsats mot läroboken, för varje fall att göra med enskilda personer, av vilka var och en har sitt särskilda skaplygne mer och mindre olik var och en annans; läraren är den, som tillser, att vad lärobokens skrivna ord innehåller må i och för lärjungens uppfattning bliva anda och sanning. Han bör därför, särdeles i de lägre klasserna, icke ålägga ynglingarna att lära sig en läxa, den han icke genom föregående muntlig utläggning förklarar och gjort för samtliga lärjungarna fullständigt uppfattlig. Av det sålunda förberedelsevis utlagda och förklarade innefattar läroboken själva huvudpunkterna, i kort och redig översikt framställda; och dessa är lärjungen nu fullt i stånd att ensam för sig genomgå, övertänka, fästa i minnet och göra till sin inre egendom, för vilken han en följande lärotimme kan fritt och nöjaktigt redogöra. Läraren får således aldrig nedsjunka till en likgiltig läxförhörare, han får icke göra sin lärjunge till en andefattig inhämtare av dödfödd minneskunskap, läxans bokstav får ej sätta lärarens personliga bemödande såsom undervisare i skuggan; ty läraren skall städse utgöra den levande och livgivande förmedlingen mellan läroboken och lärjungen. Han skall än genom tillbörligt återupprepande av samma sak och än genom att från olika synpunkter betrakta och inpräglade det till studium förelagda, än genom sammandragning eller sammanställning, än genom utvidgning eller sönderdelning av det i läroboken förekommande uppmuntra den minneströge, stävja den brådslande, giva stadga åt den osäkre, befästa den eftertänksamme, korteligen, under varje omständighet söka att såväl hos alla lärjungarna i gemen som hos var och en särskilt på lämpligaste sätt framkalla den utveckling, elementarläroverket avser att åstadkomma. Likasom härvid å ena sidan varje lärjunges skaplygne kräver sin särskilda behandling, så går å andra sidan var och en lärare till väga på sitt eget sätt, olik varje annans. Därav är också förklarligt, huru olika lärare, fastän följande samma lärometod i det hela, likväl finna för sig ändamålsenligare att undervisa, den ene efter en, den andre efter en annan lärobok, emedan den ena läroboken bättre lämpar sig för den ene lärarens individualitet, den andra för en annans. Sålunda är det även ur denna synpunkt omöjligt att bestämma en enda lärobok såsom den uteslutande för elementarundervisningen antagliga. Vad som nämligen alltid erfordras jämte läroboken, det är lärarens på läroboken stödda och därmed sammanstämmande handledning. I en sådan handledning har lärjungens självverksamhet och utbildning till förmåga av eget tankearbete sin kraftigaste befrämjan. Ty under lärarens vård växer

het ej kan påräknas såsom hjälpmedel för den geografiska undervisningen, dels ock att geografiens innehåll i och för sig icke är för barnet så tilltalande som t. ex. historiens, varför det icke kan annorlunda än genom en livfull och målande framställning väcka intresse. — Tydligt är, att så väl i den ena som den andra av dessa riktningar överdrift kan äga rum, vare sig att lärobokens innehåll så sammantränges, att det hela bliver ett blott namnregister, eller att framställningen alltför mycket utdrages på bredden. Det bör därför vara bland en läroboksförfattares förnämsta omsorger att söka i detta avseende finna det rätta måttet, på det han må lyckas giva en läsbar framställning av geografiens viktigaste innehåll utan att överskrida en läroboks tillbörliga gränser.»

I samma riktning uttalar sig förenämnda granskningskommission för de främmande språken. Den utlåter sig på följande sätt:

»Om, såsom kommissionen i det föregående sökt visa, läroboken icke får hava för avsikt att göra lärarens verksamhet överflödigt utan att för lärjungen framhålla och hos honom fästa huvudpunkterna av det i skolan förekommande eller det, som varje lärjunge måste i trogen uppfattning tillägna sig för att kunna draga nytta av den gemensamma undervisningen, så följer härav, att den lärobok, varom nu är fråga, bör vara kort, utelämnat oväsentliga enskildheter samt icke omfatta mer än för den avsedda ståndpunkten nödigt är. Om däremot grammatiken har allt för mycket att meddela och är överlastad med sådant, som inom det hela endast kan äga underordnad betydelse, så är utom andra olägenheter den fara nära förhanden, att det huvudsakliga och det mindre viktiga för lärjungen komma att gälla ungefär lika eller att åtminstone det förre icke får sig tilldelad den uppmärksamhet, som vederbör. Denna fara kan bliva i hög grad betänkelig, helst om läraren icke äger nog urskiljning och erfarenhet att i någon mån avvärja henne. Och om i allmänhet en skolebok, som innehåller till överflöd mycket, får i och genom denna sin inrättning anses främja en ganska vådlig art av mångläseri, torde det särskilt i fråga om grammatiken böra framhållas, att de författare begå ett svårt misstag, som, i mening att göra sina arbeten fullständiga, icke blott ifrån början fylla dem med allehanda för elementarstudiernas ståndpunkt obehövliga enskildheter och småanmärkningar utan även, vid tilläventyrs inträffande behov av förnyad upplaga, tro sig kunna förete en sådan i väsentligen förbättrat skick därigenom, att bokens vidd bliver ännu större.

»Det är bekant, att de vidlyftiga läroböckerna någon gång funnit försvarare i män, vilka pedagogiken är all aktning skyldig. De skäl, man i sådant fall åberopar, äro förnämligast tvenne: det ena, att korta läroböcker äro alltför torra och intresselösa samt, långt ifrån att uppmuntra till studier, snarare verka avskräckande; det andra, att läroboken icke bör innehålla blott det nöd- torftiga, blott det, som alla måste inhämta, utan även bör erbjuda vetgiriga och bättre utrustade lärjungar ett något rikare förråd, varav de vid sina enskilda studier må kunna draga nytta. Vidkommande det förre skälet torde böra erinras, att, såsom förut blivit antytt, det icke i främsta rummet är läroboken utan läraren, som skall väcka och underhålla lärjungens lust för studierna.

Det får ej heller anses givet, att den kortaste läroboken är den torraste, den åter, som är vidlyftigast, företrädesvis underhållande; ty den ena eller andra av dessa egenskaper kan vara beroende av helt andra omständigheter, vilka hava sin grund i själva planen och framställningen. Vad beträffar det senare skälet, kan ej annat än erkännas den stora vikten och nyttan därav, att mera försigkomna och begåvade lärjungar erhålla tillfälle att genom flit i hemmet på egen hand utvidga sina kunskaper utöver det vanliga måttet. Men det, som i detta avseende bör tillgöras, är ingalunda att giva de egentliga skolböckerna onödig vidlyftighet utan att tillhandahålla fullständiga arbeten för enskilt studium åt de ynglingar, som sådant önska. Ty skolans uppgift är att lägga grund såväl överhuvud till allmän bildning som därigenom också till den vetenskapliga men icke att själv bilda vetenskapsmän eller filologer. Sitt mål i detta hänseende förfelar hon, om hon, vad språkundervisningen beträffar, söker bibringa lärjungen alltför omfångsrikt vetande av rent grammatikalisk art, varigenom den formella sidan av språkkunskapen tillägnar sig för stor vikt och betydenhet.

»En ytterst viktig omständighet är det behöriga åtskiljandet av huvudsak och bisak. Häråt måste läroboksförfattaren ägna stor omsorg. Han bör tillse, att även i det yttre denna skillnad bestämt framträder och därigenom likasom tilltvingar sig lärjungens uppmärksamhet.»

Om nu ifrågasvarande spörsmål yttrar den år 1869 tillsatta kommissionen för behandling av åtskilliga till undervisningen i matematik och naturvetenskap inom elementarläroverken hörande frågor följande:

»Med hänsyn såväl till frågan om vad som bör i läroboken upptagas, som till sättet att behandla det upptagna, bör korthet eftersträvas. Sådant, som egentligen tillhör en handbok i ämnet, har ej sin rätta plats i läroboken. Det åter, som läroboken upptager, bör hon ej behandla med en sådan omständlighet, som sökte hon göra lärarens verksamhet överflödig. Man bör ihågkomma, att en för elementarläroverken avsedd lärobok ej är beräknad för egentligt självstudium utan förutsätter, att vad som i densamma meddelas och till överläsning i hemmet förelägges, förut i skolan av läraren erhållit sin fulla belysning och utläggning.»

Slutligen anse sig de sakkunniga böra anföra vad en känd pedagogisk skriftställare, rektorn G. R. Rabe, i *Pedagogisk tidskrift* år 1865 yttrat i frågan:

»Den lärare, som låter sina lärjungar begagna en vidlyftig, om än för övrigt duglig lärobok, skall därigenom försvaga sin egen undervisning: antingen fordrar han blott, att lärjungen skall redogöra för bokens innehåll, och avsäger sig därigenom sin ädlaste rättighet såsom lärare, eller vill han därutöver meddela åtskilligt, som lätt nog kan bliva eller åtminstone anses såsom godtyckliga eller onödiga tillägg. En någorlunda fullständig, till så väl omfång som form bestämd lärobok torde mången gång, just därför att

den innehåller både för litet och för mycket, hava verkat hämmande på lärarens egen utveckling.

»Man torde invända, att genom en sådan inskränkning av lärobokens begagnande vid undervisningen lärjungen skall mindre än nu eggas till självverksamhet och läraren känna sig mindre uppmanad att göra sig förtrolig med sitt läroämne. Vi tro, att något sådant ingalunda är att befara men att däremot giltig anledning finnes till den förmodan, att, i händelse läroböckerna till omfång växa i samma förhållande som hittills, lärarens personlighet skall bliva underordnad samt all egentlig undervisning därigenom betydligt försvåras. Om däremot läroboken begagnas endast såsom stöd och fäste vid genomgående av en lärokurs, skall lärjungen med stegrad uppmärksamhet lyssna till lärarens framställning, både livad av hans muntliga föredrag och för att vid en följande lektion kunna redogöra för dess innehåll; om läraren icke fordrar eller åtnöjer sig med en företrädesvis ur läroboken hämtad kunskap, skall det för honom bliva nödvändigt att väl bereda sig till varje lektion. — Men då det är otvivelaktigt, att undervisningen får mera hållning, om en ledtråd finnes med avseende på lärokursen i ett visst ämne, torde det vara skäl att med några ord angiva de fordringar, vilka man bör hava på läroboken. Man bör härvid ihågkomma, att det är fråga om offentlig elementarundervisning, således icke om självstudium, icke heller om bibringande av kunskap med avseende på ett speciellt fack. Mången lärobok, som för närvarande begagnas vid de offentliga läroverken, synes både genom sitt omfång och sitt resonerande framställningssätt snarare vara beräknad på att ersätta lärarens undervisning, än att därvid tjäna till ledning; ett sådant, för övrigt förtjänstfullt, arbete torde med större fördel kunna användas såsom *läsebok* än såsom egentlig *lärobok*. Om även läraren hänvisar sina lärjungar till ett sådant fullständigt arbete, som han kan rådfråga, för att sålunda i mån av tid och anlag förkovra sitt vetande, behöves det likväl för själva undervisningen i skolan en kortare bok såsom grundläggning. Denna borde innehålla de viktigaste fakta i det ifrågavarande läroämnet, men ordnandet av dem till ett, med avseende på lärjungens ståndpunkt, någorlunda fullständigt helt överlämnas åt läraren.»

De synpunkter i fråga om lärobokens omfattning, vilka gjorts gällande i samtliga nu återgivna uttalanden, kunna de s a k k u n n i g a i allt väsentligt biträda, särskilt med betonande därav, att frågans besvarande ställer sig något olika beträffande olika läroämnena och olika stadier. Det är givet, att i samma mån en lärobok har till uppgift att förmedla kunskapsställägnelse mera fristående, obunden av den muntliga undervisningen, den också måste bliva mera utförlig och omfattande, givetvis med hänsyn tagen till det studiemål den vill tjäna. Det är också uppenbart, att ju närmare läroboken knytes till den muntliga undervisningen och ju mera dess uppgift är inriktad på att stödja och sammanhålla vad lärjungarna vid undervisningen tillägnat sig, desto mera kortfattad, desto mindre belastad med detaljer kan dess framställning göras. I förra fallet är det emellertid av synnerlig vikt, att en vidlyf-

tighet undvikes, som tröttar och som utplånar blicken för skillnaden mellan huvudsak och bisak och därför också lätteligen leder till brist på överskådlighet och klarhet. I senare fallet är det ej mindre betydelsefullt, att en korthet och knapphändighet undvikes, som kan beröva framställningen åskådighetens konkretion och förvandla läroboken till ett torrt kompendium. Att skilja det väsentliga från det oväsentliga är i varje fall en bland lärobokens främsta uppgifter. Det blir lärarens sak att åt undervisningen giva en fyligare, mera intresseväckande och mera personlig läggning än vad som med en läroboks knappa form kan åstadkommas.

En naturlig följd av de synpunkter, som ovan gjorts gällande, är, att särskilt å realskolstadiet såsom regel bör gälla, att läroboken hellre göres kort än omfattande, samt att i de viktigare delarna framställningen erhåller en större bredd och i de mindre viktiga en däremot svarande begränsning.

Lärobokens innehåll.

Vad beträffar innehållet i läroboken, måste såsom en högsta och bestämmande synpunkt göras gällande, att detta är exakt och i övrigt vederhäftigt.

Därom yttrar den förut omnämnda kommissionen för granskning av läroböcker i historia och geografi följande:

»En gemensam fordran för historiska undervisningsböcker i allmänhet av vad slag som helst är först den av innehållets *riktighet och noggrannhet* i uppgifter. För en läroboksförfattare är det icke, såsom mången synes förmena, nog att vara förtrogen med sitt ämnes element och den vanliga skolkursen: han måste äga en grundlig vetenskaplig bildning och noga hava följt den historiska vetenskapens framsteg. I meddelandet av forskningens frukter bör han dock iakttaga varsamhet samt fästa behörigt avseende vid skolans ståndpunkt och behov. Endast det *av vetenskapen erkända* bör läroboken upptaga: lösliga och godtyckliga förslagsmeningar bör hon sorgfälligt undvika.»

Kommissionen för granskning av läroböcker i matematik och naturvetenskap yttrar sig i denna punkt på följande sätt:

»Det torde anses obestriddigt, att en lärobok, även om hon endast upptager de första elementerna av ett undervisningsämne, bör, så vitt möjligt är, följa den vetenskapliga forskningen tätt i spåren. Läroboken måste därför med avseende på de åsikter, som den nyare forskningen funnit vara oriktiga eller bristfälliga, antingen alldeles förbigå dem eller, om de vidröras, tydligt angiva, att de äro vederlagda, men däremot redogöra för de resultat av det senare forskningsarbetet, vilkas sanning är otvivelaktig och som dessutom äro av den beskaffenhet, att de med rätta anses tillhöra elementarundervisningen. Emellertid finner man vid granskningen av förhandenvarande läroböcker, att författarna icke tillfyllest ställt sig denna regel till efterrättelse. Kommissionen anser sig dock böra tillägga, att denna anmärkning icke endast gäller elementarläroböcker, som äro utgivna på vårt modersmål, utan även, så vitt det är kommissionen bekant, en stor del av dem, som äro författade på främmande språk.»

För egen del vilja de sakkunniga med bestämdhet hävda, att ingen lärobok, för hur lågt stadium den än må vara avsedd, kan göra sig oberoende av vetenskapen. Det elementäraste krav, som i detta hänseende bör ställas på en lärobok — det må vara vilken som helst — är, att den skall bygga på vetenskapens säkrade resultat samt över huvud hämta sitt innehåll ur tillförlitliga källor. Den skall alltså i alla avseenden lämna korrekta och tillförlitliga uppgifter.

För att så skall kunna bliva fallet, måste läroboken så långt möjligt följa med vetenskapens utveckling. I nu gällande läroverksstadga (§ 46:4) heter det, »att allt eftersom den vetenskapliga utvecklingen och andra förhållanden medföra, att vid undervisningen i skolan nytt läroinnehåll tillföres ett läroämne — — —, skall, till förebyggande av för stark anhopning av lärostoff, sorgfälligt tillses, att en lämplig utskiftning mellan äldre och yngre delar av läroinnehållet äger rum». Och det tillägges: »Av särskild vikt är, att vad som här sagts vinner tillämpning även med avseende på de vid undervisningen använda läroböckerna.»

Väl värt att i detta sammanhang beakta är vad en bemärkt talare (S. A. Hedin) i riksdagen en gång (år 1885) yttrade i denna fråga:

»Lärobokslitteraturen måste, i likhet med läraren, följa med sin tid, så att den icke stannar långt bakom den fortskridande vetenskapliga forskningen. Den måste giva akt på och i sig upptaga denna forsknings resultat, ty annars blir följdén, att ungdomen får gå i skolan och slita på vetenskapens redan avlagda kläder.»

Det är uppenbart, att kravet på att läroboken skall följa med och giva uttryck åt såväl den vetenskapliga utvecklingen som utvecklingen i övrigt måste — inom olika ämnen givetvis i olika utsträckning — leda till behovet av nya upplagor. Med rätta har det blivit sagt, att om skolan skall kunna på ett tillfredsställande sätt införa lärjungarna i samtidens liv, läroböckerna måste utgöra en tillförlitlig återspeglning av denna samtid innanför de gränser, som skolans uppgift och lärjungarnas mogenhet bestämma. I detta avseende måste emellertid förfaras med erforderlig varsamhet med hänsyn både till undervisningens kontinuitet och till de kostnader, som ofta betingas av nya, förändrade upplagor. Till denna fråga återkomma de sakkunniga längre fram.

Vad ytterligare beträffar lärobokens innehåll, är det självfallet, att detta måste bestämmas av den lärokurs, som läroboken avser att förmedla. Det är härvid av vikt, att den lärokurs, det gäller, i förhållande till läroboken får förbliva det primära och normerande. Att beakta detta är av så mycket större betydelse som läroboken i och för sig har en viss tendens att bliva dominerande i skolarbetet på ett sätt, som icke står i god överensstämmelse med vad läroverksstadgan gör gällande. Skälen härtill äro lätt insedda. Läroboken är ständigt i lärarens och lärjungarnas händer och gör sig därigenom också starkt och ständigt påmint, allra helst om undervisningen fortgår efter metoder, där minnesläsningen har ett större utrymme. Lärokursen, sådan den utformas i undervisningsplaner med tillhörande metodiska anvisningar och återgives i årsberättelser, löper därvid lätt risken att trängas tillbaka och förbises. Då emellertid,

såsom förut nämnts, läroboken måste rätta sig efter vetenskapens fortgång och utveckling, kan det givetvis lätt inträffa, att läroboken erhåller ett visst försprång framför den utformade lärokursen och därmed också får ett bestämmande inflytande på undervisningen, som kan, om i samma ämne olika läroböcker äro vid de särskilda skolorna i användning, lätt leda till en för skolornas gemensamma studiemål störande ojämnhet. Det är därför av vikt, att även undervisningsplanerna tid efter annan revideras med hänsyn till den fortskridande utvecklingen.

I fråga om lärobokens förhållande till kursen gäller dessutom, särskilt vid övergång mellan en gammal och en ny organisation, att för de ämnen, som erhållit en ändrad plats i undervisningsplanen, läroböckerna vederbörligen avpassas och modifieras efter de förändrade förhållandena.

Lärobokens
språk och
framställ-
ningssätt.

Beträffande språket och framställningssättet i läroböcker yttrar granskningskommissionen för läroböcker i historia:

»Den fosterländskhet, varav läroboken bör vara genomträngd, må även framträda i ett rent och vårdat *språk*, i möjligaste måtto fritt från främmande ord, talesätt och vändningar. *Uttrycken* böra vara noggranna och tankeriktiga, *framställningssättet* enkelt och lättfattligt, kärnfullt och värdigt, ledigt och otvunget; och enär lärobokens beskaffenhet är av stort inflytande även på utbildningen av lärjungens smak och hans sätt att uttrycka sig i tal och skrift, bör läroboksförfattaren sträva efter den högsta möjliga fulländning i språk och framställningssätt.»

I samma fråga har granskningskommissionen för matematiska läroböcker gjort följande uttalande:

»I läroböckerna bör språket vara väl vårdat samt utmärka sig genom enkelhet, reda och klarhet. Oegentliga och missledande uttryck böra, även om de kunna sägas hava vunnit burskap inom språket eller läroböckerna, utbytas mot sådana, som ej kunna giva anledning till en falsk uppfattning. — Med undantag av allmänt brukliga tekniska termer bör språket, så vitt möjligt är, vara fritt från främmande ord; dock böra även i nyssnämnda fall svenska benämningar användas, när enkla och naturliga sådana redan vunnit hävd eller lätteligen kunna bildas. Med hänsyn till terminologien anmärkes även, att läroböckerna böra vinnlägga sig om fasthet, så att ej samma sak på särskilda ställen benämnas på olika sätt.»

Även i nu återgivna yttranden kunna de sakkunniga i väsentliga avseenden instämma. Det ligger givetvis mycket stor vikt därpå, att språket är fullt tillfredsställande. Uppenbart är, att de fordringar, som i denna punkt ställas, måste med avseende på enskildheter rättas efter det ålders- och studiestadium, för vilket boken är avsedd. Såsom allmänt krav bör emellertid uppställas, att lärobokens språk skall vara korrekt och vårdat samt lättläst. Även här bör det ihågkommas, att undervisningen i skolans samtliga ämnen har att främja lärjungarnas förmåga att göra ett vårdat bruk av sitt modersmål (läroverksstadgan § 48). Läroboken bör, icke minst med hänsyn till det myckna, som

tävlar om den nutida ungdomens intresse, i möjligaste mån så avfattas, att den blir tilltalande — ej tråkig. Till uppnående av detta syftemål kan språket i läroboken lämna ett betydelsefullt bidrag, ett förhållande, som är värt allt beaktande.

I fråga om lärobokens yttre plan och uppställning kräves i främsta rummet överskådlighet och klarhet. Även på denna punkt gäller det att tillse, att yttreligheter undvikas. En i sig själv lofvärd strävan att för ögat tillrättalägga det inbördes förhållandet mellan innehållets olika delar har i vissa fall lett till att det i läroboken behandlade kunskapsstoffet uppdelats på en mångfald småstycken och paragrafer, vilka i sak verkat motsatsen till vad som åsyftats: de komma lätteligen att verka förvirrande och splittrande. Å andra sidan har man, där man trott sig kunna åstadkomma en önskvärd överskådlighet genom att i längre stycken hålla samman med varandra samhörande eller besläktade partier, lätt nog kommit att överskrida den gräns, där den sammanhängande typografiska anordningen bidragit till överskådlighet och klarhet. I stället hava de långa ouppdelade boksidorna kommit att verka tröttande och tråkiga. I detta sammanhang torde böra erinras därom, att vissa författares strävan att genom kursiveringar eller spärrningar framhäva vissa delar av innehållet kan, där denna åtgärd allt för ymnigt kommer till användning, medföra ett resultat motsatt det avsedda. Likaledes torde det förefinnas skäl att erinra om att därest man anser sig böra begagna s. k. blandade stilar (större och mindre typer), det noga tillses, att för ämnet viktiga delar icke sättas med mindre stil, såsom fallet ofta tidigare varit, särskilt i de historiska läroböckerna, där t. ex. stycken, innehållande översikter av den andliga odlingen, kommit att på grund av den använda stilsorten anses som partier av mindre betydelse och därför försumrats av såväl lärare som lärjungar. Härmed vilja de sakkunniga ej hava sagt, att icke inom vissa ämnen fall kunna inträffa, då det kan vara lämpligt, att blandade stilar förekomma. Vad i övrigt lärobokens plan och uppställning beträffar, är denna givetvis i de särskilda fallen beroende av ämnets art och det inflytande, anslutningen till någon viss undervisningsmetod kan utöva på läroinnehållets uppställning.

Lärobokens
plan och
uppställning.

I yttre avseende bör läroboken tillfredsställa en sund hygiens fordringar. Man har länge haft klart för sig, att lärobokens typografiska utstyrsel har inflytande på lärjungarnas synsinne, och på grund därav uppställt vissa krav på nämnda utstyrsel. De sakkunniga hava beträffande hithörande förhållanden av professorn i oftalmiatrik vid universitetet i Lund F. G. Ask erhållit ett uttalande, till vilket de sakkunniga för sin del få hänvisa. Professor Asks yttrande lyder i huvudsak sålunda:

Hygieniska
krav.

»I 1883 års läroverkskommittés betänkande, Bil. E: redogörelse för den hygieniska undersökningen, har Axel Key bland profylaktiska åtgärder mot närsynthet i skolorna framhållit bl. a. betydelsen av ett gott boktryck.

»Uppfattningen om närsynthetens uppkomst formulerades vid denna tidpunkt av skolögonhygienens hitintills främste målsman, Hermann Cohn, i den korta satsen »*Die Schule macht kurzsichtig*». Denna uppfattning har väl sedan dess

så att säga pendlat över åt annat håll, där man i stället velat lägga huvudvikten i förenämnda hänseende på ärftlighetsförhållanden m. m. Och det kan nog dryftas, huruvida och i vad mån de skolögonhygieniska åtgärder, som lancersades av 1883 års läroverkskommitté och småningom alltmera trängt igenom i vårt land, verkligen varit de utslagsgivande för den påtagliga minskning av närsyntheten, som faktiskt ägt rum i våra svenska högre skolor.

»Men därmed har på intet sätt tillskapats någon ny situation, som skulle kunna föranleda skolögonhygienens målsmän att frånga de krav på gott boktryck, vilka komma till uttryck i Keys nyss citerade arbete och vilka i huvudsak emanerade från den s. k. Strassburgerkommissionen.

»Vid läsning kommer det — för att med Key citera denna kommissions yttrande — 'icke så mycket an på ett skarpt fixerande av de enskilda bokstäverna utan mera på en *gissning*, grundad på vissa karakteristiska kännetecken; ty vid flytande läsning har varje bokstav en tid av blott några hundradelar av en sekund för att göra vederbörligt intryck å näthinnan — ».

»Detta är riktigt, då fråga är om en mera så att säga rutinerad läsning. Den andligt mera utvecklade uppfattar nämligen vid läsning i regel *ordbilderna* mera än bilderna av de enskilda bokstäverna. För barn är det icke så. Barn, som ibland (av 'brådmogenhet' eller andra orsaker) söka uppfatta ordbilder i stället för bokstavsbilder, förvärva lätt ett dåligt betyg i innanläsning. Deras ordförråd är knappt och räcker icke till — de sätta ofta in ur detta sitt knappa ordförråd helt andra ord än de faktiskt i texten förefintliga. Barn läsa emellertid i allmänhet, åtminstone under den tidigare skolåldern, primärt icke ordbilderna utan fixera bokstav efter bokstav. För att bokstavsbilderna skola kunna snabbt igenkännas, måste de hava en storlek, som vida överträffar det för blotta iakttagelsen av dem erforderliga minsta måttet.

»I s. k. abc-böcker böra bokstäverna hava en höjd av 4—5 mm.

»I korthet kunna fordringarna i övrigt på gott boktryck i läroböcker formuleras på följande sätt:

»Trycket skall vara antikva, svart, på vitt, glanslöst, ogenomskinligt papper; bokstäverna skola hava en höjd av minst 1.75 mm. i böcker för de lägre klasserna samt får aldrig understiga 1.5 mm. med bokstaven *n* tagen som normalbokstav; grundstrecken skola vara minst 0.25 mm. tjocka samt utgöra cirka fjärdedelen av bokstavens hela bredd. Sammanbindningsstrecken få endast vara föga smalare än grundstrecken. Avståndet mellan bokstäverna skall vara 0.75 mm., mellanslagen minst 2.50 mm., radlängden högst 100 mm., antalet bokstäver i raden högst 60. Sidans längd bör icke gärna överskrida 1 $\frac{1}{2}$ gång bredden.

»Texten bör av en normalsynt person ogenerat kunna läsas på full armlängd under normala belysningsförhållanden.

»I regel bör icke användas petit-tryck i själva texten utan endast i fotnoter o. dyl. I texten utmärkes i stället vad som kan benämnas 'mindre viktiga ting' genom förkortning av mellanslagen, på sin höjd till hälften av det ovan angivna.

»Trycket å kartor o. dyl. göres efter samma föreskrifter som vanlig text. Det skall kunna läsas av en normalsynt på minst 40 cm. avstånd från ögat.

»Trycket å väggplanscher o. dyl. bör vara minst så stort, att det utan svårighet uppfattas av ett normalsynt öga på 16—17 m. avstånd, d. v. s. motsvara typerna 0.3 å Monoyers i Sverige 'officiella' synprövningsstabell: antikva-tryck av cirka 25 mm. höjd, med staplar om 5 mm. bredd och mellanrummen mellan staplarna 10 mm.

»Men ett huvudvillkor, för att denna typografiska utstyrsel skall vara ur hygienisk synpunkt tillfyllest, är och förblir, att skolbarnens ögon fungera normalt eller i annat fall om möjligt bragts till normal funktion, resp. att individuella hänsyn tagas beträffande barn med nedsatt synförmåga (lämplig placering i klassen etc.).»

Innan de sakkunniga avsluta framställningen om de allmänna krav, som böra ställas på läroboken, vilja de yttra några ord om betydelsen av det yttre skick, i vilket läroboken framträder. Detta har nämligen, då det rätt tillgodoses, en stor betydelse genom det inflytande, det kan utöva på lärjungarnas estetiska sinne och på odlandet av deras smak, ävensom på deras ordningssinne. Det kan ock i sin mån bidraga till väckande av respekt för och kärlek till boken.

Redan ett iakttagande av de krav ur hygienisk synpunkt, för vilka här ovan redogjorts, måste vara ägnat att förläna boken ett tilltalande utseende. Klart och tydligt tryck, tillräckligt stora mellanslag och marginaler, vitt och vackert papper — allt måste bidraga till att giva boken ett för ögat behagligt yttre. Framför allt spela här illustrationerna en stor roll. Att, där så kan ske, begagna sig av reproduktioner av stora mästares verk är givetvis en god utväg till väckande av sinne och håg för konstens och det skönas skapelser. Om illustrationerna måste i varje fall obetingat gälla: hellre inga illustrationer än dåliga sådana. Till ytterligare belysning av detta spörsmål vilja de sakkunniga återgiva följande yttrande av fil. doktorn CARL G. LAURIN, med vilken de sakkunniga i denna fråga samrätt:

»Illustrationerna skola icke vara för små. Barnet har svårt att fatta en för liten bild. Endast det bästa skall förekomma och avbildat på bästa sätt. Vad historiska illustrationer angår, skola endast *samtida* porträtt och avbildningar av slag samt kulturhistoriska interiörer förekomma.

»Illustrering av historiska läroböcker kan utgöra en god inledning till konsthistorien. De konstnärliga framställningarnas större pregnans och, vad porträtten angår, säkrare karakteristik måste naturligtvis giva god hjälp åt läraren, då han vill förklara de olika personligheterna. Läroböckerna böra vara skrivna, tryckta och utstyrda så, att de ej betraktas som en lägre sorts böcker utan vördas och vårdas av lärjungen. De skola vara sådana, att de även i den övriga familjen betraktas med intresse och läsas med vördnad och nöje av föräldrarna.»

Slutligen bör icke förbises den roll i uppfostringshänseende, som bokbanden kunna få. Även på detta område torde kravet på »vackrare vardagsvara» kunna tillgodoses, utan att därigenom vare sig mindre slitbarhet eller höjda priser behöva förorsakas.

Lärobokens
yttre skick.

III. Läroboksbeståndets begränsning.

1. Summarisk översikt av det nuvarande läroboksbeståndet.

För bedömande av läroboksfrågan är det av vikt att få svar på den frågan: Är antalet läroböcker vid de läroanstalter, som avses med förevarande undersökning, större än som kan anses skäligt?

För besvarande av denna fråga, vilja de sakkunniga på grundval av de i bil. 1 lämnade uppgifterna giva en kortfattad översikt av förhållandena i detta hänseende i fråga om de olika ämnena, avseende de allmänna läroverken, de kommunala mellanskolorna och privatläroverken. Därvid må erinras om att siffrorna, såsom i nämnda bilaga (anm. 2) närmare framhålles, äro att anse som ungefärliga.

Kristendom. Med hänsyn till de olika grenar, i vilka kristendomsundervisningen fördelar sig (biblisk historia, tros- och sedelära, kyrkohistoria, religionshistoria m. fl.) och de olika stadier av skolkursen, under vilka sådan undervisning förekommer, torde i fråga om detta ämne kunna sägas, att tillgången på läroböcker, om ock något riklig, likväl icke är överdrivet stor. Läroanstalterna hava vid införandet av ny lärobok i genomsnitt att välja bland närmare ett tiotal böcker.

Att förrådet av läroböcker emellertid bör något begränsas i detta ämne, framgår av den omständigheten, att av de omkring 90 kristendomsböcker, som äro till skolornas bruk utgivna, ett tjugotal funnit användning vid endast 1 å 2 läroanstalter vardera.

Modersmålet. Beträffande läroböcker i modersmålet gäller i fråga om vissa grenar, såsom språklära, uppsatsskrivning och litteraturhistoria, i huvudsak vad som ovan blivit sagt om läroböcker i kristendom, under det att förrådet i övrigt är så rikhaltigt, att sammanlagda antalet böcker i detta ämne uppgår till icke mindre än omkring 160. Av dessa användas 26 vid endast 1 å 2 läroanstalter.

Härav framgår enligt de sakkunnigas mening, att en begränsning av lärobokslitteraturen i vissa grenar av detta ämne är önskvärd.

Latin. Inom latinet har tillväxten av lärobokslitteratur varit allt för livlig, vilket bäst framgår av det förhållandet, att av 75 för detta ämne utgivna läroböcker mer än hälften begagnas vid endast 1 å 2 läroanstalter.

Grekiska. Angående grekiskan gäller ungefär samma omdöme som i fråga om latinet, i det att av de 36 läroböcker, som äro utgivna för förstnämnda ämne, mer än hälften begagnas vid endast 1 à 2 läroanstalter.

Tyska. Av nybörjarböcker (s. k. elementarböcker) föreligga 9 arbeten och av läseböcker för mellanstadiet 10. Läroböckerna i grammatik inskränka sig till 5. Om alltså tillståndet beträffande dessa tre kategorier av läroböcker i ifrågavarande avseende bör betecknas som ungefär tillfredsställande, kan detta ingalunda sägas i fråga om de övriga. S. k. extemporalieböcker förekomma nämligen till ett antal av icke mindre än ett trettio, en alldeles för hög siffra, som icke kan med fog försvaras. Av textböcker användes ett mycket stort antal, uppgående till den allt för höga siffran 140. Vad som förvärrar situationen är, att detta förråd förefinnes i så hög grad splittrat på de olika läroanstalterna, att endast ett tiotal böcker under samma år funnit användning vid ett så pass högt antal skolor som 10 eller därutöver, under det att återstoden begagnas vid ett fåtal eller enstaka skolor.

Engelska. Vad som ovan sagts om läroböcker i tyska gäller i huvudsak om motsvarande böcker i engelska. Extemporalieböckerna stiga till det onödigt höga antalet 25 och textböckerna till en allt för rikhaltig samling av 150.

Franska. Beträffande detta ämne gäller ungefär vad som blivit framhållet i fråga om tyskan och engelskan, dock med vissa avvikelser, i huvudsak beroende dels därpå, att franskans ställning vid våra skolor ej i det hela sett varit densamma som tyskans och engelskans, dels därpå, att den intager en helt annan plats vid vissa enskilda skolor än vid de övriga läroanstalterna. Så t. ex. äro extemporalieböckerna begränsade till omkring 7, vilket icke torde kunna betecknas som ett allt för stort antal. Däremot äro textböckerna, om ock färre än i de båda andra språken, mer än tillräckliga till antalet, som uppgår till 90.

Historia (och statskunskap). I detta ämne föreligger en lärobokslitteratur, som särskilt med hänsyn till ämnets relativt homogena beskaffenhet måste anses allt för riklig. Av de för ämnet utgivna 81 böckerna användas 33 vid endast 1 à 2 skolor.

Geografi. Antalet av de läroböcker i geografi, som äro avsedda för den högre skolundervisningen, kan icke anses vara för stort. Praktiskt sett hava i detta ämne endast två läroböcker för realskolan kommit till användning. Däremot finnes ett jämförelsevis stort antal geografiska läseböcker utgivna. Det är emellertid beträffande dessa böcker att märka, att de i regel anskaffas av resp. skolor. Det torde kunna sättas i fråga, om ej antalet använda kartböcker är onödigt stort.

Filosofisk propedeutik. I fråga om antalet läroböcker i detta ämne synas inga erinringar vara att göra.

Matematik. Som av bil. 1 framgår, användas ej mindre än omkring 150 olika skolböcker i matematik vid de skolor, om vilka här är fråga. Härvid är dock att märka, att matematiken förekommer på skolornas alla stadier och omfattar flera olika grenar. Då kurserna på latingymnasiet och realgym-

nasiet äro olika, kunna ej alltid samma böcker användas å de olika gymnasie-linjerna. Antalet läroböcker och exempelsamlingar i aritmetik uppgår till närmare 20 och kan utan tvekan betecknas som onödigt stort. Detsamma kan nog sägas även om de för undervisningen i algebra, i geometri och i stereometri avsedda böckerna, även om de ej uppgå till något mer än ett tiotal på vardera området.

Med hänsyn till att trigonometri förekommer endast på gymnasiet — med olika kurser på latinlinjen och reallinjen — och analytisk geometri endast på realgymnasiet och att upplagorna av läroböcker på dessa områden därför bliva jämförelsevis små, kan det knappast vara erforderligt att hava tillgång till 4 böcker av vardera slaget. Även för realskolans bokföringskurs kan antalet utkomna skolböcker anses vara onödigt stort.

Biologi (och hälsolära). I detta ämne äro ej mindre än ett fyrtiotal läroböcker under användning. Härtill kommer ett rätt stort antal läseböcker i ämnet. Då ämnet omfattar zoologi med hälsolära och botanik med behov av särskild flora samt då olika böcker erfordras i realskolan och å gymnasiet, kan man räkna med att en lärjunge vid sin genomgång av ett fullständigt läroverk behöver skaffa sig 6 olika böcker i biologi. Medeltalet böcker i varje gren av ämnet blir alltså icke särskilt stort, men önskvärt torde vara, att det måtte nedbringas.

Fysik (och astronomi). I årsredogörelserna för de olika läroanstalterna finnas upptagna omkring 25 olika böcker för undervisning i fysik med astronomi. Även i fråga om detta ämne gäller, att olika böcker användas i realskolan och å gymnasiet samt å gymnasiet olika för latinlinjen och reallinjen. I nyssnämnda antal äro inräknade även problemsamlingar och handledningar vid laborationsövningar. För närvarande finnas praktiskt sett icke mer än två olika läroböcker i fysik, som äro avsedda för vardera av de båda linjerna å gymnasiet. Ej heller i övrigt är antalet använda läroböcker i detta ämne anmärkningsvärt stort.

Kemi (jämte geologi och mineralogi). Beträffande dessa ämnen gäller i huvudsak detsamma som anförts om fysik och astronomi.

2. Åtgärder för inskränkning.

Av den ovan lämnade översikten av det nuvarande läroboksbeståndet inom de allmänna läroverken, de kommunala mellanskolorna och privatläroverken framgår, att antalet läroböcker i de olika ämnena i regel är betydande. Olägenheterna av ett sådant förhållande hava ju vid många tillfällen och från olika håll framhållits. Särskilt, för att icke säga uteslutande, är det givetvis den ekonomiska synpunkten, som varit drivfjädern till de uttalanden från allmänhetens sida, som gjorts i nämnda hänseende. Det är tydligt, att ett botemedel mot dessa olägenheter vore att genom i författningsväg meddelade bestämmelser söka i lämplig omfattning begränsa uppkomsten av ett allt för stort läroboksbestånd.

Frågan om en sådan författningsenligt företagen begränsning i antalet läroböcker har, såsom framgår av den ovan lämnade historiska återblicken, vid flera

tillfällen och sedan många år tillbaka uppmärksamrats i vårt land. Av särskilt intresse har dess i den historiska återblicken i korthet omnämnda behandling vid 1862—1863 års riksdag synts de sakkunniga vara, och en något utförligare återblick på densamma torde därför här förtjäna att göras.

Vid nämnda riksdag väcktes av herr C. F. Ridderstad en motion (nr 307), i vilken motionären föreslog, att Rikets ständer hos Kungl. Maj:t måtte genom ecklesiastikdepartementet låta till läroverken i riket utgå ett cirkulär med förståndigande till vederbörande skolstyrelser, att ingen lärobok finge av rektor och lärare hos eforus till antagande vid läroverken föreslås, utan att densamma förut blivit av en vederbörligen tillsatt granskningsnämnd godkänd. Denna nämnd skulle sammansättas av olika personer, allt efter som den inkomna skriften avhandlade olika undervisningsämnen. Till medlemmar skulle utses »en universitetslärare eller medlem av vetenskapsakademien samt två för lärdom och erfarenhet kända skollärare». Nämnden skulle över varje inkommande skrift uttala omdömet godkänd, resp. icke godkänd till begagnande vid offentligt elementarläroverk. Genom dylika nämnder borde efter hand även de redan i bruk varande läroböckerna granskas och bedömas, och granskningsrätten — som ej borde jämföras med något slags censur — skulle omfatta även lexika och mera dylikt. Av granskningsnämnd godkänd lärobok skulle vid läroverk, där eforus på lärarkollegiets förslag så beslöte, få till begagnande införas.

Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, som fick motionen till behandling, sade sig ej kunna annat än instämma uti de skäl, som motionären anförte till stöd för sin framställning. Det borde, anförde utskottet, ej överlämnas åt varje enskilt läroverk att utan föregående granskning antaga vilka läroböcker som helst. Utskottet ville visserligen icke bestämt förorda ett stadgande, enligt vilket »allestädes samma läroböcker skola begagnas, enär sådant onekligen motverkar en även inom denna litteratur gänelig författartävlan samt icke *enhet* i förevarande hänseende är det viktigaste ändamålet utan man förnämligast har att tillse lämpligheten av de använda läroböckerna, vadan det torde göra tillfyllest att i sådant avseende föreskriva en granskning, varförinnan ingen lärobok skulle få i skolorna användas». Då utskottet emellertid ansåg, att det närmare sättet för förslagets verkställande borde överlämnas till Kungl. Maj:t, hemställde utskottet — med tillstyrkande av bifall till motionärens förslag i huvudsaken — om åtgärd, innebärande att läroböcker, innan de finge vid något läroverk begagnas, underginge granskning och bedömande, i enlighet med vad Kungl. Maj:t rörande sättet för en sådan gransknings verkställande kunde finna lämpligt föreskriva. Riksdagen biföll emellertid ej utskottets hemställan.

Tanken på en föregående granskning av läroböckerna togs längre fram ånyo upp inom riksdagen. Vid 1885 års riksdag väcktes nämligen, såsom ovan i den historiska återblicken omnämnts, inom första kammaren av herr Rääf en motion (nr 38), i vilken motionären framhöll, bland annat, att statens olika läroverk ofta använde för undervisning i samma ämne och kurser läroböcker av olika

författare, att en strängare kontroll i detta avseende vore lämplig, varigenom en större likformighet i läroböcker bleve rådande till fördel för både lärjungar, lärare och dem som skulle bekosta böckerna, samt att detta kunde ske genom tillsättandet av en vart femte år tillsatt granskningskommission, som under året skulle granska och för de följande fem åren bestämma, vilka läroböcker som i statens skolor och dess olika klasser skulle användas. Motionären hemställde därför, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t, när frågan om läroverkens ordnande komme före, då även behagade fästa avseende vid den del därav, som rörde läroböckerna, och för afhjälpan av de av motionären omnämnda olägenheterna föreslå de åtgärder, som kunde finnas lämpliga.

Första kammarens första tillfälliga utskott tillstyrkte i det väsentliga bifall till motionen, och kammaren följde utskottets hemställan.

Vederbörande utskott inom andra kammaren (första tillfälliga) anförde, bland annat, följande:

»I våra dagar höras ofta klagomål över att samtliga statens skolor äro stöpta i samma form, att därigenom undervisningsväsendets fria och friska utveckling omöjliggöres, att de ansatser, som av nitiska och skickliga lärare kunna tagas till förbättringar, strax i början hejdas av reglementeringens band, och att äntligen samtliga individer av det uppväxande släktet få de gryende anlagen böjda åt samma håll och tuktade efter samma snitt, varigenom en för kulturen menlig, ensidig uppfattning kommer att göra sig gällande — — — Utskottet vill för sin del, åtminstone ej utan tvingande skäl, förorda något förslag, som, genomfört, skulle giva ytterligare näring åt sagda klagomål. På den grund kan utskottet ej heller tillstyrka bifall till första kammarens nu föreliggande beslut. Att detta — — — skulle, om det hos Kungl. Maj:t vunne det avseende, motionären, första kammarens utskott och första kammaren själv åsyftat, hava till följd, att läroboksförfattarnas verksamhet bleve i betydande mån klavbunden, anser utskottet vara obestriddligt. Fara är ock, att de åsyftade åtgärderna skulle medföra en ensidig riktning i hela vårt undervisningsväsende, så mycket betänkligare som på detta område, på grund av lärareverksamhetens egen natur, ändock förefinnes en ganska stark frestelse att råka in i slentrianens föga drivande strömfåra. — — — Endast så mycket borde, enligt utskottets förmenande, i denna sak göras, att vid ett lägre läroverk och vid det högre, till vilket det förras lärjungar efter dettas genomgående vanligen vände sig, så stor likformighet i förevarande hänseende bleve rådande, att en lärjunge vid övergången till det högre läroverket dels ej behövde köpa sig nya läroböcker, så vida detta icke i alla händelser av lärogången betingades, dels utan särskilda svårigheter där kunde följa med undervisningen. — — — Utskottet, som anser, att en sådan likformighet i läroböcker för samtliga läroverk, som första kammaren synes åsyfta, icke skulle vara lycklig — — — hemställer, att andra kammaren icke måtte biträda första kammarens ifrågavarande beslut.»

Under frågans behandling i kamrarna gjordes uttalanden för och emot sådana åtgärder, som åsyftades med den ovannämnda motionen. De, som talade

för bifall till första kammarens utskotts hemställan, anförde i huvudsak de skäl, som framdragits av motionären. Det framhölls, att de vände sig blott mot den överdrivna lättheten att byta läroböcker samt att de ej åsyftade ett stereotyp fasthållande vid en gång till bruk antagna läroböcker eller införande av något slags statsmonopol. Från den andra sidan — särskilt av kammarledamöter tillhörande läroverkslärarkåren — erinrades om att antalet läroböcker under de senare åren genom en tyst överenskommelse blivit mindre. Genom införande av en granskningskommission skulle, framhölls det, tävlan mellan författarna undertryckas eller försvåras. En åvägabragt uniformitet skulle bliva ett hinder för fortsatt utveckling och författande av läroböcker. I fråga om nya upplagor påpekades, att sådana ju vore nödvändiga, då de gamla ginge ut, samt att ändringar och förbättringar i läroböckerna vore oundvikliga och borde iakttagas, då nya upplagor bleve behövliga. Av den kände skolmannen rektor P. A. Siljeström anfördes, att de påtalade kostnaderna på grund av ofta skeende ombyten av läroböcker dock ej vore så stora, att de kunde utgöra något giltigt skäl att frånga en ur pedagogisk synpunkt nyttig princip. Och vad betydde för övrigt denna utgift för läroböcker, när man toge i betraktande, att undervisningen meddelades så gott som gratis vid våra elementarläroverk.

Då kamrarna fattade olika beslut i denna fråga och sammanjämkning icke nåddes, förföll frågan.

De sakkunniga vilja i detta sammanhang bringa i erinran, vad dåvarande överstyrelsen för rikets allmänna läroverk anförde i sitt förut omnämnda, den 17 november 1913 avgivna yttrande över en hos Kungl. Maj:t gjord framställning om åtgärder för vinnande av större enhetlighet vid läroböckers användning vid statsunderstödda läroanstalter. Överstyrelsen framhöll, bland annat, att olika läroböckers användning i samma ämne sammanhängde med den frihet, som i ifrågavarande hänseende av gammalt och allmänt varit rådande vid de svenska skolorna. Man hade av grunder, som överstyrelsen icke kunde annat än skänka sitt godkännande, varit mån om att undvika uppkomsten av en så strängt genomförd enhetlighet, att den på något sätt skulle få karaktären av ett mer eller mindre vittgående monopoliseringssystem. Ett dylikt system vore ur flera synpunkter att beklaga. — — — Inskränkning av den möjlighet till val mellan flera olika läroböcker, som nu förefunnes, måste även i viss mån innebära en inskränkning i den frihet, som för närvarande rådde i fråga om undervisningsförfarandet och som vore ett väsentligt villkor för att undervisningen ej skulle på ett olämpligt sätt uniformeras och mekaniseras. — — — En enhetlighet i fråga om läroböcker, genomförd till den utsträckning, som i framställningen syntes ifrågasättas, skulle förutom nu påpekade olägenheter medföra åtskilliga andra. Ofta vore skillnaden i kvalitet mellan olika läroböcker ingen eller ytterst ringa. Skulle det oaktat en viss lärobok komma att auktoriseras såsom den enda tillåtna, komme detta — utan att motsvaras av något företräde i verkligheten — att på ett synnerligen exklusivt sätt gynna vissa läroboksförläggare, resp. författare. — — — En strängt genomförd enhetlighet i fråga om läroböcker skulle även komma att i hög grad försvåra ombyte av lärobok,

detta även i sådant fall, där ett ombyte kunde anses vara oundgängligen nödvändigt. Ett ombyte av lärobok måste nämligen, för att fördelarna av enhetlighetssystemet ej skulle gå förlorade, äga rum samtidigt i alla de läroverk, till vilka enhetligheten blivit utsträckt, och således innebära en synnerligen vittgående och för en stor mängd målsmän kännbar förändring.

Av den nu lämnade överblicken framgår, att man vid olika tillfällen, visserligen ofta med en del reservationer, sökt få till stånd en begränsning av antalet vid skolorna använda läroböcker, vunnen genom ett ingripande från statsmakternas sida. Fordran på begränsning har man till och med i vissa fall sett driven ända därhän, att endast en enda lärobok i ett ämne eller gren av ett ämne skulle få användas vid de olika läroanstalterna.

sak-
nigas
punkt.

Vad nu angår de sakkunnigas egen ståndpunkt i denna fråga, hålla de sakkunniga väl före, att ett allt för stort antal läroböcker i samma ämne är ägnat att väcka betänkligheter, vare sig man låter ett pedagogiskt betraktelsesätt vara bestämmande eller man tager hänsyn till de ekonomiska följderna för lärjungarna och deras målsmän. Beträffande den pedagogiska synpunkten är det uppenbart, att i samma mån som läroboksfloden flyter utan hämmande kontroll, i samma mån kan det lättare hända, att mindervärdiga böcker komma med. Vittnesbörd därom hava icke saknats. Det är vidare uppenbart, att ju större antalet läroböcker inom ett visst ämne är, desto större är frestelsen för läraren att, även om behov därav icke föreligger, tänka på ombyte. Och ett ombyte har ju alltid sina ekonomiska konsekvenser. Trots det nu anförda måste de sakkunniga emellertid för sin del ställa sig starkt tveksamma inför åtgärder av allt för inskränkande natur och kunna i väsentliga delar instämma i de uttalanden, som gjorts av andra kammarens vederbörande utskott vid 1885 års riksdag och av läroverksöverstyrelsen i dess nyss omnämnda utlåtande. De sakkunniga vilja med styrka framhålla, att en genomförd uniformitet i avseende på läroböcker skulle omöjliggöra önskvärt tillfälle till val bland utgivna goda böcker och därför inverka hämmande på den frihet vid undervisningen, som de svenska skolorna av gammalt till undervisningens fromma åtnjutit. Det synes de sakkunniga jämväl uppenbart, att ett reglerande av nyss angiven art av läroböckers användning lätt kan komma i strid med nödvändigheten för de offentliga läroanstalterna, högre såväl som lägre, att i sin verksamhet så långt skäligt är taga hänsyn till och tillgodogöra sig vetenskapens alltjämt fortgående utveckling samt de rön och erfarenheter, som den pedagogiska sakkunskapen tid efter annan samlar. Ett påtagligt uttryck för ett sådant hänsynstagande är tydligen tillkomsten av nya eller omarbetade läroböcker. Även om de sakkunniga äro av den meningen, att man icke bör vara för bråd att av varje vetenskapens framsteg taga anledning till utgivande av ny lärobok eller av ny upplaga utav en förut använd, måste det dock beaktas, att ett allt för långt drivet krav på begränsning av antalet läroböcker utan tvivel skulle visa sig vara en hämsko på den enskilde lärare, som eljest skulle uppmuntrats att även såsom läroboksförfattare tjäna undervisningen. Av nu antydda skäl

hava de sakkunniga kommit till i huvudsak samma uppfattning som, enligt vad ovan nämnts, tidigare gjorts gällande dels, bland andra, av andra kammarens utskott vid 1885 års riksdag, dels av läroverksöverstyrelsen i dess förenämnda yttrande. De sakkunniga anse sig således icke kunna tillstyrka åtgärder i sådan riktning, att endast en eller några få auktoriserade böcker i varje ämne skulle få komma till användning.

Söka de sakkunniga nu tillämpa de synpunkter, åt vilka de i det föregående givit uttryck, på de hos oss rådande förhållandena, måste de sakkunniga i betraktande av de siffror, som tidigare anförts, giva uttryck åt den meningen, att det nuvarande läget i avseende på frekvensen av i bruk varande läroböcker icke är i allo tillfredsställande, och att alltså ett behov av åtgärder med syfte att begränsa antalet läroböcker föreligger. Detta mål torde dock kunna nås på ett mjukare och mindre restriktivt sätt än genom anlitande av något slags monopolisering. De sakkunniga tänka härvid närmast på en utväg, som under frågans tidigare behandling upprepade gånger anbefallts och som tillämpas i oss närliggande kulturländer, nämligen en mer ingående granskning av läroböckerna före dessas antagande till bruk vid undervisningen samt ett rigorösare förfarande vid det slutliga införandet av en lärobok vid de särskilda läroverken (se bil. 4). Genom ett dylikt tillvägagångssätt skulle enligt de sakkunnigas mening en sovring av läroböckerna ske, som jämväl måste leda till att de i ett eller annat avseende mindre tillfredsställande böckerna utsöndrades och avfördes ur bruk. Till ett närmare ingående på dessa frågor få de sakkunniga tillfälle, när de nu övergå till spörsmålet om antagande av lärobok.

IV. Antagande av lärobok.

Den procedur, som reglerar antagandet vid läroanstalterna av en ny lärobok, omfattar två huvudmoment: granskning av boken i fråga samt beslut om dess införande. Antagandet av en ny lärobok medför i regel utmönstring av en förut använd och innebär därför samtidigt ett ombyte av bok, d. v. s. just den åtgärd, över vilken starka klagomål vid upprepade tillfällen framställts. Med anledning av de klagomål, som sålunda tidigare framkommit och alltjämt giva sig till känna, hava de sakkunniga funnit sig till en början böra se till, huru det i verkligheten förhåller sig med klagomålen och framför allt i vad mån de kunna anses berättigade.

De sakkunniga hava då först och främst icke kunnat undgå att märka, att klagomålen ej sällan framförts utan nödig urskillning. En lärjunge kan av olika anledningar bliva nödsakad att skaffa sig nya läroböcker, utan att därmed ett verkligt ombyte av lärobok kan sägas äga rum. Sålunda måste en lärjunge, som övergår från en skolform eller en bildningslinje till en annan, i regel skaffa sig en del nya böcker. Det ligger nämligen i sakens natur, att då undervisningen i realskolan har annat mål och större omfattning än i folkskolan, samma läroböcker i regel ej kunna användas i dessa skolformer. Av liknande anledning måste en lärjunge vid övergång från realskolan till gymnasiet skaffa sig en del nya böcker. Nya böcker måste likaledes anskaffas, i den mån nya ämnen inträda såväl inom realskolan som å gymnasiet. Nyanskaffning av läroböcker, som på nu angivet sätt föranledes av skolornas organisation, kan tydligen ej undvikas och bör noga skiljas från ombyte i egentlig mening. Det oaktat torde nog klagomålen över den s. k. läroboksterrorn stundom hänföra sig jämväl till nämnda oundvikliga behov av nya läroböcker.

Vidare bör det icke förbises, att hur återhållsam man än är, då det gäller verkligt läroboksombyte, man dock i vissa fall är *nödsakad* att byta. Den vetenskapliga och pedagogiska utvecklingen liksom också organisatoriska förändringar tvinga förr eller senare till omarbetning av äldre läroböcker eller författande av nya och således i sinom tid också till ombyte av böcker. Men det lär ej kunna undvikas, att även om läroboksombytena inskränkas till dessa fall, olägenheter komma att uppstå genom ombytena och att de målsmän, som då drabbas därav, komma att uttala klagomål över kostnaderna.

Vad ytterligare beträffar de ifrågavarande klagomålen, förhåller det sig med flertalet av dem så, att de till utgångspunkt hava omständigheter, som närmast äro att betrakta som undantagsfall. Så är förhållandet med det ganska

allmänna klagomålet, att kvarsittande lärjungar ej kunna, då läroboksombyte sker, begagna vissa av sina förut använda böcker. Beträffande den olägenhet, som sålunda överklagas, bör man emellertid icke förglömma, att antalet kvarsittare är ringa i jämförelse med den stora massan av övriga lärjungar och därför icke bör få spela någon avsevärd roll vid denna frågas bedömande.

I fråga om klagomålet däröver, att ett ombyte av lärobok måste ske, då en lärjunge flyttar från ett läroverk till ett annat, vid vilket icke samma lärobok användes, gäller i stort sett samma anmärkning som nyss blivit anförd, nämligen att även dessa fall, om ock mera ömmande, på grund av sin jämförelsevis ringa numerär icke kunna få bliva normerande. Emellertid vilja de sakkunniga fästa uppmärksamheten vid en anordning, genom vilken skulle kunna i viss mån skapas en hämsko för ett allt för betungande läroboksombyte för sådana lärjungar, som flytta från ett läroverk till ett annat. Den anordning, som de sakkunniga här åsyfta, bygger därpå, att läroanstalter, belägna på en och samma ort eller å varandra närbelägna orter, träffa en överenskommelse om att i största möjliga utsträckning använda samma läroböcker. Sålunda vilja de sakkunniga erinra om att för nederstadiet vid de allmänna läroverken i Stockholm en dylik överenskommelse tidigare ägt rum. Särskilt inom sådana delar av landet, där ett högre läroverk traditionellt intager en mera central ställning för ett antal kringliggande realskolor och kommunala mellanskolor, erbjuder sig tillfälle till en sådan anordning. Givetvis får dock härigenom icke någon inskränkning vållas i den handlingsfrihet, som för vissa läroverk, t. ex. provårsläroverken, är av betydelse. Då på grund av skiftande ortsförhållanden generella föreskrifter i angivet syfte icke kunna givas, anse de sakkunniga, att det bör överlämnas åt vederbörande rektorer att taga det initiativ på förevarande område, som kan finnas lämpligt för åstadkommande av önskvärd och genomförbar enhetlighet. De sakkunniga äro vidare av den uppfattningen, att skolöverstyrelsen bör hava sin uppmärksamhet fäst vid denna angelägenhet och för dess förverkligande vidtaga erforderliga åtgärder.

Till klagomålen hör vidare, att yngre barn i en familj på grund av läroboksombyten ej kunna begagna samma böcker som äldre syskon använt. Det kan givetvis icke förbises, att särskilt i familjer med större barnantal detta förhållande kan medföra en kännbar ekonomisk olägenhet. Emellertid lär denna näppeligen böra förebyggas genom en åtgärd, som skulle hindra önskvärd utveckling av läroboksbeståndet. Snarare synas då åtgärder i ekonomiskt stödjande syfte vara att påtänka.

Det har ytterligare emot läroboksombyten framhållits, hurusom sådana hindrade lärjungar att för nedbringande av kostnaderna skaffa begagnade böcker. Denna sak har emellertid icke blott en ekonomisk sida: ur rent pedagogisk synpunkt torde man kunna göra gällande, att det i regel icke är önskvärt, att lärjungarna avyttra sina läroböcker, sedan dessa för tillfället icke längre äro i skolbruk. Även ur rent uppfostrande synpunkt torde det icke kunna bestridas, att avyttringen av läroböcker för lärjungarna innebära en frestelse, som i möjligaste mån bör förebyggas. Slutligen befinna sig de förut begagnade, genom underhandsköp förvärvade läroböckerna ofta i ett sådant

skick, att dylika köp ur allmän ordningssynpunkt icke böra uppmuntras. I varje fall är det påtalade förhållandet av den art, att det icke synes böra få medföra några avgörande konsekvenser för läroboksfrågan i dess helhet.

Slutligen hava vissa olägenheter för undervisningsarbetet framhållits, som förmenas uppstå genom läroboksombyte. Med den dominerande roll för undervisningen, som läroböckerna hava en tendens att tillskansa sig, *kan* givetvis ett ombyte betyda en rubbning av undervisningen i metodiskt avseende, som kan inverka störande. De berörda olägenheterna kunna dock avsevärt förebyggas därigenom, att läraren vid undervisningen giver boken den mindre anspråksfulla roll av stödjande hjälpmedel, som undervisningsmetoden i stegrad grad kräver, och framträda för övrigt betydligt olika i fråga om olika slag av läroböcker (t. ex. vid ombyte av grammatik i jämförelse med ombyte av en textbok). Än vidare får man icke förbise, att ombyte av lärobok mången gång kan innebära en fördel även därigenom, att det innebär en omväxling, som kan verka upplivande och uppryckande på undervisningen. Det ligger i sakens natur, att ett långvarigt användande av en och samma lärobok lätt nog framkallar en viss slentrian, som genom ett måttfullt ombyte kan undvikas.

Då det emellertid ur både ekonomisk och pedagogisk synpunkt är av vikt, att icke allt för täta läroboksombyten äga rum, hava de sakkunniga ansett sig böra mera ingående undersöka, i vilken utsträckning ombyte av läroböcker ägt rum vid de allmänna läroverken. De sakkunniga avse då med ombyte av lärobok endast sådant ombyte, som äger rum, då en lärobok för ett visst område av kursen i ett visst ämne utmönstras och ersättes av en annan bok för samma område. Dylikt ombyte sker vid en skola genom beslut av vederbörande myndigheter. Härvid må erinras om att, såsom i annat sammanhang framhållits, införandet av en ny lärobok vid en viss skola alltid sker successivt, d. v. s. den nya boken införes första året blott i den lägsta av de klasser eller ringar, där den skall komma till användning, det därpå följande året i närmast följande klass eller ring o. s. v.

I fråga om den utsträckning, i vilken sådant ombyte skett vid de under skolöverstyrelsens läroverksavdelning hörande läroanstalterna, har överstyrelsen i sin i det föregående omnämnda skrivelse av den 28 februari 1927 redogjort för en av överstyrelsen verkställd undersökning, omfattande tioårsperioden läsåren 1916—1926. Av denna undersökning framgår, att antalet läroboksombyten under sagda tid utvisade följande medeltal för skola och läroämne inom nedanstående skolgrupper:

högre allmänna läroverk	1.32
realskolor	0.87
samskolor	0.62
kommunala mellanskolor	0.75
högre flickskolor	1.82
enskilda mellanskolor	1.30
högre goss- och samskolor	1.86.

När de sakkunniga själva icke företagit någon undersökning av dylikt slag för tiden efter den av skolöverstyrelsen föranstaltade, är anledningen härtill närmast den omständigheten, att överstyrelsens undersökning ligger så nära i tiden, att man av densamma kan få en bild av förhållandena intill 1927 års läroverksreform. Vad åter angår övergångstiden efter denna reform, har under densamma försiggått en djupgående, ännu icke avslutad förändring i avseende på de allmänna läroverken, vilken givetvis måste vara ägnad att införa ett osäkerhetsmoment, som skulle givit en nu företagen undersökning ett resultat, vilket icke kunde anses utslagsgivande för normala förhållanden.

Vid studiet av det material för frågans bedömande, som sålunda föreligger, hava de sakkunniga väl kommit till den uppfattningen, att de erhållna medeltalsiffrorna icke kunna anses bestyrka de ovan omnämnda anmärkningarna i fråga om läroboksombyten, så långt dessa kunna anses gälla förhållandena i *allmänhet*. Men man får icke förbise, att medeltalsiffror av detta slag icke kunna vara utslagsgivande, då det gäller att bedöma, huruvida de *på en viss ort* framkomna klagomålen äro grundade eller icke. Det är givetvis just de på orten företagna ombytena, som föranlett missnöjet — icke det genomsnittliga antalet ombyten för hela landet. Vid vissa läroverk hava ombytena av läroböcker under nämnda period varit påfallande ofta förekommande, medan de vid andra varit fåtaligare, än man haft anledning vänta. För att belysa denna fråga hava de sakkunniga på grundvalen av de primäruppgifter, som lämnats av rektorerna vid de allmänna läroverken i samband med skolöverstyrelsens förenämnda undersökning, utarbetat två tabeller över antalet ombyten av läroböcker vid nämnda läroverk läsåren 1916—1926 (bil. 2 a och 2 b). Av dessa tabeller framgår bland annat, att antalet ombyten, såsom nyss nämnts, är mycket olika vid olika läroverk. Vad först de högre allmänna läroverken beträffar, hava under sagda tioårsperiod vid ett läroverk endast 6 ombyten ägt rum, under det att vid ett annat 31 ombyten förekommit. Vid 11 läroverk förekommo 20 à 30 ombyten, vid 23 läroverk 10 à 19 och vid 3 mindre än 10 ombyten. Ser man på de olika ämnena, har största antalet ombyten förekommit i matematik och därefter i kristendom samt i historia. Det lägsta antalet ombyten har konstaterats för ämnena filosofi och geografi. Härvid är att märka, att läroämnena i regel uppdelas sig i flera olika ämnesgrenar, som var för sig kräva särskilda läroböcker. Så t. ex. användes vid ett fullständigt högre läroverk ett tiotal olika böcker i matematik (aritmetik, algebra för realskolan, algebra för gymnasiet, geometri för realskolan, geometri för gymnasiet, planimetri, rymdgeometri för latینگymnasiet, rymdgeometri för realgymnasiet, trigonometri, analytisk geometri och funktionslära). I kristendom användes även ett tiotal olika läroböcker vid ett dylikt läroverk (bibeln, psalmboken, Luthers lilla katekes, berättelser ur bibeln, Israels historia, Jesu liv, kyrkohistoria för klass 6, kyrkohistoria för gymnasiet, den kristna världs- och livsåskådningen, religionshistorisk översikt) o. s. v.

Vid realskolorna och samskolorna har antalet ombyten av läroböcker på grund av dessa skolors kortare lärokurs och färre ämnen givetvis varit avse-

värt mindre än vid de högre läroverken. Vid en av dessa skolor hava under hela tioårsperioden endast 2 ombyten (ett i fysik och ett i kemi) förekommit. Vid en annan hava 14 ombyten, därav 4 i kristendom, 3 i tyska, 2 i engelska o. s. v., ägt rum. Vid 6 sådana skolor hava 10 à 14 ombyten förekommit och vid de övriga 33 skolorna mindre än 10 ombyten. De flesta ombytena hava vid här ifrågakommande 39 skolor förekommit i engelska, tyska, kristendom och modersmålet (resp. 40, 39, 34 och 34).

I de lämnade uppgifterna angående ombyten av läroböcker äro ej skolupplagor av svenska författare, s. k. textböcker i främmande språk och lexika medräknade. Ej heller har införandet av ny upplaga av en förut använd lärobok i allmänhet räknats som ombyte. Detta har dock skett, om en fullständigt omarbetad, s. k. förkortad upplaga, fått ersätta en större upplaga av samme författare. Särskilt i historia och geografi hava lärjungarna måst åläggas att skaffa sig nya upplagor, enär efter världskrigets slut de gamla blivit i vissa hänseenden oanvändbara. Många rektorer hava i sina yttranden framhållit, att stort tillmötesgående visats lärjungarnas önskan att få använda äldre upplagor.

Av den lämnade redogörelsen framgår sålunda, att en ganska stor ojämnhet i avseende på ombytesfrekvensen förekommit vid olika läroverk. Under det att vid flertalet läroverk förhållandena i detta avseende knappast kunna anses ägnade att föranleda någon erinran, kan man åter beträffande andra läroverk icke undgå att göra den anmärkningen, att ombytena inträffat påfallande ofta. Huruvida ombytena av läroböcker skett för ofta eller icke, kan givetvis icke avgöras utan en ingående undersökning av de särskilda fallen, då ombyte skett. Det ligger emellertid i sakens natur, att en dylik undersökning numera näppe-ligen låter sig i verkligheten företaga, beroende på de många komplicerade förhållanden, under vilka läroboksombytena kunna ske. De sakkunniga hava därför måst inskränka sig till att bedöma denna fråga mera i stort sett och hava därvid helt naturligt i främsta rummet kommit att fästa sig vid den påfallande ojämnhet, som i fråga om läroboksombyten ägt rum och som givetvis måste anses vara ett vittnesbörd om att här icke allt är som det borde vara.

Det har syntes de sakkunniga önskvärt, att en ordning kunde åstadkommas, som medförde en större jämnhet i avseende på ombyte av läroböcker. Då de sakkunniga övervägt åtgärder i sådant syfte, hava de funnit, att dessa naturligt anknyta sig till det sätt, på vilket antagandet av läroböcker äger rum, och hava därför också ansett sig lämpligen böra, såsom nu skett, behandla frågan om ombytesfrekvensen såsom inledning till frågan härom.

1. Granskningsförfarandet.

Redan enligt nu gällande föreskrifter eller på grund av vedertagen praxis underkastas före antagandet en förut icke använd eller väsentligt omarbetad lärobok en viss granskning genom de förslagsgivande och beslutande institutio-

nernas försorg. Vid övervägande av de åtgärder, som böra närmast komma i fråga, när det gäller att åstadkomma förbättrade förhållanden beträffande läroböcker, hava de sakkunniga ägnat särskild uppmärksamhet åt granskningsåtgärderna. De sakkunniga hava därvid funnit sig böra föreslå en ny form för granskningsförfarandet i syfte att detta måtte utvidgas och skärpas.

a. Granskning av nya läroböcker.

Den förundersökning, som de sakkunniga vilja förorda för läroböcker, vilka ifrågasättas till nyinförande, synes i första rummet böra avse att konstatera, att vederbörande bok i erforderlig grad besitter såväl vetenskaplig vederhäftighet som pedagogisk lämplighet. Under det senare begreppet böra innefattas även hygieniska och estetiska synpunkter. Därjämte bör vid granskningen särskild uppmärksamhet ägnas åt de granskade böckernas pris. Förfaringssättet vid granskningen synes kunna ordnas sålunda.

Författaren eller förläggaren inlämnar till skolöverstyrelsen det ifrågakommande arbetet i maskinskrift eller i korrektur — i varje fall med prov på papper och tryck m. m. — med ansökan, att arbetet må bliva godkänt som lärobok, och erlägger därvid en viss avgift, förslagsvis högst 200 kronor, avsedd såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för granskningen. Boken granskas därefter genom överstyrelsens försorg, varvid, allt efter förhållandena i överstyrelsen, en eller två speciellt sakkunniga tillkallas. Det synes nämligen vara av vikt, att varje bok i regel granskas av mer än en i ämnet sakkunnig person.

Vad beträffar nya, mer eller mindre omarbetade upplagor, påkallas med avseende på dessa en olika behandling allt efter den utsträckning, i vilken den nya upplagan innebär avvikelser från den gamla. Omarbetningen av läroboken kan nämligen vara så omfattande, att boken i det hela får karaktären av en ny bok; ändringarna kunna å andra sidan vara få och mindre betydelsefulla. Allt efter som det ena eller andra är fallet, påkallas givetvis en mer eller mindre ingående granskning av boken. Om dennas omfattning bör i varje särskilt fall skolöverstyrelsen bestämma. För att underlätta bedömandet och avgörandet i avseende på nya upplagor synes man böra föreskriva, att författarna skola vid anmälan om ny upplagas granskning, liksom ock i förord till den nya upplagan, i korthet angiva, vilka delar som blivit omarbetade och i vilken riktning ändringarna gå. Vid granskningen bör jämväl undersökas, om den äldre upplagan kan användas jämsides med den nya, samt uttalande därom göras.

Den granskning, om vilken de sakkunniga här yttrat sig, bör beträffande samtliga läro- och övningsämnen gälla de för undervisningen i dessa ämnen avsedda böcker: egentliga läroböcker, samlingar av metodiskt ordnade läsestycken (s. k. läseböcker) och kartböcker.

I fråga om textböcker i främmande språk finna de sakkunniga det visserligen i princip önskvärt, att desamma i likhet med övriga läroböcker underkastades granskning. Vissa svårigheter resa sig emellertid mot förverkligandet av en dylik tanke. Först och främst är härvid att taga hänsyn till dylika texters skiftande innehåll. Det är uppenbarligen en stor skillnad mellan en känd, klas-

sisk författares text och en oprövad modern text, mellan en oavkortad text och en bearbetad. För sådana fall är det svårt att uppdraga någon bestämd gränslinje. Därtill kommer vidare, att om även alla textböcker i främmande språk skulle granskas, detta komme att åt den tilltänkta läroboksgranskningen giva en omfattning, som måste åtminstone till en början, innan fastare former och större erfarenhet i fråga om granskningen vunnits, komma att i både ekonomiskt och administrativt hänseende medföra ganska betänkliga konsekvenser. De sakkunniga anse emellertid, att man icke bör övergiva all tanke på granskning av dessa böcker, utan hålla före, att det bör ankomma på skolöverstyrelsen att avgöra, om en textbok skall granskas eller ej. Denna granskning kommer emellertid att skilja sig från den av de sakkunniga i allmänhet tilltänkta, framför allt därigenom, att i detta fall icke någon förhandsanmälan om granskningen skulle förekomma utan att granskningen skulle närmast föräledas av iakttagelser, som skolöverstyrelsen kunde göra vid inspektionsbesök eller av annan anledning. Önskligt vore i varje fall, att överstyrelsen tid efter annan till ledning för ämneskonferenserna och textutgivare offentliggjorde förteckningar över lämplig litteratur för textläsning. Detta skulle givetvis medverka till ernående av nödig begränsning i dessa böckers antal och jämväl spara expeditionellt arbete och tid. Den nu föreslagna anordningen bör givetvis icke utgöra hinder för att, därest en textutgivare skulle önska få en textupplaga granskad, han anmäler densamma till granskning i samma ordning som beträffande läroböcker i övrigt.

Vad slutligen angår ordböcker och uppslagsböcker av annat slag, anse de sakkunniga sig icke böra föreslå någon ändring i nuvarande, sedan gammalt gällande ordning, som hittills visat sig fungera på ett i det hela tillfredsställande sätt.

Sedan en lärobok blivit granskad, har skolöverstyrelsen att besluta, huruvida boken får användas vid undervisningen eller icke. Över sådant beslut bör enligt de sakkunnigas mening besvär icke få anföras. En förteckning över godkända läroböcker bör av överstyrelsen upprättas och på lämpligt sätt delgivas vederbörande läroanstalter.

Ett granskningsförfarande av nu angiven art måste givetvis medföra vissa kostnader. Till frågan härom återkomma de sakkunniga i det följande (sid. 63).

Såsom i det föregående omnämnts, finnes redan för antagande av läroböcker i ämnet kristendomskunskap stadgad en granskningsprocedur, som i väsentliga avseenden överensstämmer med den nu föreslagna och vilken — så långt de sakkunniga hava sig bekant — visat sig i stort sett fungera på ett tillfredsställande sätt. Såväl på grund härav som med hänsyn till ämnets särskilda ställning hava de sakkunniga icke funnit sig böra ifrågasätta någon annan ändring i de för ämnet nu gällande bestämmelserna, än att även i förevarande hänseende arvode synes böra påtänkas (jfr sid. 63 ff.).

b. Allmän revision av läroboksbeståndet.

Vid sina överväganden rörande läroböckerna hava de sakkunniga icke inskränkt sig till att behandla allenast frågan om en sådan granskning av nämnda

böcker, för vilken ovan redogjorts. De sakkunniga hava även undersökt möjligheten och önskvärdheten av en allmän granskning av redan i bruk varande läroböcker, anordnad i ungefärlig överensstämmelse med de granskningar av läroböcker inom vissa ämnesgrupper, som tidigare ägt rum genom därför tillsatta kommissioner (se sid. 16 ff.). För en sådan undersökning synes den omständigheten tala, att en ej ringa del av de nu använda läroböckerna icke underkastats en så ingående granskning, som varit önskvärd, men det oaktat utan tvivel kommer att en tid framåt begagnas vid undervisningen. Därtill kommer, att en mer omfattande granskning uppenbarligen skulle giva rika tillfällen till erfarenheter, som vore av betydelse vid framställandet av läroböcker.

Att en allmänt företagen granskning av de nu begagnade böckerna skulle visa sig vara till stort gagn, därom hava de sakkunniga vunnit övertygelse även genom den kännedom, de haft om resultatet av de nyssnämnda, tidigare företagna granskningarna av liknande art. Särskilt må i sådant hänseende erinras om den år 1865 påbörjade granskningen av de till språkundervisningen hörande läroböckerna samt om 1884 års kommittés granskning av de inom folkskolorna använda böckerna.

Om således de sakkunniga finna starka skäl tala för en allmän läroboksgranskning, förefinnas dock vissa omständigheter, som för närvarande göra en dylik granskning mindre påkallad än tidigare varit fallet. Så torde det icke kunna bestridas, att det nuvarande läroboksbeståndet kan i stort sett sägas inom de flesta ämnen vara i kvalitativt avseende tillfredsställande för undervisningen. Mindervärdiga läroböcker torde numera svårigen kunna göra sig gällande. Till detta förhållande har givetvis bidragit den omständigheten, att de större bokförlagen merendels före utgivningen av en lärobok låta densamma undergå en granskning av speciellt sakkunnig person. Av stor betydelse för höjande av läroböckernas kvalitet har ock varit den fackkritik, som under de senare årtiondena i stigande grad utövats från flera olika håll. Sådan kritik har förekommit i pedagogiska och andra facktidskrifter, understundom även i dagspressen. Ävenledes hava läroböckerna underkastats kritisk prövning dels inom läroanstalternas ämneskonferenser — institutioner, som i äldre tid ej funnits — dels av skolöverstyrelsen, som inom sig rymt personer med en på olika ämnesområden speciell sakkunskap, till vilken de forna läroverksstyrelserna, eforsämbetena, givetvis icke kunde uppvisa motsvarighet.

Om således en allmän granskning av läroböckerna för närvarande måste betecknas såsom ur pedagogisk synpunkt ej så starkt påkallad, tala emot anordnandet av en sådan även skäl av ekonomisk art. Det är självklart, att med den rikhaltiga lärobokslitteratur, som för närvarande finnes att tillgå i vårt land, en allmän granskning skulle bliva ett mycket omfattande arbete, som givetvis komme att medföra betydande kostnader. Även detta förhållande har för de sakkunniga varit anledning till stor betänksamhet inför tanken att förordna en dylik granskning. Då emellertid avsevärda skäl kunna, såsom nyss framhållits, anföras för en sådan granskning, hava de sakkunniga ansett sig böra något närmare undersöka de former, under vilka en sådan procedur skulle

kunna tänkas genomförd, samt tillika sökt beräkna de ungefärliga kostnaderna för densamma. För de resultat, till vilka de sakkunniga därvid kommit, skall en redogörelse nu lämnas.

Kungl. Maj:t förordnar på förslag av skolöverstyrelsen en nämnd av granskningsmän, varvid i regel tre medlemmar beräknas för en var av de olika grupper, till vilka ämnena böra sammanföras. Följande grupper hava de sakkunniga tänkt sig såsom med hänsyn till ämnenas inbördes samhörighet lämpliga:

1. modersmålet;
2. latin och grekiska;
3. kristendomskunskap, historia med samhällslära samt filosofi;
4. främmande levande språk;
5. geografi och biologi med hälsolära;
6. matematik, fysik och kemi; samt
7. erforderliga grupper för övningsämnena.

Bland medlemmarna i nämnden utser skolöverstyrelsen dels en gruppledare inom varje särskild grupp, dels en för alla grupper gemensam ordförande. De tre gruppmedlemmarna skola väljas så, att vetenskapliga och pedagogiska synpunkter bliva vederbörligen tillgodosedda.

Understundom torde det, för att granskningen av varje bok skall kunna ske genom mer än en i ämnet särskilt sakkunnig person, vara behöfligt, att extra granskningsmän finnas att tillgå. Skolöverstyrelsen bör därför äga att i särskilda fall, på framställning av grupp och efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, tillkalla tillfälliga granskningsmän.

Vid granskningsarbetets början inkallas samtliga granskningsmän till förberedande sammanträde inför skolöverstyrelsen, som lämnar uppgift om de läroböcker, som skola granskas inom resp. grupper, samt i fråga om varje bok meddelar, huruvida granskningen bör vara mera ingående eller mera summarisk, ävensom lämnar övriga för arbetet behöfliga anvisningar och meddelanden.

Efter detta möte sammanträda samtliga granskningsmän under ledning av den för dem utsedde ordföranden, vilken fördelar nämnden på grupper. Dessa sammanträda därefter var för sig under några dagar.

Härpå vidtager den egentliga granskningen, som av de särskilda granskningsmännen förrättas på deras hemorter men under kommunikation mellan gruppmedlemmarna inbördes samt, när så behöves, mellan dessa och ordföranden eller skolöverstyrelsen. När granskningsman har sitt omdöme över boken i fråga färdigt, insänder han till gruppledaren förslag till utlåtande, vilket därefter tillställles övriga granskningsmän i gruppen.

Sedan alla utlåtanden inom utsatt tid inkommit, inkallas samtliga granskningsmän till sammanträde inför nämndens ordförande för överläggning. Därefter fördela sig granskningsmännen ånyo på grupper för att utarbeta grupp-utlåtande över varje lärobok. Utlåtandena överlämnas därefter till nämndens ordförande, som vid ett slutsammanträde med samtliga grupper i korthet föredrager gruppbesluten. Ordföranden avlämnar till sist till skolöver-

styrelsen protokoll över slutsammanträdet, åtföljt, bland annat, av utlåtandena över läroböckerna ävensom av en kort redogörelse för arbetets gång m. m.

De sålunda avgivna utlåtandena offentliggöras genom skolöverstyrelsens försorg till tjänst för läroboksförfattare samt till ledning för ämneskonferenserna vid avgivande av förslag till och beslut om införande av läroböcker.

Det är uppenbart, att det nu skisserade granskningsförfarandets tillämpning vid en granskning av läroböckerna inom samtliga förekommande ämnesgrupper skulle medföra ett mycket omfattande arbete och föranleda dryga kostnader. De sakkunniga hava därför övervägt, huruvida icke den ifrågavarande granskningen kunde försiggå under mindre omfattande former, vilka medgäve en både med hänsyn till arbetets omfattning och de därmed förenade kostnaderna önskvärd begränsning. En väsentlig begränsning skulle uppnås därigenom, att granskningen — såsom kan sägas hava tidigare skett genom de förut omnämnda granskningskommissionerna — skedde så att säga etappvis, d. v. s. att vissa ämnesgrupper på förslag av skolöverstyrelsen utvaldes till granskning. På detta sätt skulle man småningom kunna genomgå hela läroboksbeståndet samt fördela kostnaderna på ett större antal år. Än starkare begränsning vunnnes därigenom, att man inom de olika ämnesgrupperna utvalde vissa böcker, som särskilt kunde anses behöva närmare granskas. För en dylik åtgärd talar den omständigheten, att den av de sakkunniga verkställda undersökningen rörande läroböckernas användning visat, att åtskilliga böcker begagnas allenast vid ett mycket ringa antal läroverk, stundom vid blott ett eller ett par. Det vore alltså måhända onödigt att till granskning upptaga läroböcker, vilka, enligt vad erfarenheten visat, vunnit endast mycket ringa spridning. Att uppställa några bestämda gränser i detta hänseende — t. ex. med ledning av bokens användning vid visst minimiantal läroverk eller dylikt — har å andra sidan ej befunnits lämpligt. Enligt de sakkunnigas förmenande borde det, om en dylik granskning bleve beslutad, ankomma på skolöverstyrelsen att med behörig hänsyn till förhållanden av nu antydd art bestämma, vilka böcker inom den för varje gång valda ämnesgruppen som skulle granskas. Därest läroboksgranskningen ordnas på sist angivet sätt, torde detta kunna ske under i viss mån friare former, med tillämpning i huvudsak av den procedur, som skisserats beträffande en allmän granskning av läroböckerna.

Av det anförda framgår, att frågan om den utsträckning, i vilken här öfvermåld granskning av läroböcker kan äga rum, är ett spørsmål av öfvervägande ekonomisk innebörd. I varje fall vilja de sakkunniga här framhålla angelägenheten av att nu i bruk varande mer eller mindre föråldrade läroböcker genom skolöverstyrelsens försorg granskas.

c. Kostnader för läroboksgranskningen.

Den av de sakkunniga ifrågasatta granskningen av läroböcker kan givetvis ej åvägabringas utan särskilda kostnader, huvudsakligen i form av arvode åt granskningsmännen. Visserligen åtnjuta granskningsmännen för läroböcker i kristendom för närvarande icke något arvode. Uppdraget har varit mera att

betrakta som förtroendeuppdrag. Erfarenheten har dock visat, att vissa olägenheter varit förenade därmed. Ombyte av granskningsmän har på grund av avsägelser måst ske rätt ofta, och de av granskningsmännen avgivna utlåtandena äro stundom allt för knapphändiga. De sakkunniga anse sig därför böra räkna med att särskilt arvode skall utgå för granskning av läroböcker. Sådana arvoden utgingo också till medlemmarna av de i den historiska återblicken omförmälda kommissioner, som förut haft i uppdrag att granska läroböcker.

Innan de sakkunniga gå närmare in på frågan om kostnaderna för den av dem ifrågasatta granskningen av läroböcker, må i korthet meddelas några uppgifter om nyssnämnda kommissioners arbeten.

Kommissionen för granskning av till språkundervisningen inom elementarläroverken hörande böcker, vilken tillsattes den 12 maj 1865, avlämnade sitt utlåtande den 1 september 1866. Antalet medlemmar var 8. Granskningen avsåg 230 böcker, och utlåtandet omfattade 179 sidor. Kommissionens medlemmar hade dels gemensamma överläggningar, dels arbete var för sig vid sidan om övriga tjänsteäligganden. Den för granskningen av läroböcker i historia och geografi den 14 december 1866 tillsatta kommissionen avlämnade sitt utlåtande den 22 augusti 1868. Antalet medlemmar var 6, 112 böcker granskades, och utlåtandet omfattade 140 sidor. Kommissionen för granskning av läroböcker i matematik och naturvetenskap tillsattes den 29 april 1869 och avlämnade sitt utlåtande den 9 oktober 1871. Den bestod av 8 medlemmar och hade gemensamma sammanträden den 16—27 augusti 1869, den 4—29 januari och den 15 juni—22 augusti 1870 samt den 3—31 januari och den 15 juni—9 oktober 1871. Under övriga tider arbetade medlemmarna var för sig. Utlåtandet, som omfattade 210 sidor, upptog granskning av 175 böcker. De nu nämnda kommissionerna hade att granska läroböcker inom elementarläroverken. De upptogo emellertid även en del böcker, som voro avsedda för folkskolan men som kunde tänkas få användning även vid elementarskolan.

Den för granskning av läroböcker för folkskolan den 12 september 1884 tillsatta kommittén avlämnade sitt utlåtande den 24 mars 1887. Denna kommitté, som bestod av 8 ledamöter jämte en särskild sekreterare, hade gemensamma sammanträden den 19 november—11 december 1884, den 1 juli—18 augusti 1885 samt den 20 januari—24 mars 1887. Den var uppdelad på 4 särskilda sektioner, vilka hade sammanträden under hösten 1885 och under år 1886. Utlåtandet, som upptog granskning av tillsammans 181 böcker, omfattar 530 sidor. Enligt uppgift i statsverkspropositionen till 1890 års riksdag uppgingo kostnaderna för kommittén till 31 722 kronor 84 öre.

Då de sakkunniga nu övergå till frågan om kostnaderna för den av de sakkunniga ifrågasatta läroboksgranskningen, vilja de först einra om att det knappast torde vara möjligt att göra annat än mycket ungefärliga förhandsberäkningar i detta avseende. Vad då först beträffar granskningen av nya läroböcker d. v. s. dels sådana, som föreligga i tryck men ej förut varit införda

vid allmänt läroverk, dels ock sådana, som ännu ej från trycket utgivits men av vederbörande förläggare eller författare önskas prövade för att kunna införas vid sådant läroverk, hava de sakkunniga tänkt sig, att var och en av dessa böcker skulle genom skolöverstyrelsens försorg granskas av minst två av överstyrelsen utsedda personer. Befattningshavare inom skolöverstyrelsen, som deltagar i granskningen, torde ej böra hava rätt till särskild ersättning för den av honom utförda granskningen. De övriga granskningsmännen kunna tillerkännas antingen ersättning efter samma grunder, som gälla för ledamöter i kommittéer och sakkunnigutredningar, vilka tillsättas av Kungl. Maj:t, eller också arvoden beräknade med hänsyn till arbetets omfattning och beskaffenhet. De sakkunniga vilja för sin del förorda det senare sättet, enligt vilket man torde kunna mera rättvist avpassa ersättningen och åtminstone i någon mån på förhand beräkna kostnaderna för granskningen av en viss bok. Sannolikt lära kostnaderna genom en sådan anordning också kunna något nedbringas.

Ersättningen bör, såsom nyss är antytt, utgå med olika belopp för olika böcker, allt efter det större eller mindre arbete, som granskningen av boken kan föranleda. Att på förhand bestämma någon norm, efter vilken ersättning skall utgå, torde vara varken lämpligt eller möjligt. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att inom ramen av härför disponibla medel efter verkställd granskning fastställa arvudet för densamma. För sådant ändamål bör skolöverstyrelsen hava till sitt förfogande ett årligt anslag, för vilket överstyrelsen har att redovisa i samma ordning som nu gäller i fråga om anslaget till inspektion och sakkunniga biträden hos skolöverstyrelsen. För att kunna beräkna det ungefärliga årliga anslagsbehovet utgå de sakkunniga, efter ett överslag av förhållandena på detta område, från att omkring 20 böcker årligen behöva nygranskas och att kostnaden för nygranskningen av en bok i medeltal uppgår till omkring 300 kronor. Räknar man då med att den, som begär granskning, erlägger en avgift av i medeltal 100 kronor för varje bok, skulle statens årskostnad begränsas till omkring 4 000 kronor. Härtill torde kunna läggas ett belopp av omkring 1 000 kronor för granskning av nya upplagor. Kostnaderna för tryckning och distribution av granskningsmännens utlåtanden torde kunna bestridas av skolöverstyrelsens expensmedel. Som jämförelse må meddelas, att enligt bokhandelskatalogerna utkommo under åren 1927, 1928 och 1929 resp. 27, 23 och 24 läroböcker, eller i medeltal 25 böcker om året, som kunna anses vara avsedda för här ifrågavarande skolformer och som enligt de sakkunnigas mening kunnat bli föremål för särskild granskning.

Vad åter beträffar granskning av de nu vid de högre skolorna redan införda läroböckerna, utgå de sakkunniga ifrån att denna, därest den kommer till stånd, utföres i mån av behov successivt för olika ämnesgrupper. Den årliga kostnaden härför blir givetvis i främsta rummet beroende av i vilken omfattning och med vilken tidsutdräkt sådan granskning skall äga rum. De sakkunniga hålla före, att även för den nu ifrågavarande granskningen arvoden å granskningsmännen böra bestämmas från fall till fall. Att på förhand beräkna den årliga kostnaden härför ställer sig synnerligen svårt. Lämpligast torde vara,

att anslag för ändamålet äskas av riksdagen år från år, så länge behov därav finnes. Då det emellertid vore av betydelse, att läroböckerna i vissa ämnen, t. ex. i historia, biologi och kemi, behandlades utan allt för stort dröjsmål, vore det önskvärt, att anslaget för första året beräknades till åtminstone 10 000 kronor.

Från olika synpunkter torde det vara lämpligt, att de här omnämnda anslagen till granskning av nya böcker och till granskning av redan införda böcker sammansloges till ett gemensamt anslag, som alltså till en början kunde beräknas till omkring 15 000 kronor. Givetvis finge då den årliga granskningen verkställas inom ramen av det för året beviljade anslaget.

2. Tillvägagångssättet vid införande eller ombyte av läroböcker vid de särskilda slagen av läroanstalter.

Då de sakkunniga nu gå att angiva vad som enligt deras uppfattning bör iakttas vid införande eller ombyte av läroböcker vid de särskilda slagen av läroanstalter, hava de sakkunniga ansett lämpligt att först erinra om de bestämmelser, som för närvarande äro gällande i fråga om införande eller ombyte av läroböcker vid olika slag av skolor, samt i detta sammanhang angiva, huruvida någon ändring i dessa bestämmelser enligt de sakkunnigas mening är erforderlig. Härvid omnämnas först de allmänna läroverken, därefter kommunala läroanstalter och slutligen enskilda, under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter.

De allmänna
läroverken.

Enligt nu gällande läroverksstadga, § 166, tillkommer det vederbörande ämneskonferens att pröva behovet av nya läroböcker samt i sådant avseende, där fråga är om texter, som äro avsedda att användas vid studiet av de främmande språken, och sådana skolutplagor av litterära verk, som skola användas vid modersmålsundervisningen, fatta beslut och att i övriga fall avgiva förslag, som genom rektor till skolöverstyrelsen insändes. Därjämte föreskrives, att vid fattandet av sådant beslut och vid dylikt förslags avgivande jämväl böra beaktas de olägenheter, som allt för täta ombyten av läroböcker kunna medföra såväl i fråga om undervisningsarbetets jämna fortgång som ock i ekonomiskt avseende.

Dessa bestämmelser skilja sig i vissa avseenden från dem, som meddelades i 1905 års läroverksstadga, där det i § 168 säges: »Ämneskonferens tillkommer beträffande dithörande ämne: — — —; att pröva behovet av nya läroböcker samt i sådant hänseende avgiva förslag, som genom rektor till överstyrelsen insändes; — — —.» Sistnämnda stadga gjorde, såsom härav framgår, icke någon skillnad mellan olika slag av läroböcker, och således stadgades ej heller rätt för ämneskonferensen att beträffande vissa slag av läroböcker själf fatta beslut. På grund av en viss oklarhet i avseende på begreppet lärobok har emellertid någon ojämnhet i tillämpningen av sistnämnda bestämmelser uppstått. Så t. ex. torde i de flesta fall införande och ombyte

av textböcker hava beslutits av ämneskonferenserna. Ävenledes saknades i 1905 års stadga den i nu gällande stadga införda anmaningen om beaktande av de med täta ombyten förenade olägenheterna.

I cirkulärskrivelse till rektorsämbetena den 23 januari 1914 lämnade dåvarande överstyrelsen för rikets allmänna läroverk föreskrift om vissa uppgifter, som borde åtfölja ansökan om införande av nya läroböcker. Enligt denna föreskrift skulle i ämneskonferensernas protokoll vid dylika förslags avgivande uttryckligen angivas, bland annat, motivering för den föreslagna förändringens vidtagande.

Om ock de i den nya läroverksstadgan innefattade bestämmelserna kunna i stort sett anses tillfredsställande, hava de sakkunniga likväl särskilt i en punkt funnit en ändring önskvärd. Den ordning beträffande läroböckers granskning, som de sakkunniga ovan föreslagit, måste nämligen medföra såsom en nödvändig följd, att konferensernas förslag begränsas till de i vederbörlig ordning granskade och till skolbruk godkända läroböckerna. En sådan ordning överensstämmer i det hela med den, som är gällande i vissa andra länder, såsom Norge och Preussen. Jämväl i detta hänseende böra alltså närmare bestämmelser lämnas i läroverksstadgan.

Även en annan punkt i nu gällande bestämmelser föranleder en erinran. En närmare precisering beträffande för realskolan avsedda läseböcker i modersmålet och för samma stadium avsedda läseböcker i främmande levande språk synes nämligen vara önskvärd. Enligt de i 1928 års läroverksstadga givna bestämmelserna (§ 166) äga ämneskonferenserna vid prövning av behovet av nya läroböcker att i fråga om texter, som äro avsedda att användas vid studiet av de främmande språken, och sådana skolupplagor av litterära verk, som skola användas vid modersmålsundervisningen, fatta beslut. Formuleringen torde möjligen kunna giva anledning till den tolkningen, att även läseböcker av nyss åsyftat slag skulle innefattas bland de böcker, beträffande vilkas införande ämneskonferens har att besluta. Enligt de sakkunnigas mening bör en sådan tolkning icke godtagas. De berörda läseböckerna höra utan tvivel till de viktigaste av de på ifrågavarande stadium använda undervisningsböckerna, och de höra vidare i regel till dem, som lärjungarna åläggas att själva anskaffa. Särskilt gäller detta de för de främmande språken avsedda läseböckerna. Till de s. k. textböckerna, vilka blott och bart återgiva en viss text med eller utan kommentarer, höra de icke, ty urvalet och sammanställningen av de i dem innefattade läsestyckena hava verkställts ur vissa metodiska synpunkter och i bestämt pedagogiskt syfte. Dessa böcker hava således verklig lärobokskaraktär. De sakkunniga förorda alltså, att § 166 i läroverksstadgan ändras i enlighet med vad nu anförts. Att även de s. k. extemporalieböckerna behandlas på samma sätt som de nu berörda anse de sakkunniga stå i full överensstämmelse med stadgans bestämmelser.

Att återigen i fråga om införandet av texter i främmande språk och av skolupplagor av litterära verk för modersmålsundervisningen föreskriva samma procedur som beträffande införandet av andra läroböcker synes

de sakkunniga knappast erforderligt. Det föreligger faktiskt ett behov av större rörlighet i avseende på nämnda böcker. Därtill kommer, att den procedur, som ett annat förfaringssätt skulle medföra, skulle bliva allt för omständlig och därtill i viss mån överflödig, om skolöverstyrelsen, såsom förut förordats, kommer att utgiva förteckningar över lämplig litteratur för textböcker. Det bör för övrigt erinras därom, att i varje fall en viss kontroll även i avseende på dylika böcker givetvis kan och bör utövas i samband med förekommande inspektioner. Härtill kommer, att ämneskonferensernas protokoll, i vilka beslut i fråga om införande av läroböcker antecknas, insändas till skolöverstyrelsen.

Det synes i detta sammanhang vara av vikt att framhålla, att när ett betydelsefullt förtroende på detta sätt är lagt i ämneskonferensernas händer, man väl må hava anledning förutsätta, att konferenserna ägna de i förevarande hänseende inom konferenserna väckta frågorna en ingående behandling. Understundom torde det emellertid hava förekommit, att fråga om ny läroboks införande gjorts till föremål för omedelbart beslut, utan att konferensens ledamöter varit i tillfälle att taga den detaljerade kännedom om den föreslagna boken, som måste anses vara erforderlig. Därest förslaget, såsom i regel borde bliva fallet, bordlägges före besluts fattande, bör under mellantiden noggrann undersökning angående den föreslagna boken verkställas. Därvid bör — om så ej förut skett — upplysning inhämtas, huruvida boken varit eller är i bruk vid annat läroverk, samt angående de erfarenheter om boken, som vid något sådant må hava gjorts. Redan vid förslagets första framställande bör förslagsställaren till tjänst för de medlemmar, som till äventyrs ej förut närmare känna boken, lämna en redogörelse för i vad mån denna skiljer sig från den förut använda eller eventuellt andra läroböcker i ämnet, vilka företräden den kan anses besitta o. s. v. Besluter konferensen hos skolöverstyrelsen göra framställning om rätt att införa boken, har konferensen att på grundval av sagda redogörelse avfatta sådan motivering för förändringens vidtagande, som enligt ovan omnämnda skrivelse från läroverksöverstyrelsen av den 23 januari 1914 skall åtfölja förslaget. De sakkunniga anse sig vidare kunna förutsätta, att konferenserna noga uppmärksamma läroverksstadgans förut återgivna anmaning om varsamhet vid införande av ny lärobok.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga erinra därom, att ämneskonferensens förslag i fråga om läroböcker skall jämlikt § 170 mom. 1 i läroverksstadgan underställas rektors godkännande och enligt § 166 i samma stadga av rektor insändas till skolöverstyrelsen. Det är uppenbart, att rektor härigenom har möjlighet att i hithörande fall verka återhållande.

När förslaget inkommit till skolöverstyrelsen, har överstyrelsen att med tillämpning av givna föreskrifter fatta beslut. Överstyrelsen kan givetvis härvid utöva ett starkt inflytande på läroboksombytet och detta så mycket lättare som överstyrelsen helt naturligt har en vidare överblick än de lokala instanserna över hithörande förhållanden.

Det förutsättes givetvis, att därest ombyte av lärobok sker, detta, liksom hittills, genomföres successivt.

I ett avseende är varsamhet särskilt av nöden, nämligen beträffande nya, förändrade upplagor. Som bekant har det yppade missnöjet i fråga om läroböcker i många fall just gällt införandet av nya upplagor, som stundom föga avvikit från de förutvarande men vilka lärjungarna likväl ålagts att anskaffa. I annat sammanhang (sid. 59) hava de sakkunniga angivit sin uppfattning i fråga om behandlingen av nya, förändrade upplagor men anse sig böra här framhålla önskvärdheten av att vederbörande lärare, särskilt med hänsyn till den mindre dominerande roll, läroboken enligt nutida pedagogisk uppfattning bör intaga vid undervisningen, i avseende på samtidig användning av äldre och yngre upplagor visa allt det tillmötesgående, som förhållandena medgiva.

De läroböcker, som användas vid undervisningen i övningsämnen, synes enligt nuvarande praxis ej behandlas på samma sätt som läroböcker i läsämnen. Gällande läroverksstadga torde emellertid icke avse att göra någon skillnad mellan dessa slag av läroböcker, och någon sådan är enligt de sakkunnigas mening ej heller lämplig. Övningsämnenas läroböcker böra alltså införas och ombytas med iakttagande av samma föreskrifter som eljest gälla i sådant hänseende.

Det är de sakkunnigas övertygelse, att om det nu föreslagna tillvägagångssättet kommer till användning, detta skall verksamt bidra till inskränkning såväl i antalet använda läroböcker som i antalet ombyten av böcker.

Vad därefter beträffar de kommunala, med läroverken jämförliga läroanstalterna, innehåller stadgan för kommunala mellanskolor den 19 november 1918 (nr 1114) i § 18 föreskrift därom, att läro- och läseböcker bestämmas av skolans styrelse, sedan rektor efter hörande av skolans övriga lärare avgivit förslag i ämnet. I stadgan för kommunala flickskolor den 24 september 1928 (nr 426) § 14 föreskrives, att läro- och läseböcker för dylika skolor bestämmas av skolöverstyrelsen, sedan rektor efter hörande av vederbörande ämneskonferens avgivit förslag i ämnet och skolans styrelse däröver yttrat sig; dock medges rätt för skolstyrelsen att efter förslag av rektor och vederbörande ämneskonferens besluta om dels texter, som äro erforderliga vid studiet av de främmande språken, dels sådana skolupplagor av litterära verk, som skola användas vid modersmålsundervisning. Vidare är i sistnämnda stadga framhållet, att ombyte av läro- och läseböcker bör ske med varsamhet och jämväl med avseende fäst vid de utgifter för lärjungarna, som därav föranledas.

Såsom framgår härav, överensstämma föreskrifterna för de allmänna läroverken och de kommunala flickskolorna i väsentliga delar, särskilt därutinnan att beslutanderätten i fråga om antagande av läroböcker tillkommer skolöverstyrelsen, medan vid de kommunala mellanskolorna denna rätt ligger hos vederbörande skolstyrelse. De för de kommunala flickskolorna gällande bestämmelserna böra enligt de sakkunnigas mening vara normerade även för bestämmelserna rörande de kommunala mellanskolorna. I övrigt hålla de sakkunniga före, att vad de i detta hänseende anfört beträffande de allmänna läroverken i tillämpliga delar bör gälla även i fråga om kommunala mellanskolor och kommunala flickskolor.

Kommunala
läroanstalter.

Beträffande slutligen de enskilda statsunderstödda läroanstalterna hava för dem först under de sista åren bestämmelser i nu förevarande hänseende varit givna, och de förut omnämnda kungörelserna angående bestämmandet av läroböcker för kristendomsundervisningen hava icke avsett dem. Sedan år 1927 har Kungl. Maj:t i samband med fördelningen av statsunderstöd till enskilda mellanskolor, högre flickskolor samt högre goss- och samskolor föreskrivit, att förslag om införande av ny lärobok skall, sedan yttrande häröver avgivits av vederbörande ämneskonferens, underställas skolans styrelse eller, där sådan icke finnes, skolans inspektor för prövning och avgörande samt att meddelande om vederbörandes med anledning härav fattade beslut skall lämnas till skolöverstyrelsen. Det är självklart, att de privata skolorna i detta som i åtskilliga andra avseenden av gammalt arbetat under väsentligen friare former än de statliga och de kommunala läroanstalterna. Denna förmån böra privatskolorna enligt de sakkunnigas förmenande alltjämt få behålla. Särskilt värdefull måste den anses vara för de privatskolor, som i högre grad hava karaktären av försöksläroverk och för vilka en viss frihet även i yttre hänseende måste vara oundgänglig. Risken av en dylik frihet torde ej vara stor. Enligt vad de sakkunnigas undersökning visat, använda privatläroverken i mycket stor utsträckning samma läroböcker som de allmänna läroverken. De sakkunniga anse sig vara berättigade att förutsätta, att detta kommer att vara fallet även sedan de sakkunnigas förslag i fråga om läroböcker och deras införande eventuellt blivit godtaget, och att alltså den granskning, som de sakkunniga föreslagit, kommer att tjäna till ledning även för dessa läroanstalter. Under dessa omständigheter anse de sakkunniga den nu gällande bestämmelsen om viss anmälningsplikt vara beträffande de enskilda statsunderstödda läroanstalterna tillräcklig.

Vad nu anförts om de statsunderstödda privatläroverken beträffande anmälningsplikt rörande införande och ombyte av läroböcker bör enligt de sakkunnigas mening gälla även i fråga om de privatskolor, som utan att åtnjuta statsunderstöd stå under skolöverstyrelsens inseeende.

V. Läroboksfrågan ur ekonomisk synpunkt.

Den historiska återblick på läroboksfrågan, som i det föregående (sid. 9 ff.) lämnats, visar, att missnöjet med den hittillsvarande ordningen i fråga om läroböcker i främsta rummet haft en ekonomisk innebörd. Detta missnöje har givit sig till känna från två olika håll eller, kanske hellre, ur två olika synpunkter: dels — framför allt från föräldrahåll — har man framhållit, att de *sammanlagda kostnaderna* för bokanskaffning under en lärjunges genomgång av allmänt läroverk vore orimligt stora, och dels har man anført, att *priserna på böckerna, tagna var för sig*, i vissa fall vore allt för höga. Det är uppenbart, att dessa båda anmärkningar hava ett direkt samband med varandra, i det att, om de individuella bokpriserna vore för höga, en sänkning av dem ju skulle medföra en motsvarande minskning i målsmännens sammanlagda utgifter för bokinköp.

1. Nuvarande lärobokskostnader.

De sakkunniga vilja till en början ägna den förra frågan sin uppmärksamhet och utgå då tills vidare från den förutsättningen, att de särskilda böckernas nuvarande pris i och för sig icke vore för höga. Frågan blir då närmast, om de sammanlagda kostnaderna för en lärjunges bokinköp kunna anses vara för betungande. För belysande och bedömande av detta spörsmål hava de sakkunniga införskaffat vissa uppgifter. Redan i samband med sin av Kungl. Maj:t anbefallda utredning rörande studieunderstöd åt lärjungar vid statens läroverk och med dem jämförliga läroanstalter, avgiven den 31 januari 1929 (Statens off. utredningar 1929:6), inhämtade de sakkunniga upplysningar rörande kostnaderna för läroböcker, beräknade efter de i årsredogörelser för läsåret 1927—1928 lämnade uppgifterna, för en lärjunge, som fullständigt genomginge realskola eller gymnasium resp. både realskola och gymnasium. Uppgifterna, som avsågo tre högre allmänna läroverk och en statssamskola, återfinnas i en tablå å sid. 69 i oförmälda utredning. De sålunda gjorda stickproven hava nu utsträckts till att avse samma uppgifter som de nyss nämnda beträffande ytterligare några högre läroanstalter, nämligen ännu två statssamskolor, en större och en mindre kommunal mellanskola, en enskild högre samskola samt en högre flickskola. Till jämförelse hava de sakkunniga erhållit upplysningar i fråga om de sammanlagda kostnaderna för läroböcker dels vid folkskolorna i vissa skoldistrikt, anskaffade genom veder-

Sammanlagda
kostnader för
läroböcker.

börande folkskolinspektörer, dels vid högre statliga läroanstalter och vid folkskolor i Norge och Danmark. De sålunda erhållna uppgifterna — jämväl de i nämnda utredning publicerade — återfinnas i bil. 3 a—c till detta betänkande. En sammanställning av de viktigaste uppgifterna torde böra här återgivas.

Skolform	Sverige		Norge		Danmark	
	Antal skolår	Kostnad per lärjunge kronor	Antal skolår	Kostnad per lärjunge kronor	Antal skolår	Kostnad per lärjunge kronor
Folkskolekurs	6 (7)	26: 68	7	35: —	7	31: — ¹
Realskolekurs	6	194: 11	3 (4)	89: —	5	185: —
Realsk.-kurs och latinalgymn.	9	381: 67	6 (7)	185: —	7	375: — ²
> > realgymn. . .	9	340: 55	6 (7)	199: —	7	385: —
> > nyspr. gymn.	—	—	6 (7)	187: —	7	415: — ²
Högre flickskolekurs . . .	8	270: 30	—	—	6	175: —
Kommunal mellanskolekurs	4	183: 15	—	—	—	—

De i ovanstående tabell angivna kostnaderna avse fullständiga skolkurser. Även om helt naturligt antalet erforderliga läroböcker i viss mån måste bliva beroende av antalet skolår i varje kurs, vilja de sakkunniga dock fästa uppmärksamheten på att de skolformer, som leda till samma mål och hava i huvudsak samma kurser, även måste hava mot dessa kurser svarande läroböcker, oavsett om kursen är utbredd på en längre eller på en kortare tid. Som man finner, är också kostnaden per lärjunge i den *fyraåriga* kommunala mellanskolan och den *ssexåriga* realskolan, vilka båda leda till realskoleexamen, i det närmaste lika.

Av nämnda tabell framgår vidare, att bokkostnaden per lärjunge på folkskolestadiet är ungefär lika stor i Sverige, Norge och Danmark. Detsamma kan man också säga om de högre skolorna i Sverige och Danmark. Att kostnaden inom dessa senare skolor i Norge blir rätt avsevärt lägre än i Sverige torde bero på åtskilliga förhållanden. Dels äro böckerna mindre omfattande, dels understiger antalet böcker, som lärjungarna själva skola anskaffa, det hos oss vanliga, vilket allt sammanhänger med den i Norge rådande allmänna uppfattningen av undervisningen, vilken ej överensstämmer med den hos oss hävdvunna.

Det är tydligt, att resultaten av en jämförelse i nu förevarande avseende mellan förhållandena i vårt land samt i Danmark och Norge endast i inskränkt mån kunna tjäna till vägledning. För ett säkrare bedömande av denna fråga erfordras givetvis, att jämförelsen kunnat utsträckas till åtskilliga andra förhållanden, såsom böckernas yttre: illustrationer, papper, tryck, band m. m. samt framför allt det allmänna prisläget i de olika länderna — allt

¹ Med läseböcker kronor 47: 50.

² Kostnader för lexika å gymnasiet ej medräknade.

frågor, på vilka de sakkunniga naturligen icke kunnat ingå. Icke desto mindre torde uppgifterna kunna giva en tämligen god bild av förhållandena.

Söker man nu att med tillhjälp av berörda uppgifter och i övrigt föreliggande omständigheter giva svar på frågan, om hos oss målsmännens sammanlagda utgifter för läroboksinköp vid de allmänna läroverken kunna anses vara för betungande, bör man bland målsmännen särskilja tre kategorier, dels de i ekonomiskt avseende väl ställda, dels de målsmän, som kunna sägas i ekonomiskt hänseende intaga en mellanställning, dels ock de mindre bemedlade och obemedlade. För den första kategorien innebär läroboksanskaffningen tydligen icke någon kännbar utgift. Vad vidare beträffar den mellersta kategorien, synes man näppeligen kunna anse ifrågavarande kostnader oskäligt höga för de dithörande målsmännen, särskilt om man tager hänsyn till de jämförelsevis låga lärjungavgifterna vid våra allmänna och kommunala läroanstalter. De sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra om ett yttrande av rektor P. A. Siljeström, fällt under behandlingen vid 1885 års riksdag av en i det föregående omnämnd motion (I: 38) om åvägabringande av likformighet i avseende på läroböcker i statens läroverk (jfr sid. 49 i det föregående). Yttrandet har följande lydelse:

»Den enda anmärkning, som jag möjligen skulle vilja tillmäta någon befohgenhet, är den om de kostnader, som föranledas av ofta skeende ombyten av läroböcker. Dessa kostnader äro dock ingalunda så stora, att de kunna utgöra något giltigt skäl att frånga en ur pedagogisk synpunkt nyttig princip. Och vad betyder för övrigt denna utgift för läroböcker, när man tager i betraktande, att undervisningen meddelas så gott som gratis vid våra elementarläroverk. Kan det verkligen anses för mycket begärt av föräldrarna, att de underkasta sig den ökade skolavgift, som föranledes av anskaffandet av skolböcker? Det har mer än en gång satts i fråga att höja skolavgifterna vid våra elementarläroverk, som äro så betydligt mindre än i åtskilliga andra länder. Denna betänklighet i avseende på kostnaden av nya skolböcker, fruktar jag, står i något sammanhang med den i allmänhet rådande mindre benägheten att köpa böcker.»

Givetvis äro förhållandena nu i åtskilliga avseenden förändrade, men de sakkunniga hava dock ansett uttalandet innehålla en även på vår tid tillämplig sanning.

Av tabellbilagan (bil. 3) rörande Sverige framgår emellertid, att utgifterna för läroböcker under en lärjunges genomgång av skolan falla mycket ojämnt. Inom realskolan bliva dessa utgifter mest betungande i lägsta klassen och i de klasser, som motsvara den sexåriga realskolans fjärde och sjätte klasser samt inom gymnasiet i första ringen. För att åstadkomma en jämnare fördelning av målsmännens utgifter för skolgången skulle man kunna tänka sig, att terminsavgifterna till statsverket inom de olika klasserna och ringarna avpassades med hänsyn till de olika utgifterna för läroböcker under olika år. Dessa terminsavgifter borde i så fall — enligt därom givna allmänna bestämmelser — minskas för lärjungarna i vissa årsklasser men i motsvarande grad ökas i andra.

De sakkunnigas ovan angivna uppfattning, huruvida kostnaden för en lär-

junges läroboksanskaffning kan anses för betungande, gäller icke målsmän i mindre bemedlad eller obemedlad ställning. För dem kunna läroboksutgifterna mången gång kännas betungande. Denna uppfattning har även varit utgångspunkten för vissa av de överväganden, som de sakkunniga gjort i sin ovan omnämnda utredning rörande studieunderstöd. De sakkunniga hava där föreslagit anvisande av statsmedel till bestridande för medellösa lärjungar av kostnader för läroböcker och någon gång kläder eller annan utrustning samt med utgångspunkt i den i studieunderstödsbetänkandet gjorda, ovan omnämnda uppskattningen av lärobokskostnaderna beräknat det till en början lärför erforderliga årliga anslaget till 5 000 kronor. Vidare hava de sakkunniga i samma betänkande erinrat om att kommunerna i vissa fall lämna studieunderstöd åt medellösa lärjungar från platsen, merendels lärjungar vid kommunala mellanskolor men även i vissa fall vid allmänna läroverk. En undersödsform, framhålla de sakkunniga, som förekomme vid ett litet fåtal allmänna läroverk samt vid åtskilliga kommunala mellanskolor, bestode i tillhandahållande av läroböcker. I fråga om 4 allmänna läroverk och 32 kommunala mellanskolor hade kommunerna anslagit medel till anskaffande åt lärjungarna av läroböcker, stundom även annan skolmateriel, varvid lärjungarna antingen erhöle böckerna m. m. utan ersättning eller ock finge i behöflig omfattning av skolan låna desamma. De uttalanden om behövligheten av åtgärder av nu angiven art, som de sakkunniga i berörda sammanhang gjort men vilka ännu ej lett till något resultat, vilja de här ånyo understryka.

Priserna på
de särskilda
läroböckerna.

Vad åter beträffar frågan, huruvida priserna på de särskilda läroböckerna kunna anses i och för sig anmärkningsvärt höga, hava de sakkunniga även i avseende härå gjort vissa undersökningar, närmast i syfte att kunna anställa en jämförelse med några främmande länder. Resultaten av undersökningarna hava sammanfattats i den såsom bil. 5 lämnade tablån. Denna upptager för varje läroämne ett antal läroböcker, som kunna anses mera representativa, dessa böckers sidantal och pris samt i regel även tryckår. Om den jämförelse mellan förhållandena i vårt land och i de främmande länderna, till vilken uppgifterna inbjuda, kan sägas detsamma som ovan anförts om en jämförelse mellan totalkostnaden för läroböcker vid läroanstalter i Sverige samt i Norge och Danmark: jämförelsen blir endast i viss mån vägledande. I nu förevarande fall tillkommer ytterligare den omständigheten, att hänsyn måste tagas till läroboksupplagornas av lärjunge- och invånarantal betingade, växlande storlek. Trots de nu anmärkta, till försiktighet manande faktorerna torde dock de berörda uppgifterna kunna giva en i stort sett ganska god bild av läget. Det synes de sakkunniga framgå av en jämförelse, att läroböckerna i vårt land icke äro förhållandevis dyrare än i utlandet.

2. Åtgärder i förbilligande syfte.

Även om man alltså synes kunna fastslå, att lärjungarna vid våra allmänna och kommunala högre läroanstalter icke befinna sig i någon särskilt ogynnsam

ställning — i all synnerhet om man besinnar, att skolavgifterna i vårt land i allmänhet äro icke oväsentligt lägre än i vissa främmande länder — vare sig beträffande den samlade kostnaden för läroböcker eller i fråga om de särskilda böckernas pris, vore det givetvis en fördel, om en ytterligare sänkning av priserna kunde åvägabringas. Denna mening stärkes av den omständigheten, att totalkostnaden för inköp av läroböcker för lärjungar även från i ekonomiskt avseende någorlunda välsituerade hem måste, särskilt om barnantalet är större, utgöra en kännbar utgift, en omständighet, som väsentligen torde hava framkallat de klagomål, som så ofta gjort sig hörda och vilka närmast föranlett de sakkunnigas nu förevarande undersökning.

I det föregående hava de sakkunniga föreslagit, att läroböckerna skulle underkastas en väsentligen skärpt granskning av särskilda sakkunniga personer. De sakkunniga hysa den övertygelsen, att om en dylik åtgärd genomföres, densamma kommer att föranleda, att antalet i bruk varande läroböcker blir mindre än för närvarande. Vidare torde man kunna antaga, att det skärpta granskningsförfarandet skall komma att medföra, att bokförlag och författare gå fram med större försiktighet och därigenom komma att iakttaga större återhållsamhet. Då givetvis härav en följd skulle bliva, att förläggarna icke skulle anse sig behöva samtidigt hålla så många olika böcker tillgängliga, bleve de i och med detsamma befriade från en avsevärd del av den ekonomiska risk, för vilken de i annat fall måste söka hålla sig skadeslösa genom priserna på de gångbara böckerna.

Skärpt
granskning.

En liknande tanke — om än närmast avseende folkskolornas läroböcker — återfinnes i det yttrande, som den 26 mars 1928 avgavs till andra kammarens tillfälliga utskott vid 1928 års riksdag av styrelsen för svenska landskommunernas förbund i anledning av en inom kammaren väckt motion (nr 381) angående ett förbilligande av kostnaderna för skolmateriel. Styrelsen anförde där, bland annat, följande:

»Ett statsingripande för åstadkommande av billigare läroböcker synes böra gå ut på att förbilliga framställningskostnaderna och åtgärder, som kunna giva böckerna längre varaktighetstid. Om t. ex. staten fastställer en enda lärobok i varje ämne, som måste användas i samtliga folkskolor i hela riket, skulle härigenom kostnaderna för läroboksanskaffning nedbringas till ett minimum, då dels på grund av den stora omsättningen varje lärobok skulle kunna anskaffas för ett ringa pris, dels inga nyanskaffningar av läroböcker skulle behöva förekomma vid flyttningar från ett skoldistrikt till ett annat eller för olika barn i samma familj.

»Detta torde av flera skäl dock icke vara möjligt att realisera, ty i vissa ämnen — t. ex. hembygdskunskap, naturkunnighet, trädgårdsskötsel — torde redan på grund av de olikartade förhållandena i landets olika delar en differentiering av ämnesstoffet vara nödvändig.

»Det rätta ligger med all säkerhet mellan de båda ytterligheterna: det nuvarande systemet med uppsjö på olika slag av läroböcker, bland vilka det står varje skolråd fritt att efter behag välja, och ett läroboksmonopol utan någon

valfrihet. För sin del håller styrelsen före, att en lämplig medelväg vore den av motionärerna skisserade auktoriseringen av läroböcker ungefär på sätt som nu — fast av andra orsaker — sker beträffande läroböckerna i ämnet kristendomskunskap. Enligt gällande bestämmelser skall nämligen inom skolöverstyrelsen föras förteckning över de läroböcker för kristendomsundervisningen, som äro medgivna till användning vid vissa läroanstalter (bl. a. folkskolor), och får ingen lärobok införas på denna förteckning utan att först hava granskats av vissa, särskilt utsedda sakkunniga och av majoriteten av dessa tillstyrkts till antagande eller, om mer än halva antalet av granskningsmännen avstyrkt antagandet men skolöverstyrelsen finner sig böra till användning godkänna lärobok, ärendet underställts Kungl. Maj:ts avgörande.

»Om en liknande ordning kommer till stånd för antagande av läroböcker i andra ämnen än kristendom, kommer antalet läroböcker, som stå till skolornas förfogande, att ansenligt minskas, samtidigt som kvaliteten kan hållas uppe på en hög nivå. Ytterligare beskärning skulle vidare kunna ernås genom bestämmelser om vissa låga maximiantal läroböcker i varje särskilt läroämne, varigenom på grund av den större omsättningen priserna kunna hållas nere och onödiga ombyten av läroböcker försvåras.»

En utveckling, sådan som den här antydda, bygger på den allmänna ekonomiska lagen, att i samma mån som en vara får större omsättning, produktionskostnaderna kunna minskas och varan bliva billigare. De sakkunniga kunna ej finna något skäl, varför ej samma lag skulle visa sig verksam, även när det gäller läroboksproduktionen. Med all sannolikhet skulle en konkurrens, som i dylika fall ej plägar utebliva, även här göra sig gällande.

Åtgärder i
teknisk-eko-
nomiskt av-
seende.

Då nu förevarande fråga framförts i motioner inom riksdagen och eljest diskuterats, har det framkastats, att man skulle kunna vinna åtskilligt i här ifrågavarande avseenden genom vissa förändringar i det nuvarande tillvägagångssättet för läroböckernas framställning och distribution. De sakkunniga hava därför ansett sig böra till närmare granskning upptaga vissa sålunda framkomna tankar.

Först vilja de sakkunniga erinra om de olika stadierna i en läroboks framställande. I de allra flesta fall är en läroboks tillkomst beroende av ett initiativ från enskilt håll, från en författare eller en förläggare. I sällsynta undantagsfall har initiativet kommit från statlig myndighet, hittills dock endast i fråga om något visst slag av läroböcker, exempelvis i kristendomskunskap, eller beträffande lärobok för något speciellt fackämne, t. ex. vid militära läroanstalter. Undantagsvis förekommer, att en författare utger en lärobok på eget förlag, men i de allra flesta fall träffar författaren avtal med ett förlag om bokens utgivande mot ett överenskommet honorar. Detta kan givetvis växla men torde numera i regel ej understiga 15 procent av bokens pris i bokhandeln (oinbundet exemplar). Förläggaren ombesörjer i regel sakkunnig granskning av manuskriptet ävensom sättning, tryckning och bindning. Distributionen av den färdiga läroboken sker i regel genom kommissionsbokhandeln mot en viss provision, vanligen uppgående till 25 procent av bokpriset.

De sakkunniga hava nu gjort sig den frågan, om några åtgärder i nyss berörda teknisk-ekonomiska avseenden kunde tänkas vidtagna, som medförde en sänkning av bokpriserna. Härvid hava de sakkunniga övervägt dels åtgärder, vidtagna utan statlig medverkan, dels sådana, vid vilkas genomförande någon form av statligt ingripande toges i anspråk.

Tänker man nu först på åtgärder, vidtagna utan statlig medverkan, instäl- a. Utan stat-
ler sig till en början frågan, huruvida någon minskning kan åvägabringas lig med
i författarhonoraren. Enligt de sakkunnigas mening torde man verkan.
kunna utgå ifrån att dessa beträffande läroböcker för högre läroanstalter i
vårt land kunna betecknas såsom måttliga och i varje fall icke torde kunna
anses vara höga. Det är uppenbarligen mycket svårt att på denna punkt,
där det är fråga om rent privat överenskommelse mellan författare och för-
läggare, tänka sig någon påverkan från utomstående håll. Men de sakkun-
niga hava dock velat giva uttryck åt den tanken, att om deras förslag rö-
rande ett skärpt granskningsförfarande komme att vinna beaktande samt an-
talet läroböcker således komme att minskas och de mera använda böckernas
upplagor ökas, en följd därav också bleve, att författarhonoraret komme att
utgå efter en i viss mån reducerad beräkningsgrund.

Vad därefter beträffar kostnaderna för tryckning o. dyl., vilja de sakkunniga inskränka sig till att erinra därom, att, såsom förut är antytt, nämnda kostnader för exemplar måste bliva mindre, i samma mån som antalet läroböcker inom de olika ämnena minskas och upplagorna bliva större.

Angående slutligen sättet för böckernas distribution kan man tänka sig vid sidan av den nu brukliga mellanhandsvägen genom kommissionsbokhandeln en annan till samma mål ledande väg genom direkt förbindelse mellan förlag och läroanstalt och således med förbigående av bokhandeln. En sådan ordning har redan i viss omfattning kommit till stånd genom skolöverstyrelsens initiativ i syfte att beträffande vissa ordböcker och uppslagsböcker anordna en omedelbar förbindelse mellan förlag och läroanstalt, varigenom dessa böcker kunnat förvärfvas till avsevärt billigare pris.¹ För att närmare undersöka, i vad mån de av de sakkunniga nu berörda vägarna för åstadkommande av en billigare distribution av läroböckerna äro framkomliga, hava de sakkunniga vänt sig till ordföranden i svenska bokhandlareföreningen O. L. G. NORBLAD och av honom begärt och erhållit ett yttrande i frågan.

Yttrandet har följande lydelse:

»1. Givetvis är det möjligt att anordna distribution av läroverksböcker på ett sätt, som motsvarar det för folkskoleböcker använda, sålunda att antingen skolan som sådan inköper böckerna eller att de enskilda lärarna göra inköpen för sina klasser. Fördelen med ett sådant system skulle då vara, att läroverken skulle erhålla samma rabatt som folkskolorna på de angivna bokpriserna. Det torde dock kunna ifrågasättas, om denna rabatt skulle kunna komma eleverna helt till godo. Det distributionsarbete, som därmed skulle över-

¹ Se den förteckning över undervisningsmateriel, som årligen utgives av skolöverstyrelsen (jfr sid. 15).

flyttas från bokhandeln till skolorna, måste i någon form ersättas, och dessa kostnader måste måhända betalas av denna rabatt. Den rabatt av i allmänhet 10 %, som folkskollärare åtnjuta vid partiköp från bokhandeln, har från början närmast varit avsedd att täcka deras kostnader och risker vid utlämnandet av böckerna till barnen, även om lärarna i många fall ansett sig kunna avstå rabatten till barnen.

»Det mest vägande skälet mot en sådan anordning av skolboksförsäljningen i läroverken torde dock vara det intrång, densamma skulle göra på undervisningen, ett intrång som med läroverkens mycket mera skiftande läroböksbehov skulle verka betydligt mera besvärande än vid folkskolorna. Beställandet av böcker genom lärarna, utdelandet av desamma, upptagande av betalningen etc. skulle bliva tidsödande arbeten, som toges från undervisningen, oavsett det besvär, som skulle påläggas lärarna och skolmyndigheter att ombesörja beställning av böckerna.

»Möjligheterna för eleverna att före köpet av en ny lärobok försöka låna densamma eller att billigare köpa den antikvariskt skulle även försvåras, om beställningen skulle göras under lektionstiden och om icke denna beställning skulle utsträckas över flera lektionstimmar.

»En synpunkt, som även talar emot inköpen genom skolorna, är den av synnerligen många föräldrar utnyttjade fördelen av att i bokhandeln kunna erhålla kredit, och att sålunda betalningen icke behöver erläggas på en för vederbörande måhända olämpligt tid. Kreditgivning i skolan är väl knappast tänkbar, och inköpen i skolan skulle därför i många fall icke gynna dem, som närmast vore i behov av billigare skolböcker.

»2. En direkt expedition från förlagen till läroverken skulle ytterligare förstora de redan i punkt 1 framhållna svårigheterna. Skolboksköpen göras ju beträffande läroverksböcker i mycket hög grad under terminens lopp, och ett rekvirerande från förlagen i varje särskilt fall skulle förutsätta en jämförelsevis stor apparat från skolornas sida. Till skillnad från flertalet folkskolor ligga läroverken på platser, där det så gott som alltid finnes ordnad bokhandel. Genom sin organisation har bokhandeln möjlighet att hålla ett omfattande skolbokslager, vilket antagligen vore otänkbart för en skola, och bokhandeln erbjuder sålunda i de flesta fall möjlighet att utan tidsutdräkt erhålla de böcker, som erfordras. Skolan däremot skulle bliva nödsakad att varje gång tillskriva de olika förlagen. Detta tillvägagångssätt har ju kunnat tillämpas med lexikon och kartböcker, men dessa böcker inköpas som regel endast en gång av eleverna och räcka hela skoltiden, varför de icke vålla samma arbete som övriga böcker skulle göra.

»Anskaffandet av lager av skolböcker utgör för bokhandeln ett mycket omfattande arbete, som utföres under sommaren. Under denna tid ha förlagen även möjlighet att expediera dessa lagerkompletteringar. Skulle emellertid skolornas beställningar inströmma direkt till förlagen, sedan terminen börjat, skulle givetvis en stockning i expeditionen kunna befaras och i alla händelser en viss försening i leveranserna icke kunna undvikas — helt säkert till förfång för undervisningen.

»Försäljning av skolböcker äger ju icke uteslutande rum till läroverken; även privata personer och privata skolkurser göra anspråk på att hava lätt möjlighet att anskaffa skolböcker. Detta skulle givetvis försvåras, om den stora skolbokförsäljningen undandrog bokhandeln, då denna under sådana förhållanden icke längre skulle kunna föra skolböcker i något större urval på lager.

»Det förefaller sålunda — och detta gäller såväl punkt 1 som punkt 2 — som om det mest rationella distributionssättet av läroverksböcker vore det hävdvunna genom bokhandeln och att fördelen av en eventuell rabatt vid skolors eller lärares partiköp icke skulle kunna uppväga de stora olägenheter, sådana köp i andra avseenden skulle medföra.

»3. Bokhandeln åtnjuter nu en rabatt på skolböcker av 25 % mot likvid per 30 dagar. Denna rabatt är avsevärt lägre än rabatten för övrig litteratur och innebär en synnerligen liten förtjänstmarginal. Vid utredningar, som gjorts över bokhandelns omkostnader, bl. a. av varudistributionskommittén år 1926, har det visat sig, att dessa i genomsnitt uppgå till c:a 23.6 %. För större affärer är denna omkostnadsprocent oftast betydligt högre. Då omkostnaderna för läroboksförsäljningen som regel icke äro lägre än för den övriga försäljningen, täcker den nu erhållna rabatten sålunda icke mycket mer än de direkta kostnaderna inberäknat kreditrisker. Med bibehållande av nuvarande försäljningssätt, vilket vi äro övertygade om är det för allmänheten mest ändamålsenliga, är därför en rabattsänkning icke möjlig.

»Gå bokhandlarna miste om en större del av skolboksförsäljningen, kunna de rimligen icke nöja sig med nuvarande rabatt utan i compensation hos förlagen begära en förhöjd sådan. Detta komme att i sin mån verka fördyrande på bokhandelspriset.

»För bokhandeln har den direkta försäljningen till skolungdomen ett alldeles särskilt värde därigenom, att den vänjer denna ungdom till bokhandeln och ger den intressen för böcker. Bokhandeln anser sig ha en bestämd erfarenhet av att i synnerligen många fall hemkänslan i och förtroget med en bestämd bokhandel i ungdomsåren skapat ett bokintresse, som fortsatt efter skolan. Även ur den synpunkten skulle bokhandeln därför med beklagande se, om den direkta kontakten med skolungdomen skulle upphöra.»

Även om de sakkunniga icke anse sig kunna i vissa avseenden instämma i vad sålunda anförts, hålla de sakkunniga dock före, att de skäl, som Norblad andragit emot en ändring i nuvarande ordning, måste i väsentliga avseenden vara så vägande, att en dylik, mera vittgående ändring för närvarande icke bör ifrågasättas. Särskilt vilja de sakkunniga framhålla, hurusom det knappast lider något tvivel, att om bokhandlarna i allt för stor utsträckning gå miste om den med försäljningen av läroböcker förenade förtjänsten, deras företag på många ställen icke kunna bära sig utan måste nedläggas. Vad detta skulle på åtskilliga orter, särskilt bland de mindre, betyda för det kulturella livet behöver knappast sägas, men det bör påpekas, att den »andliga fattigdom», som därigenom skulle uppstå, utan tvivel komme att hava en så menlig återverkan även på skolan och dess verksamhet, att denna icke skulle kunna kompenseras

genom den sänkning av priserna på läroböcker, som möjligen bleve en följd av det förändrade sättet för sådana böckers distribution. Och vad detta i och för sig beträffar, synes det de sakkunniga uppenbart, att en omedelbar distribution genom läroverken, framför allt vid de större bland dessa, skulle medföra ett arbete, som icke blott vore tidskrävande utan även för sitt utförande skulle fordra kvalificerat folk och att därför också en så avsevärd ersättning på ett eller annat sätt måste beredas, att nedsättningen av bokpriserna i själva verket bleve obetydlig. Man kan därför knappast värja sig för den tanken, att då läroverken i motsats till folkskolorna så gott som undantagslöst äro belägna på orter, där bokhandel finnes, en genom läroverken förmedlad distribution vore att gå över ån efter vatten.

I stället för en omedelbar distribution genom läroverken kunde man tänka sig möjligheten, att vederbörande bokhandlare skulle anse sig kunna beträffande läroböcker för läroverken sänka sina anspråk på provision, såsom redan skett i fråga om folkskolornas. En dylik utväg vore utan tvivel att föredraga, då bokdistributionen i sådant fall allt fortfarande komme att ligga i erfarna och sakförståndiga händer — en omständighet, som vore av särskilt värde för läroverken, vilka därigenom kunde undgå de olägenheter, som måste medfölja omfattande expeditionella bestyr. Emellertid har den här ovan av de sakkunniga framhållna allmänna synpunkten på bokhandelsverksamhetens betydelse föranlett de sakkunniga att icke nu göra något yrkande i nu senast antydd riktning.

b. Med statlig
medverkan.

Det återstår nu att tillse, huruvida några åtgärder i förbilligande syfte, vid vilkas genomförande statlig medverkan förutsättes, äro möjliga. Härvid går tanken närmast till upprättandet av ett statligt läroboksförlag. Dettas verksamhet skulle tydligen i första hand omfatta anskaffande av utarbetade förslag till läroböcker, antingen genom att förlaget från författare mottoge sådana förslag eller självt toge initiativet. Förslag kunde då så att säga beställas hos en viss författare eller ock pristävlan utlysas om viss lärobok. I varje fall skulle statsförlaget hava att efter vederbörlig granskning och godkännande förvärva förlagsrätten.

I fråga om de följande stadierna av lärobokens tillkomst kunna olika vägar tänkas. Staten kan med bokförlaget förena även ett eget tryckeri och bokbinderi — avsedda endast för framställning av läroböcker eller för statstryck i allmänhet. Eller ock kan staten genom sitt bokförlag åstadkomma uppgörelse med enskilda företag om tryckning m. m. av förlagets artiklar. Lämpligheten och möjligheten av dessa olika tillvägagångssätt erfordra en närmare undersökning.

Frågan om inrättandet av ett statstryckeri har i ett annat sammanhang ännu det, varom nu är fråga, varit föremål för riksdagens behandling och även för närmare utredning genom Kungl. Maj:ts försorg. Det gällde då närmast utförande av riksdagstrycket. Då emellertid denna fråga kan anses hava ett visst samband med frågan om inrättandet av statstryckeri för tryckning m. m.

av läroböcker, anse sig de sakkunniga böra i korthet redogöra för densamma.

Vid 1913, 1914 och 1915 års riksdagar väcktes i andra kammaren motioner, som behandlade frågan om ordnande av statens tryck. Härvid syftade man närmast på inrättande av ett statstryckeri och föreslog begäran hos Kungl. Maj:t om utredning i ärendet. Dessa motioner ledde icke till något positivt beslut från riksdagens sida.

Vid 1917 års riksdag upptogo motionärerna från de föregående åren frågan på nytt. Efter ärendets behandling i bägge kamrarna beslöt riksdagen att avlåta skrivelse (nr 160) med begäran om utredning, i vad mån kostnaderna för statens tryck skulle kunna nedbringas genom inrättande av en statens tryckeriexpedition och specialtryckerier för vissa statens ämbetsverk eller genom vidtagande av andra anordningar, ävensom framläggande för riksdagen av de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

I omförmälda skrivelse anförde riksdagen, bland annat, följande:

Det vore uppenbart, att motionärernas syfte, att nedbringa statens tryckningskostnader, vore i högsta grad beaktansvärt. I sådant hänseende hade motionärerna i främsta rummet framhållit behovet av ett statens eget tryckeri. Inrättandet av ett sådant tryckeri kunde givetvis föranledas av olika skäl. Så t. ex. kunde detsamma — såsom ock torde vara förhållandet på sina håll i utlandet — närmast hava till syfte att utgöra ett slags ledare och föregångare för boktryckerikonsten i landet. Avsåges emellertid uteslutande — såsom i den föreliggande motionen torde vara fallet — att nedbringa statens tryckerikostnader, vore olika meningar rådande därom, huruvida mycket eller ens något på denna väg stode att vinna. I en till riksdagens vederbörande utskott ingiven och samma utskotts betänkande bilagd skrivelse från boktryckarkammaren såsom representant för boktryckerinäringen anfördes ett flertal skäl, som talade mot inrättandet av ett statstryckeri. Åtskilligt, som däri anfördes, vore visserligen överdrivet, och andra vägande skäl funnos otvivelaktigt för inrättande av åtminstone ett mindre tryckeri, som skulle året om kunna sysselsättas. Tanken på ett statstryckeri i någon form borde därför enligt riksdagens åsikt ej definitivt avföras, men det föreläge å andra sidan ingen anledning att nu forcera fram frågan, särskilt som vissa andra åtgärder, vilka kunde förväntas sänka tryckningskostnaden, betydligt lättare och utan ekonomisk risk kunde genomföras. Ett genomförande av dylika åtgärder kunde också tjäna som medel att i sinom tid närmare undersöka lämpligheten av och eventuellt förbereda upprättandet av ett statstryckeri.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades särskilda sakkunniga för att verkställa den av riksdagen begärda utredningen. Dessa sakkunniga — generaldirektören P. Södermark, civilingenjören C. Ramström och ledamoten av riksdagens andra kammare V. Hedlund — avgåvo den 28 februari 1918 betänkande och förslag i frågan. Beträffande olika tänkbara anordningar för framställandet av statens tryck framlades följande alternativ:

a) upprättande av ett statstryckeri av sådan omfattning, att detsamma bleve tillräckligt för utförande av för statsmyndigheterna i huvudstaden er-

forderligt tryck och sådant tryck för myndigheter i landsorten, som lämpligen kunde dit överlämnas;

b) inrättande av särskilda specialtryckerier, tillhörande olika verk och myndigheter, för framställande av tryck av viss bestämd art och omfattning;

c) att staten ingår som delägare i enskilda tryckerier;

d) att staten träffar avtal med enskilda tryckerier eller tryckerisammanslutningar om statstryckets verkställande mot ersättning enligt viss beräkningsgrund för debitering av utförda arbeten.

Beträffande det första av nämnda alternativ uttalade omförmälda sakkunniga den uppfattningen, att statens tryckningskostnader icke skulle kunna nedbringas genom inrättande av ett statstryckeri av sådan storlek och omfattning, som av motionärerna i riksdagen ifrågasatts.

Såsom stöd för sin mening anförde de sakkunniga, bland annat, att statens tryck visserligen skulle kunna lämna sysselsättning åt ett tryckeri av betydlig storlek, men då det särskilt med avseende å riksdagstrycket icke förefunnes möjlighet att erhålla en jämn fördelning av statstrycket året om, något som vore en nödvändig förutsättning för att maskiner och annan materiel skulle bliva fullt utnyttjade, kunde ett dylikt förslag icke ställa sig ekonomiskt, med mindre än att statstryckeriet under viss del av året även toges i anspråk för utförande av tryck för allmänheten. Detta kunde dock icke anses lämpligt. För utförandet av riksdagstrycket erfordrades upprättande av ett betydande sätteri och anställande av en stor sättarpersonal. Under övriga delen av året, då huvudparten av arbetet komme att utgöras av blankettryck för statens olika verk och myndigheter, för vilka krävdes i viss mån andra anordningar än för bok- eller texttryck, skulle det icke bliva möjligt att ens tillnärmelsevis utnyttja sätteriet och personalen.

En anordning, varigenom staten inginge såsom delägare i enskilt tryckeri, genom vilket statsverkets tryck skulle utföras, ansågo de sakkunniga lika litet förenligt med statens fördel som förslaget om inrättande av ett särskilt statstryckeri för statens tryck i allmänhet. De ansågo sig icke heller kunna tillstyrka inrättande av ytterligare specialtryckerier.

Däremot stannade de för att tillstyrka en särskild överenskommelse mellan staten, å ena, och enskilda tryckeriföretag under gemensam sammanslutning, å andra sidan, angående statstryckets verkställande mot ersättning enligt viss bestämd beräkningsgrund.

Då Kungl. Maj:t till 1921 års riksdag framlade proposition i frågan, anförde vederbörande statsråd, chefen för finansdepartementet, till statsrådsprotokollet, bland annat, att frågan om inrättande av ett statstryckeri för framställande av statens tryck i allmänhet vore, särskilt i betraktande av statstryckets ständigt vidgade omfattning, värd all uppmärksamhet. De skäl, som de sakkunniga anført för tankens avvisande, fann departementschefen icke bärande. Emellertid kunde frågan uppenbarligen ej framföras till avgörande utan förnyad ingående utredning. Därmed syntes så mycket hellre tills vidare böra anstå, som vid spörsmålets fortsatta beredning den erfarenhet och

sakkunskap torde böra tagas i anspråk, som borde kunna påräknas, därest en särskild statens tryckerisakkunnig anställdes.

Vidkommande den av de sakkunniga väckta avtalsfrågan hade departementschefens företrädare i ämbetet vid behandlingen inför Kungl. Maj:t av hithörande spörsmål förklarat sig icke kunna tillstyrka, att de sakkunnigas förslag, i vad det avsåge tryckets överlämnande åt vissa större enskilda tryckeriföretag, lades till grund för framställning till riksdagen. Departementschefen var av samma uppfattning och ansåg sig icke kunna tillstyrka, att de sakkunnigas förslag i nämnda del föranledde någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Den omförmälda propositionen gick ut på anställande av en statens tryckerisakkunnig med vissa i departementschefens yttrande angivna uppgifter. Riksdagen beviljade också anslag för detta ändamål.

I ovannämnda betänkande den 28 februari 1918 meddelade de sakkunniga även vissa genom utrikesdepartementet och vederbörande beskickningar införskaffade upplysningar angående statstryckerierna i Berlin och Wien, rörande statstryckeriförhållandena i Bayern ävensom beträffande de utredningar, som tidigare verkställts i Danmark, Norge och Schweiz.

En kort redogörelse för de inhämtade upplysningarna lämnas här.

Rikstryckeriet i *Berlin* räknade sin tillvaro från år 1879. Inrättandet av detta tryckeri, som uppstått genom sammanslagning av det tidigare förefintliga preussiska statstryckeriet med Ober-Hofbuchdruckerei (R. v. Becker), hade ägt rum huvudsakligen för vinnande av säkerhet vid framställandet av värdestrycket och med hänsyn till tryckning av hemliga handlingar. Synpunkten att genom eget tryckeri ernå en nedsättning i statens tryckningskostnader hade därvid mindre kommit i fråga.

För vederbörande myndigheter ansågs icke uppkomma någon väsentlig kostnadsbesparing vid tryckning i rikstryckeriet. I allmänhet lade nämligen detta vid sina priseräkningar samma priser till grund som andra tryckerier. Med hänsyn till fastställda avlöningar och de förhandenvarande goda arbetsvillkoren ävensom till välfärdsanordningarna för personalen kunde tryckeriet ej åstadkomma något i egentlig mening billigt arbete.

Myndigheterna vore ej förpliktade att låta utföra alla sina trycksaker i rikstryckeriet. Alla olika slags tryck utfördes dock genom detta.

Hov- och statstryckeriet i *Wien* syntes i huvudsak arbeta under samma förhållanden och efter samma grunder som rikstryckeriet i Berlin. Med tryckeriet vore även förenad en förlagsbokhandel för försäljning och distribuering av statstryck.

Enligt vad de nu arbetande sakkunniga inhämtat, har, såsom i annat sammanhang meddelas, ett statligt förlag för skolböcker i Österrike funnits men upphört vid världskrigets slut.

I *Bayern* fanns icke inrättat statstryckeri i egentlig mening. Vid myntverket fanns emellertid upprättat ett statens tryckeri, som tidigare i begränsad omfattning utfört tryck av frimärken och statsstämplar m. m. Därjämte fanns sedan år 1892 inrättat ett tryckeri för krigsministeriet för framställning av

tryckalster, utgivna av krigsministeriet eller med dettas tillstånd av andra militära myndigheter.

Frågan om inrättande av ett statstryckeri i *Danmark* väcktes år 1911 och återupptogs sedermera år 1914 under förhandlingarna i folketinget om finansförslaget för finansåret 1915—1916. Under förhandlingarna restes icke några principiella invändningar mot förslaget, men saken föranledde ej någon åtgärd, huvudsakligen på grund av de vanskliga förhållanden, som världskriget medförde.

I *Norge* har frågan om inrättande av statstryckeri vid olika tillfällen varit föremål för utredning och prövning.

Första gången kom frågan på tal i stortinget 1887, varvid särskilt framhölls, att utgifterna för tryckning för stortinget och för regeringspropositionerna vore så stora, att besparingar sannolikt skulle kunna göras genom inrättande av ett statstryckeri. Efter verkställd utredning och gjorda beräkningar skulle anläggningen och driften av ett statstryckeri, antingen detta ordnades efter större dimensioner för allt offentligt tryck eller med hänsyn till mindre men jämn drift, icke kunna nedbringa statens tryckningskostnader, utan i stället beräknades det medföra något högre utgifter.

Frågan kom emellertid åter upp 1899 genom att stortinget på nytt anmodade regeringen taga saken under övervägande. Regeringen uppdrog åt en kommitté av tre fackmän att verkställa utredning och uppgöra förslag rörande anläggning och drift av ett statstryckeri. Kommittén uppgjorde förslag till inrättande av ett tryckeri, vilket huvudsakligen skulle utföra stortingstrycket under de 9 månaderna september—maj och under den andra delen av året annat tryck, exempelvis post- och telegrafblanketter.

Majoriteten inom kommittén kom emellertid till det resultatet, att ett statstryckeri i gynnsamt fall skulle såsom utbyte giva $5\frac{1}{2}$ % ränta å anläggningskapitalet, men att man även måste taga med i räkningen ett flertal vanskliga omständigheter. Majoriteten ansåg det därför osannolikt, att någon vinst skulle uppkomma av rörelsen, och då den i övrigt fann statens tryckeriförhållanden tillfredsställande ordnade, kunde den ej föreslå inrättandet av ett statstryckeri. Minoriteten däremot, som genom i viss mån andra beräkningar kom till ett gynnsammare resultat, ansåg det vara ofrånkomligt, att staten hade helt andra förutsättningar för att med fördel kunna driva eget tryckeri än någon som helst enskild person, då nämligen statens arbeten förefunnos i så stor utsträckning, att de voro mer än tillräckliga för ett tryckeri av de dimensioner, som ifrågasatts, och då staten icke skulle hava minsta besvär för att anskaffa kunder.

Utredningen gav ej anledning till förslag till stortinget i frågan.¹

I *Schweiz* hade år 1888 förslag väckts om inrättande av ett statstryckeri, men hade förslaget då blivit avslaget. Man höll nämligen före, att statstryckeriet icke skulle kunna erhålla jämn sysselsättning samt att de priser staten betalade för sitt tryck voro så låga, att de icke kunde bliva billigare,

¹ Beträffande en senare utredning i Norge angående läroböckers utgivande genom statens försorg hänvisas till bil. 4 till detta betänkande.

om staten skulle anlägga eget tryckeri. Anläggningarna skulle därjämte bliva jämförelsevis dyrbara. Det skäl, som i andra länder förefunnits för inrättande av statstryckeri, nämligen hemlighållandet, hade icke någon betydelse för Schweiziska förbundet.

Av det ovan anförda framgår, att frågan om upprättande av ett statstryckeri såväl i Sverige som i utlandet vid flera tillfällen varit bragt å bane och även varit föremål för närmare utredning utan att hava lett till något positivt resultat.

Såsom av de sakkunniga ovan påpekats, skulle en statlig bokförlagsverksamhet kunna tänkas bedriven på det sättet, att, efter infordrande av anbud i varje särskilt fall, uppgörelser träffades med enskilda företag om tryckning m. m. av förlagets artiklar. En dylik väg skulle givetvis vara betydligt enklare samt icke nödvändiggör en så stor verkställighetsapparat, som fallet skulle vara med ett statstryckeri.

Vare sig man nu skulle välja den ena eller den andra av de ovan skisserade vägarna — eget statstryckeri eller anlåtande av enskilda tryckerier — gällde det givetvis i främsta rummet att söka konstatera, huruvida en så bedriven statlig förlagsverksamhet skulle kunna utan allt för stora ekonomiska risker för staten medföra ett förbilligande av lärobokspriserna. De sakkunniga hava i denna fråga samrátt med olika på detta område erfarna personer. Av de förda överläggningarna har det syntts de sakkunniga i högsta grad sannolikt, att för att så skulle kunna bliva fallet, det statliga förlaget förutsatte införandet av statsmonopol på läroboksområdet, innebärande ensamrátt för staten att framställa och försälja läroböcker samt förbud mot användande i statliga och statsunderstödda skolor av läroböcker, som icke framställts på nämnda sätt. Redan i det föregående hava de sakkunniga — närmast av pedagogiska skäl — avvisat tanken på ett statligt läroboksmonopol. Men även av andra skäl ställa sig de sakkunniga mycket frågande inför en dylik ordning. Visserligen har staten även i vårt land anlitat en monopolistisk väg, men hittills har detta dock skett blott i avseende på en verksamhet av mer materiell natur, under det att det här gäller värden av andlig art, som ej få äventyras. Oavsett dessa farliga konsekvenser skulle en monopolisering utan allt tvivel lägga sig som en tyngd på läroboksproduktionen och binda utvecklingen på här ifrågavarande område på ett sätt, som strider mot svensk uppfattning och svensk tradition.

De sakkunniga vilja med tanke härpå och såsom ytterligare stöd för denna sin uppfattning erinra om att en monopolisering på läroboksområdet skulle stå i fullständig strid mot 1930 års riksdags yttrande i riksdagens förut omnämnda skrivelse om utredning angående kostnaderna för skolmateriel, däri riksdagen förklarat sig förutsätta, att vid denna utredning tillbörlig hänsyn komme att tagas till att icke det utan tvivel önskvärda enskilda initiativet på läroboksområdet hämmades.

På grund av denna sin ställning till frågan om ett statsmonopol på läroboksområdet hava de sakkunniga icke ansett sig kunna reflektera på upprättandet

av en statlig förlagsverksamhet, bedriven under förutsättning av ett dylikt monopol.

Huruvida det är möjligt att — utan genomförande av ett monopolsystem och alltså i konkurrens med enskilda företag — upprätta och driva ett statsförlag, så att de uppställda syftena skulle kunna uppnås, det är en fråga, som är nära förknippad med åtskilliga tekniska och ekonomiska frågor, för vilkas bedömande nödig sakkännedom icke står de sakkunniga till buds. Till dylika frågor höra i främsta rummet upprättandet — i den ena eller andra formen — av ett statstryckeri. De sakkunniga kunna därför icke underlåta att framhålla önskvärdheten av att de spörsmål av statsfinansiell natur, som sammanhånga med tanken på en statlig förlagsverksamhet för läroböcker, göras till föremål för närmare undersökning samt att i samband därmed frågan om ett allmänt statstryckeri måtte med särskild hänsyn till produktion av läroböcker upptagas till utredning.

I sammanhang härmed kunna de sakkunniga icke underlåta att med styrka framhålla, att på här berörda område föreligga ytterligare omständigheter, som från statens sida påkalla stor varsamhet, innan några allt för ingripande åtgärder företagas. Det är uppenbart, att i samma mån som staten i större eller mindre utsträckning lägger under sig produktionen och distributionen av läroböcker i syfte att åstadkomma lägre bokpriser, sålunda vidtagna åtgärder måste komma att på det närmaste beröra två näringsgrenar, vilka för vårt kulturella — särskilt vårt litterära och därmed också vårt andliga — liv äro av en utomordentlig betydelse: bokförlagsverksamheten och bokhandelsverksamheten.

De sakkunniga hava redan i det föregående berört denna fråga, i vad den avser bokhandelsverksamheten. Det är uppenbart, att något liknande kan i tillämpliga delar sägas om bokförlagsverksamheten. I varje fall föreligger här ett spörsmål av mycket stor betydelse för frågan om våra lärobokspriser, men ett spörsmål, som på det närmaste är förknippat med ett större komplex av frågor rörande vissa sidor av vårt odlings- och näringsliv och som för sin lösning förutsätter erfarenheter av annan art än de, över vilka de sakkunniga förfoga.

Återblick.

Av vad de sakkunniga nu anfört rörande läroboksfrågans ekonomiska sida framgår, att de sakkunniga hålla före, att den åtgärd, som för närvarande bör påtänkas, såsom ett första steg till läroboksfrågans reglerande, är den av de sakkunniga ovan föreslagna ingående granskningen av de läroböcker, som ifrågasättas till skolbruk. En dylik åtgärd synes vara på en gång den lättast genomförda och den mest verksamma i fråga om ett förbilligande av läroböckerna, samtidigt som den i intet avseende är ägnad att lägga hinder i vägen för vidtagandet av de ytterligare mått och steg, som senare kunna komma att synas önskvärda. Beträffande betydelsen av en dylik granskning tänka de sakkunniga icke blott på den sovring av läroboksbeståndet, som en dylik granskning måste medföra, och den därav föranledda sänkningen av priserna på de läroböcker, kring vilka ett större avnämarrantal kommer att samla sig. De sakkunniga tänka ej

mindre på det av dem gjorda förslaget att vid granskningen hänsyn skall tagas jämväl till det pris, som beräknas skola åsättas den nya läroboken, och att för en läroboks godkännande måste fordras, att priset å densamma även blivit vid granskningen prövat och godkänt.

Därjämte vilja de sakkunniga än en gång framhålla önskvärdheten av att de spörsmål av statsfinansiell natur, som sammanhånga med tanken på en statlig förlagsverksamhet för läroböcker, göras till föremål för närmare undersökning samt att i samband därmed frågan om ett allmänt statstryckeri måtte med särskild hänsyn till produktion av läroböcker upptagas till utredning.

VI. Sammanfattning.

I förevarande betänkandes första kapitel hava de sakkunniga lämnat en återblick på läroboksfrågan och i dess andra kapitel angivit de allmänna kraven på läroboken. I de följande kapitlen hava de sakkunniga under olika rubriker framlagt åtskilliga förslag och uttalat vissa önskemål. Av dessa förslag och önskemål vilja de sakkunniga här nedan lämna en kort, översiktlig sammanfattning.

Lärobeksbeståndets begränsning.

(Sid. 46—53.)

De sakkunniga hava efter en ingående undersökning funnit det nuvarande lärobeksbeståndet inom flertalet ämnen eller grenar av ämnen vara för rikligt. Emellertid hysa de sakkunniga betänkligheter mot åtgärder av allt för inskränkande natur i detta avseende och äro av den övertygelsen, att en genomförd uniformitet skulle inverka hämmande på den frihet, som de svenska skolorna till undervisningens fromma av gammalt åtnjutit. En lämplig begränsning anse de sakkunniga kunna vinnas dels genom införande av en mera ingående granskning av läroböckerna före dessas antagande till skolbruk, dels genom ett strängare förfarande vid det slutliga införandet av nya läroböcker vid de särskilda läroanstalterna.

Antagande av lärobok.

(Sid. 54—70.)

De sakkunniga hava ägnat särskild uppmärksamhet åt den överklagade olägenheten av allt för täta ombyten av läroböcker. Därvid hava de sakkunniga givit uttryck åt den uppfattningen, att de framkomna klagomålen ofta berott på bristande kännedom om de verkliga förhållandena och att man därför i många fall räknat för ombyte av lärobok vad som i själva verket ej kunnat be-tecknas som sådant. Även i fråga om verkliga lärobeksombyten (jfr ovan sid. 54) har man förbisett, att dylika av vetenskapliga, pedagogiska och praktiska grunder i viss utsträckning äro oundgängliga. En närmare undersökning har emellertid visat, att en ganska stor ojämnhet i avseende på lärobeksombyten förekommit, i det att sådana ombyten vid vissa skolor försiggått anmärkningsvärt ofta, vid andra åter jämförelsevis sällan.

På grund härav anse de sakkunniga önskvärt, att åtgärder kunde vidtagas, som medförde större jämnhet med avseende på ombyten av läroböcker och begränsade dessa till de nödvändiga samt över huvud i möjligaste mån undanröjde överklagade olägenheter.

1. Granskningsförfarandet.

(Sid. 58—66.)

De sakkunniga hava funnit sig böra föreslå en ny form för granskningsförfarandet, i syfte att detta måtte utvidgas och skärpas.

a. Granskning av nya läroböcker.

(Sid. 59—60.)

Den granskning, som de sakkunniga föreslå skola föregå *nya* läroböckers godkännande till skolbruk, skulle ske på följande sätt.

Författaren eller förläggaren inlämnar till skolöverstyrelsen det ifrågakommande arbetet i maskinskrift eller i korrektur — i varje fall med prov på papper och tryck m. m. — med ansökan, att arbetet må bliva godkänt som lärobok, och erlägger därvid en viss avgift, förslagsvis högst 200 kronor, avsedd såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för granskningen. Boken granskas därefter genom överstyrelsens försorg, varvid, allt efter förhållandena i överstyrelsen, en eller två speciellt sakkunniga tillkallas. Det synes nämligen de sakkunniga vara av vikt, att varje bok i regel granskas av mer än en i ämnet sakkunnig person. Vid granskningen bör särskild uppmärksamhet ägnas åt böckernas pris. Efter granskningen bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida boken skall vara till skolbruk godkänd eller icke.

Frågan om nya upplagor bedömes efter omfattningen av den gjorda bearbetningen, och efter granskningen meddelas jämväl, huruvida den nya upplagan kan användas jämsides med äldre.

En förteckning över sålunda godkända läroböcker skall av skolöverstyrelsen upprättas och på lämpligt sätt delgivas vederbörande läroanstalter.

Principiellt sett finna de sakkunniga önskvärt, att alla läroböcker granskas, men med hänsyn till mångfalden och beskaffenheten av de för undervisningen i främmande språk avsedda textböckerna böra dessa böcker i allmänhet undantagas; ordböcker och andra uppslagsböcker böra helt undantagas.

Därjämte förorda de sakkunniga, att skolöverstyrelsen till ledning för ämneskonferenserna vid beslut om texter, som äro avsedda att användas vid studiet av de främmande språken, tid efter annan upprättar och till läroanstalterna utdelar förteckningar å härför lämplig litteratur.

I fråga om granskning av läroböcker i kristendomskunskap erinra de sakkunniga i betänkandet, att för detta ämnes läroböcker redan finnes stadgad en granskningsprocedur, som — så långt de sakkunniga hava sig bekant — visat sig i stort sett fungera på ett tillfredsställande sätt. Såväl på grund härav

som med hänsyn till ämnets särskilda ställning hava de sakkunniga icke funnit sig böra ifrågasätta någon annan ändring i de för granskning av läroböcker i detta ämne nu gällande bestämmelserna, än att även i förevarande hänseende arvode synes böra påtänkas åt granskningsmännen.

b. Allmän revision av läroboksbeståndet.

(Sid. 60—63.)

De sakkunniga anse, att utöver nu föreslagna granskning en allmän granskning av *redan i bruk varande* läroböcker kunde vara önskvärd, bland annat därför, att densamma skulle, såsom tidigare, under senare hälften av 1800-talet, visat sig vara fallet, medföra en utmönstring eller omarbetning av i ett eller annat avseende mindre lämpliga läroböcker samt giva rika tillfällen till erfarenheter, som bleve av betydelse vid framställandet av nya läroböcker. Emellertid finnes en sådan allmän granskning, med hänsyn till lärobokslitteraturens nuvarande ståndpunkt, mindre påkallad, allra helst ekonomiska skäl tala emot ett så omfattande arbete, som en dylik revision skulle kräva. De sakkunniga hava dock ansett sig böra närmare undersöka de former, under vilka en sådan procedur skulle kunna tänkas genomförd, och jämväl framlagt en redogörelse för denna procedur.

På grund av det omfattande arbete och de dryga omkostnader, som en allmän läroboksrevision skulle medföra, hava de sakkunniga även övervägt en modifikation av nämnda procedur, enligt vilken de till de olika ämnena hörande läroböckerna icke skulle granskas samtidigt utan successivt, så att den ena ämnesgruppens böcker granskades efter den andra. Om en dylik granskning bleve beslutad, skulle det ankomma på skolöverstyrelsen att bestämma, huruvida samtliga eller endast vissa böcker inom den för varje gång valda ämnesgruppen skulle granskas.

c. Kostnader för läroboksgranskningen.

(Sid. 63—66.)

Beträffande kostnaderna för läroboksgranskningen beräkna de sakkunniga i fråga om såväl granskning av *nya* läroböcker som revision av *redan i bruk varande* böcker, att granskningsmännen (dock ej befattningshavare inom skolöverstyrelsen, vilken deltagar i arbetet) skulle erhålla ett av skolöverstyrelsen bestämt arvode, beräknat i varje särskilt fall med hänsyn till arbetets omfattning och beskaffenhet.

Efter avdrag av ett belopp, motsvarande influtna anmälningsavgifter, beräknas statens årliga kostnad för ändamålet uppgå, för granskning av *nya* läroböcker och nya upplagor av sådana till sammanlagt omkring 5 000 kronor och för revision av *redan i bruk varande* till omkring 10 000 kronor, åtminstone första året.

För läroboksgranskningen skulle alltså erfordras, att till skolöverstyrelsens disposition ställdes ett anslag, som till en början kunde beräknas till sammanlagt omkring 15 000 kronor för år.

2. Tillvägagångssättet vid införande eller ombyte av läroböcker vid de särskilda slagen av läroanstalter.

(Sid. 66—70.)

I fråga om den för närvarande vid införande av nya läroböcker vid läroanstalterna förekommande proceduren genom ämneskonferenser och rektor, vilken procedur givetvis skulle bibehållas, föreslås vidtagande av vissa stadgeändringar, varigenom följande syftemål skulle tillgodoses:

1. i fråga om de allmänna läroverken:

att ämneskonferensen vid förslag angående nya läroböcker har att begränsa sig till förut vederbörligen granskade och till skolbruk godkända böcker; även-
som

att från de läroböcker, angående vilka ämneskonferenserna enligt § 166 av gällande läroverksstadga hava att fatta beslut, skola undantagas läseböcker, som äro avsedda att i realskolan användas vid studiet av de främmande språken, och läseböcker, som å samma stadium skola användas vid modersmålsundervisningen, samt att beträffande båda dessa slag av böcker i stället skall avgivas vederbörligt förslag, som genom rektor till skolöverstyrelsen insändes;

2. i fråga om de kommunala flickskolorna:

att i § 14 av gällande stadga rektors och ämneskonferensens befogenhet att avgiva förslag å läroböcker begränsas till de av skolöverstyrelsen godkända och att beträffande ämneskonferens' befogenhet att själv antaga läroböcker samma begränsning i fråga om läseböcker för det gemensamma lägre stadiet göres som föreslagits i fråga om de allmänna läroverken;

3. i fråga om de kommunala mellanskolorna:

att § 18 i gällande stadga erhåller en mot den sålunda ändrade § 14 i stadgan för de kommunala flickskolorna svarande avfattning.

I fråga om *privatskolorna*, som i mycket stor utsträckning visat sig använda samma läroböcker som de allmänna läroverken och redan nu äro ålagda viss skyldighet att göra anmälan hos skolöverstyrelsen, anses inga ändringar i nu gällande föreskrifter behövliga.

De sakkunniga betona det ansvarsfulla i den befogenhet, som i fråga om läroböcker är lagd i ämneskonferensernas händer, samt förutsätta med tanke härpå, att i ämneskonferensen framlagt förslag om införande av ny lärobok i regel icke kommer att bliva föremål för omedelbart beslut utan bordläggas för närmare övervägande och att i samband därmed ytterligare undersökning verkställes angående den föreslagna boken.

Vidare framhålles rektors och skolöverstyrelsens möjlighet att i hithörande fall verka återhållande ävensom önskvärdheten av att tillmötesgående visas i fråga om samtidig användning av äldre och nyare upplagor.

Beträffande allt antagande av ny lärobok utgå de sakkunniga från den förutsättningen, att införandet av sådan bok, liksom hittills, sker i lägsta klassen av ifrågavarande stadium och därefter successivt i högre klasser.

I detta sammanhang bör erinras om att de sakkunniga föreslagit (sid. 55)

en anordning, innebärande att läroanstalter, belägna på en och samma ort eller varandra närbelägna orter, träffa överenskommelse om att i största möjliga utsträckning använda samma läroböcker. Vederbörande rektorer böra härvid taga initiativet, och det skulle i övrigt överlämnas åt skolöverstyrelsen att befordra denna angelägenhet genom lämpliga åtgärder.

Läroboksfrågan ur ekonomisk synpunkt.

(Sid. 71—87.)

Missnöjet med den nuvarande ordningen i fråga om läroböcker finna de sakkunniga i främsta rummet vara av ekonomisk innebörd, i det att man *dels* — och framför allt från föräldrahåll — ansett, att de sammanlagda utgifterna för sådana böcker under en lärjunges skolgång vore allt för stora, *dels* velat göra gällande, att priserna på en del böcker i och för sig vore för höga.

Nuvarande lärobokskostnader.

(Sid. 71—74.)

En av de sakkunniga företagen undersökning giver vid handen, att de *sammanlagda* utgifterna för läroböcker mången gång måste kännas betungande för målsmän i obemedlad eller mindre bemedlad ställning. Härvid hänvisas till och betonas ytterligare av de sakkunniga tidigare, i deras utredning rörande studieunderstöd den 31 januari 1929, framlagda förslag om beredande av ett årligt anslag av till en början 5 000 kronor till bestridande för medellösa lärjungar av kostnader för läroböcker m. m.

I fråga om *bokpriserna i och för sig* visar en approximativ jämförelse med förhållandena i våra grannländer, att läroböckerna i vårt land i stort sett icke äro dyrare än i dessa länder.

Åtgärder i förbilligande syfte.

(Sid. 74—87.)

De sakkunniga framhålla i detta kapitel, att även om vi i vårt land sålunda icke befinna oss i någon särskilt ogynnsam ställning i fråga om utgifter för läroböcker, det dock vore en fördel, om kostnaderna kunde nedbringas. Därför undersökes frågan om åtgärder i förbilligande syfte, dels utan, dels med statsingripande.

Utan statsingripande synes icke mycket kunna åstadkommas i sagda riktning. Vad särskilt beträffar frågan om en omläggning av *distributionen*, varigenom direkt försäljning av läroböcker skulle kunna anordnas från förlagen till läroanstalterna utan förmedling av bokhandlarna, har en sådan omläggning befunnits stöta på åtskilliga betänkligheter, dels med hänsyn till den betydelse, som bokhandeln — vilken särskilt på mindre orter svårigen skulle kunna existera utan inkomst av läroböcker — äger för det kulturella livet i vårt land,

dels på grund av åtskilliga praktiska svårigheter, som göra det tvivelaktigt, huruvida en avsevärd prissänkning därigenom skulle kunna åstadkommas.

Beträffande åtgärder i förbilligande syfte, grundade på *direkt ingripande från statens sida*, upptages till behandling frågan om upprättande av ett statligt läroboksförlag, med eller utan statstryckeri samt med eller utan statsmonopol.

Efter överläggning med fackmän på ifrågavarande område hava de sakkunniga visserligen funnit, att ett *statsförlag i samband med läroboksmonopol* skulle kunna tänkas åstadkomma viss nedsättning i bokpriserna, men mot ett sådant statsmonopol på läroboksområdet, innebärande ensamrätt för staten att framställa och försälja läroböcker, ställa sig de sakkunniga bestämt avvisande, såväl av pedagogiska som av andra, mera allmänna skäl.

Beträffande upprättandet av ett *statsförlag utan statsmonopol* samt den därmed på flera punkter förknippade frågan om ett allmänt statstryckeri — en fråga, som flera gånger tidigare har behandlats såväl hos oss som i utlandet — hava de sakkunniga med hänsyn till den erfarenhet och tekniska sakkunskap, som en utredning i dessa stycken kräver, inskränkt sig till att framhålla såsom önskvärt, att undersökningen härom återupptages och fullföljes.

Enligt de sakkunnigas mening är det uppenbart, att i samma mån som staten i större eller mindre utsträckning lägger under sig produktionen och distributionen av läroböcker i syfte att åstadkomma lägre bokpriser, sålunda vidtagna åtgärder måste komma att nära beröra näringsgrenar, vilka för vårt kulturella liv äro av betydelse.

Först och sist betonas, att den mest verksamma åtgärden i förbilligande syfte vinnes — såsom ett första steg till läroboksfrågans reglerande — genom de sakkunnigas ovannämnda, även av pedagogiska skäl föranledda förslag om den mera ingående granskningen av läroböcker, vid vilken jämväl frågan om böckernas pris skulle provas.

BILAGOR

Översikt av läroböcker, under läsåret 1927—1928 begagnade vid allmänna läroverk, kommunala mellanskolor och enskilda, under skolöverstyrelsens inseende stående läroanstalter.

Anm. 1. Då tiden efter läsåret 1927—28 kännetecknats av en hel del mer eller mindre genomgripande övergångsförhållanden, som icke torde hava undgått att sätta sin prägel även på lärobokslitteraturen, har nämnda läsår såsom varande det sista under den föregående perioden, utvalts för föreliggande undersökning. Avsikten har därvid varit att utröna, icke endast vilka böcker som begagnats vid ifrågavarande läroanstalter utan även deras antal och fördelning, i stora drag, på de olika skolorna.

Anm. 2. När i det följande anges det antal läroanstalter, vid vilka särskilda böcker eller slag av böcker kommit till användning, må härvid med styrka betonas, att *siffrorna i regel äro att anse som ungefärliga*. Anledningarna härtill äro följande. Till underlag för undersökningen ha måst läggas de av skolorna avgivna årsredogörelserna, som emellertid vidlåsas av en del ofullkomligheter, huvudsakligen bestående däruti, att boktitlar och författare ej äro med önskvärd noggrannhet angivna. Så t. ex. kallas samma bok vid en läroanstalt »språklära», vid en annan »grammatik», och samma bok kallas vid en läroanstalt »Lärobok i», vid en annan »Kort lärobok i»; samma författarnamn återges ibland olika vid olika skolor, och författarnamnet på en redan utgången edition bibehålles stundom på en ny, av delvis andra omarbetad.

Då tiden icke medgivit att inhämta upplysningar i alla dessa fall, hava de sakkunniga sökt att med tillhjälp av bokenkataloger m. m. komma det verkliga förhållandet så nära som möjligt och ibland verkställt sammanslagningar av samma författares något olika läroböcker i samma ämne, där sådant ansetts kunna utan olägenheter äga rum. Denna eftergranskning har emellertid icke kunnat fullständigt undanröja felkällornas inverkan, varför siffrorna i allmänhet måste betecknas som ungefärliga men dock tillräckligt upplysande för det ändamål, som med undersökningen varit avsett. I avseende på de angivna bokpriserna gäller i vissa fall en liknande reservation.

Anm. 3. Beträffande de obligatoriska *övningsämnena* — med undantag av gymnastik, där läroböcker ej förekomma — hava vid åtskilliga kommunala mellanskolor och enskilda läroanstalter inga uppgifter lämnats i årsredogörelserna, varför översikten i fråga om dessa ämnen måst begränsas till de allmänna läroverken.

Kristendom.

Enligt 1906 års undervisningsplan för de allmänna läroverken skulle i klasserna 1—3 kristendomsundervisningen hava till uppgift att införa lärjungarna i enkla berättelser, hämtade ur Den Heliga Skrift. I denna del av undervisningen hava 4 läroböcker vunnit ungefär lika stor användning, nämligen B.

J:son Bergqvist, Biblisk historia för folkskolor och småskolor (kr. 1:15) på 46 ställen, Bergqvist och S. Herner, Bibliska berättelser till urval (kr. 3:60) på 45 ställen, L. Ribbing, Biblisk historia (kr. 1:25) på 46 ställen samt W. Norlén och F. Lundgren, Biblisk historia för folkskolan (kr. 1:25) på 31 ställen. Vid sidan av dessa förekomma på enstaka ställen 6 andra läroböcker i biblisk historia.

Enligt nämnda undervisningsplan skall det religiöst-sedliga innehållet i klasserna 1—3 framgå som lärdomar av de bibliska berättelserna. Till ledning vid denna del av undervisningen har Luthers lilla katekes använts på 143 ställen. I 4 klassen skola huvuddragen av Israels historia och i 5 klassen det väsentliga av Jesu liv och verksamhet genomgå. För denna gren av undervisningen hava i klass 4 använts Herner, Israels historia i kort sammandrag (kr. 2:—) på 184 ställen samt S. Wickbom, Lärobok i Israels historia för realskolans 4:e klass (kr. 1:75) på 34 ställen. För klass 5 har E. Stave, Kort framställning av Jesu liv och verksamhet (kr. 2:30) använts på 159 ställen. För undervisningen i den kristna tros- och sedeläran i klasserna 4 och 5 hava huvudsakligen följande 4 läroböcker använts: N. Söderblom, Levnaden, tron och bönen (kr. 1:40) på 39 ställen, A. Bergstrand, Grunddragen av den kristna tros- och sedeläran (kr. 2:40) på 26 ställen, O. Benson, Den kristna tros- och sedeläran (kr. 1:75) på 17 ställen samt C. Palmgren, Grundlinjer för undervisningen i kristen tros- och sedelära (kr. 0:60) på 3 ställen. Vid 17 högre flickskolor har använts Hedda Andersson, Den kristna tros- och sedeläran (kr. 2:50). För undervisningen i kyrkohistoria i realskolans 6 klass har C. Lundin, Bilder ur kyrkans historia (kr. 3:35) varit i användning på 114 ställen, under det att N. O. Ekström, Bilder ur kyrkans historia (kr. 2:50) varit i bruk vid 17 läroanstalter.

På gymnasiet har för den kyrkohistoriska undervisningen använts J. Gummerus-J. T. Rosenqvist-A. Johansson, Lärobok i kyrkohistoria (kr. 4:20) vid 80 läroanstalter, N. Lövgren, Kyrkohistoria och Kyrkohistoria i sammandrag (kr. 4:50, resp. 3:50) vid resp. 14 och 68 läroanstalter, H. Holmquist, Bilder ur kyrkohistorien (kr. 1:90, förk. kr. 1:55) vid 41 läroanstalter samt I. Holm och H. Hallén, Lärobok i kyrkohistoria (kr. 3:75) och Kyrkohistoriska gestalter och riktningar (kr. 2:90) vid 26 läroanstalter. Undervisningen i den kristna tros- och sedeläran på gymnasiet har meddelats med ledning av A. Ahlberg, Den kristna världs- och livs-åskådningen (kr. 2:40) på 69 ställen samt O. Ahnfelt och B. J:son Bergqvist, Den kristna tros- och sedeläran (kr. 3:50) på 12 ställen. För den religionshistoriska undervisningen hava använts Ahlberg, Religionshistorisk översikt (kr. 0:90) på 105 ställen, Söderblom, Översikt av allmänna religionshistorien (kr. 5:50) på 15 ställen och Liten lärobok i religionshistoria (kr. 1:25) på 27 ställen samt E. Lehmann, Religionerna. Kortfattad religionshistoria (kr. 2:25) på 24 ställen.

För undervisningen i kristendom på läroverkens hög- och lågstadium hava inalles använts omkring 90 läroböcker, av vilka 14 på endast 1 ställe och 5 på 2 ställen.

Modersmålet.

Bland de för undervisningen i modersmålet använda språklärorna intaga de av C. Rebbe utgivna Svensk språklära för realskolan (kr. 1:80) och Kortfattad svensk språklära för realskolan (kr. 1:60) främsta rummet, 144 ställen; därefter kommer D. A. Sundén, Svensk språklära i sammandrag (kr. 2:60) vid 94 läroanstalter. För de högre flickskolornas vidkommande

intaga Mathilda Widegren och Dagmar Lauritzen, Svenska språkets formlära (kr. 1:60) samt Widegren, Svenska språkets allmänna satslära (kr. 1:40) främsta rummet, den förra på 61, den senare på 60 ställen. Exempelsamling till inövande av svenska satsläran av Rebbe och W. Fischer (kr. 1:25) användes på 164 ställen. För undervisningen i rättskrivning användas H. Kabner och J. G. Victorin, Svensk rättskrivningslära (kr. 0:60) på 92 ställen samt av S. A. Stalin utgivna läro- och övningsböcker i rättskrivning på 71 ställen. Vid sidan av dessa förekomma J. Richter, Svensk rättskrivningslära (kurserna 1—3 kr. 3:05) på 44 ställen samt Sundén, Svensk rättskrivningslära (kr. 1:—) på 11 ställen. Bland stilistiska läroböcker hava använts P. J. Edler, Hjälpreda för uppsatsskrivningen (kr. 1:25) på 46 ställen, C. A. Ljunggren, Stilarter och språkriktighetsregler (kr. 1:20) på 41 ställen och N. Beckman, Hjälpreda vid uppsatsskrivning (kr. 1:—) på 26 ställen. För den litteraturhistoriska undervisningen användes R. Steffen, Svensk litteraturhistoria (kr. 4:90, förkort. uppl. 3:40) på 142 ställen, J. Mjöberg, Svensk litteraturhistoria (kr. 3:75) på 20 ställen samt Mjöberg och A. Wahlgren, Kort svensk litteraturhistoria för ungdomsskolor (kr. 1:25) på 28 ställen. Bland läseböcker intaga de av H. Celandér, A. F. W. Lindvall, A. Dalin, Mjöberg och Steffen utgivna de främsta rummen.

Inalles hava för undervisningen i modersmålet använts omkring 160 läro- och läseböcker, av dem 20 på endast 1 ställe och 6 på 2 ställen.

Latin.

Av latinska språkläror användas vid 44 läroverk A. W. Ahlberg, Latinsk grammatik för de allmänna läroverken (kr. 3:75); vid ungefär hälften så många, eller 21, brukas R. Törneblad och L. Lindroth, Latinsk språklära (kr. 3:—). Vid sidan av dessa förekommer vid 6 läroverk S. Tessing, Latinsk skolgrammatik (kr. 2:75).

Av läse- och elementarböcker intaga de av F. Pontén utgivna Latinska författare i urval för gymnasiet (del. I—II: 1—2 kr. 13:75) samt Latinsk läsebok för nybörjare (kr. 2:90) första rummet med resp. 58 och 30 läroanstalter. Därefter kommer Törneblad, Latinsk elementarbok (kr. 1:50) vid 23 läroanstalter.

För den i den äldre undervisningsplanen föreskrivna undervisningen i romersk mytologi och kulturhistoria samt romerska antikviteter användas de av H. Bergstedt utgivna läroböckerna Huvuddragen av grekernas och romarnas mytologi (kr. 3:50) samt Kort romersk kulturhistoria (kr. 4:25) vid resp. 26 och 5 läroanstalter; Lindroth, Kort sammandrag av de romerska antikviteterna (kr. 0:90) är i bruk vid 48 läroanstalter. C. Cavallins latinska ordböcker voro i bruk vid 55 läroanstalter, A. G. Salenius, Latinsksvensk ordbok vid 34.

Samtliga i bruk varande läroböcker i latinska språket och därtill anknutna kunskapsgränar voro 75. Av dessa användes icke mindre än 32 vid endast 1 läroanstalt, 9 vid 2.

Grekiska.

Såsom språklära användes endast den av E. Löfstedt och J. af Silén utgivna (kr. 5:25), på 40 ställen. Bland läseböcker intages främsta rummet av F. Pontén, Grekisk läsebok för nybörjare (kr. 6:50), på 29 ställen, samt G. Mellén och N. Lundqvist, Grekisk läsebok (kr. 7:50), på

23 ställen. I övrigt hava använts olika upplagor av Xenofon, Platon och Homerus m. fl. Inalles hava 36 läro- och läseböcker i grekiska använts, bland dem 20 på endast 1 ställe och 3 på 2 ställen.

Tyska.

1. I fråga om *nybörjarböcker* (elementarböcker) tages ledningen av A. Heumann, Tyska för nybörjare, som förekommer vid sammanlagt 187 skolor (47 läroverk — 53 kommunala mellanskolor — 87 enskilda skolor).

Därefter komma E. G. Calwag en, utg. av C. O. Nordgren, Tysk elementarbok, vid 58 skolor (resp. 23 — 18 — 17), G. Björkelund, Metodisk nybörjarbok i tyska, vid 18 (resp. 4 — 11 — 3), N. A. Mathesius, Tysk elementarbok, vid 6 (4 läroverk och 2 enskilda skolor), Sofi Almqvist, Tysk elementarbok, vid 3 enskilda skolor, W. Ripman, A first german book, vid 3 enskilda skolor, E. Wigh, Tysk nybörjarbok, vid 2 skolor (1 läroverk och 1 kommunal mellanskola) samt Björkelund och S. B. T. Danielsson, Tysk nybörjarbok, vid 1 läroverk.

2. I *grammatik* dominera H. Hjorth, Tysk grammatik och Förkortad tysk grammatik, vid sammanlagt 254 skolor (resp. 72 — 81 — 101).

Därnäst komma E. Låftman, Kortfattad tysk grammatik, vid 14 skolor (resp. 5 — 2 — 7), Calwag en-Nordgren, Tysk språklära för de allmänna läroverken och Kortfattad tysk språklära, vid 9 (resp. 4 — 1 — 4), A. F. Winell, Tysk grammatik, vid 7 (resp. 5 — 1 — 1) och Wigh, Tysk grammatik vid 3 skolor (2 läroverk och 1 enskild skola).

3. Beträffande s. k. *extemporalieböcker* (avsedda för muntliga och skriftliga översättningsövningar från svenska till tyska, huvudsakligen såsom tillämpningsövningar på den grammatiska kursen och som förberedelse för de skriftliga arbetena, särskilt i realskol- och studentexamina) är litteraturen oväntat riklig, vilket torde bero därpå, att den grammatiska kunskapens inhämtande med nu begagnade metoder för textläsning anses kräva detta särskilda stöd (om man ock är benägen att härvid gå till överdrift i den gamla, grammatiserande riktningen).

Dessa böcker, som äro avsedda för olika stadier — lägre, mellanstadiet, realskolan i dess helhet, gymnasiet o. s. v. — eller särskilt för examina, uppgå till icke mindre än ett 30-tal, under det att grammatikorna äro endast 5 och nybörjarböckerna 8. Följande äro de mest begagnade: Hjorth och Heumann vid 151 skolor, Heumann vid 128, E. Frösell vid 76 + 57 (för förmärläran resp. syntaxen), Hjorth vid 73, Bokelund och E. Rodhe vid 56, V. B. Löfberg och P. A. Fogelberg vid 29 + 15, Calwag en-Nordgren vid 11 o. s. v. — Dessutom äro för samma ändamål utgivna och ganska mycket vid olika läroanstalter begagnade skolöverstyrelsens uppgifter i tyska för student- och realskolexamina.

4. I fråga om textläsning intages ett mellanstadium av s. k. *läseböcker*, varmed här avses ett vanligen såsom fortsättning på nybörjarboken och alltså i regeln för mellanklasserna gjort samt mer eller mindre metodiskt ordnat och bearbetat *urval* av texter, oftast försett med ordlista och andra hjälpanordningar. Sådana böcker förekomma till ett antal av omkring 10, däri inräknade ett par för gymnasiet avsedda.

Här dominerar Rodhe, Tysk läsebok för realskolan, vid 111 skolor.

Närmast komma Björkelund-Danielsson, Tysk läsebok, vid 32, Frösell och E. A. Meyer, Tysk läsebok för skolornas mellanklasser, vid 18, G. A. L. Lannert, Tysk läsebok för skolornas mellanklasser, vid 15 skolor o. s. v. Å gymnasiet användes t. ex. E. Strömberg, Tysk prosa för gymnasiet 3 och 4 ring, vid 44 skolor.

Här må även nämnas böcker för inlärande av *tysk handstil*, bland vilka C. Auerbach, Läsebok i tysk handstil är den allmännast begagnade, vid 111 skolor.

5. Den övriga *textläsningslitteraturen* är tillgodosedd med en särdeles riklig samling böcker, uppgående till ett antal av icke mindre än omkring 140. Metodiskt sett stå åtskilliga av dessa på gränsen till ovannämnda »läseböcker», d. v. s. de utgöras av urval från flera författare eller ibland från samme författares olika arbeten och äro ofta avsedda för särskilt angivna stadier samt försedda med anmärkningar av språklig och litterär art. Editioner av icke bearbetade tyska författare, däribland även utländska upplagor, förekomma nästan uteslutande på gymnasiet.

Innehållet är väsentligen av skönlitterär art, ett tiotal böcker innehålla, helt eller delvis, poesi, och några äro avsedda att meddela s. k. realia (tyskt liv och tyska förhållanden).

Såväl äldre som yngre författare äro representerade, men de förra dock mycket litet använda.

Böckerna äro starkt spridda bland de olika skolorna, och endast ett tiotal har under läsåret 1927—28 lyckats vinna insteg vid ett så pass högt antal allmänna läroverk som 10 eller därutöver. De mest anlitade äro: Der Guckkasten und andere Erzählungen, vid 26 allmänna läroverk, Auf rauhen Pfaden, vid 24, Deutsche Dichter der Gegenwart, vid 23 o. s. v. Ett annat, senare år blir fördelningen på de olika läroanstalterna en annan men bokförrådet antagligen ännu större.

Då de metodiska anvisningarna förutsätta, att lärjungarna skola före studentexamen hava gjort bekantskap med ett avsevärt urval av tyska författare, kan tillkomsten av denna väldiga textlitteratur i någon mån förklaras men knappast försvaras. Säkert är i varje fall, att den inbjuder till ombyte av texter. En beskärning av förrådet — samtidigt med en utgallring av olämplig eller allt för obetydlig litteratur — vore påkallad.

6. Av *ordböcker* äro 8 utgivna för översättning från svenska till tyska och 9 för översättning från tyska till svenska, varjämte ett tyskt s. k. Vokabular förekommer.

Bland de förra dominera O. Hoppe, vid mer än 200, och Auerbach, vid 90 skolor, bland de senare Hoppe, vid 199, och G. Rosenberger, vid 50 skolor. De övriga ordböckerna användas vid 1 à 7 skolor.

7. I tysk *litteraturhistoria* användas 5 läroböcker, av tyska författare och utgivna på tyska, men de förekomma endast vid enskilda skolor och ingen av dem vid mer än ett tiotal läroanstalter.

8. Förutom ovannämnda böcker användas här och där en del andra hjälpredor, t. ex. för talövningar och för stärkande av ordförrådet, såsom parlörer, vokabelsamlingar, kartor, planscher och grammofonskivor.

9. *Priserna* äro i genomsnitt för de vanligare grammatikerna omkring kr. 3:75, för de vanligare nybörjarböckerna omkring kr. 4:50. För övriga böcker äro priserna liksom omfånget mycket olika.

10. I det stora hela kan sägas, att samma böcker som användas vid de allmänna läroverken förekomma vid de två andra slagen av läroanstalter, med vissa avvikelser i fråga om de enskilda skolorna men med ytterst få undantag i fråga om de kommunala mellanskolorna.

Engelska.

1. I fråga om *nybörjarböcker* (elementarböcker) tages ledningen av D. Elfstrand, Engelsk elementarbok, vid 113 skolor (32 läroverk — 40 kommunala mellanskolor — 41 enskilda skolor).

Därnäst komma G. Björkelund och S. B. T. Danielsson, Metodisk nybörjarbok i engelska, vid 54 skolor (resp. 19 — 16 — 19), J. A. Afzelius, Engelsk nybörjarbok för real- och samskolor och Engelsk elementarbok, vid 47 skolor (resp. 16 — 17 — 14), W. Ripman, A First English Book, vid 33 (resp. 9 — 7 — 17), R. E. Zachrisson och G. Grove, Engelsk nybörjarbok vid 16 (resp. 5 — 5 — 6) samt E. Rodhe, Engelsk elementarbok och Engelsk läsebok för nybörjare, vid 2 läroverk.

Dessutom förekomma: O. Jespersen och C. Sarauw, Engelsk nybörjarbok, W. Uhrström, Nybörjarbok i engelska samt Sofi Almquist och Julia v. Bahr, Engelsk lärobok för nybörjare, vardera vid 1 enskild skola, ävensom Jenny Wallerstedt, Lärobok i engelska för äldre nybörjare, vid 12 enskilda skolor.

2. I *grammatik* dominera Elfstrand, Engelsk grammatik för skolor och Kortfattad engelsk grammatik, vid sammanlagt 151 läroanstalter (resp. 36 — 45 — 70) samt V. Hammarberg och S. Zetterström, Engelsk grammatik för högre allmänna läroverk, real- och samskolor och Kortfattad engelsk skolgrammatik, vid 149 skolor (resp. 54 — 47 — 48).

Därefter komma E. G. Calwagen, utg. av A. Axelsson Lindqvist, Kortfattad engelsk språklära, vid 5 skolor (3 läroverk och 2 enskilda skolor), och Afzelius, Engelsk grammatik för real- och samskolor, vid 4 skolor (resp. 1 — 2 — 1).

Dessutom förekomma Elfstrand, An English Grammar, vid 1 enskild skola och Karin Åhlström, English Grammar for Swedish Schools, vid 1 enskild skola.

3. Beträffande s. k. *extemporalieböcker* (se tyskan, punkt 3) är litteraturen proportionellt lika riklig som i tyskan och omfattar omkring 25 böcker. Följande äro de mest begagnade: Zetterström, Översättningsövningar till engelska för realskolan och gymnasiet två första ringar, vid icke mindre än 206 skolor, och L. Lindberg, Övningsexempel till engelska syntaxen, vid 16 o. s. v. De övriga äro starkt spridda på olika skolor. — Dessutom användas i ganska stor utsträckning skolöverstyrelsens uppgifter i engelska för student- och realskolexamina.

4. *Läseböcker* (se närmare tyskan, punkt 4) förekomma till ett antal av omkring 15 (däri inräknade några för gymnasiet avsedda). Här dominerar Jespersen-Rodhe, Engelsk läsebok för realskolan, vid 145 läroanstalter.

Därnäst komma Björkelund-Danielsson, Fortsättningsbok i engelska, vid 20 skolor, F. Mannfelt, Engelsk läsebok för klass 6, vid 10, O. T. Behm, Engelsk läsebok, vid 10 o. s. v. Å gymnasiet användes t. ex. Lindberg, Engelsk läsebok för gymnasiet högsta klass, vid 13 skolor.

5. Den övriga *textläsningslitteraturen* är, liksom i tyskan, tillgodosedd med en riklig samling böcker, uppgående till icke mindre än omkring 150, alltså ännu fler än i tyskan, vilket bl. a. kan förklaras därav, att den engelska skönlitteraturen erbjuder ovanligt många texter särskilt lämpade för ungdomen. Relativt mycket använda äro: English Fiction, vid 45 läroverk, Tales and Sketches, vid 13, The Pavilion on the links, vid 13, men eljest är splittringen mycket stark.

Beträffande innehållet m. m. gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som i punkt 5 framhållits angående tyskan, dock att de moderna författarna dominera ännu starkare.

6. Av *ordböcker* äro 5 (ett parlörlexikon ej inräknat) utgivna för översättning från svenska till engelska och 5 (1 fickordbok ej inräknad) för översättning från engelska till svenska, varjämte 1 synonymlexikon och 2 engelska dictionaries förekomma. Bland de förra dominera E. Wenström och W. E. Harlock, vid 199 skolor, och bland de senare Wenström, vid 96 sko-

lor, E. Lindgren, vid 93 och Wenström och Lindgren, vid 38.— Dessutom förekomma i engelska några uppslagsböcker för uttalet, dock mest avsedda för och begagnade av lärare.

7. I engelsk *litteraturhistoria* förekomma 4 läroböcker, utgivna av engelska författare och på engelska, men endast vid ett fåtal skolor, alla enskilda.

8. Parlörer, vokabelsamlingar och andra hjälpmedel finnas för engelskan liksom för tyskan (se tyskan, punkt 8).

9. *Priserna* äro i genomsnitt för de vanligare grammatikerna omkring kr. 3:30 och för de vanligare nybörjarböckerna omkring kr. 3:75. För övriga böcker äro priserna, liksom omfånget, mycket olika.

10. I det stora hela kan, liksom i fråga om tyskan (punkt 10), sägas, att samma böcker som användas vid de allmänna läroverken, förekomma vid de två andra slagen av läroanstalter, dock att t. ex. Hammarberg-Zetterströms grammatik är förhärskande inom läroverken men Elfstrands inom de enskilda skolorna.

Franska.

1. I fråga om *nybörjarböcker* (elementarböcker) tages ledningen av A. T. Bödtker och S. Höst, bearbetad av A. T. Malmberg, Lärobok i franska för nybörjare, vid 166 skolor (62 läroverk — 70 kommunala mellanskolor — 34 enskilda skolor).

I andra rummet komma Jenny Wallerstedt, Praktisk lärobok i franska, vid 41 skolor (resp. 0 — 1 — 40), E. Edström, Fransk elementarbok vid 26 (resp. 17 — 2 — 7), G. Biller, Fransk elementarbok, vid 26 (resp. 8 — 3 — 15) samt G. Ernst och A. Johnson, Nybörjarbok i franska, vid 17 (resp. 7 — 5 — 5) o. s. v.

Såsom nybörjarböcker kunna även räknas några böcker med lätta läsestycken men utan så ingående metodisk bearbetning, t. ex. H. Hultenberg, Premier livre de lecture française, vid 15 skolor. Här icke nämnda nybörjarböcker förekomma i regel endast vid enskilda läroanstalter.

2. I *grammatik* äro Edström, Fransk skolgrammatik och Kortfattad fransk språklära förhärskande, vid 126 skolor (resp. 39 — 9 — 78).

Därnäst komma Hultenberg, Fransk skolgrammatik, vid 40 skolor (resp. 10 — 7 — 23) Biller, Kortfattad fransk skolgrammatik 12 (resp. 4 — 1 — 7).

3. I fråga om s. k. *extemporalieböcker* är litteraturen, som endast omfattar omkring 7 dylika böcker, sparsam i jämförelse med tyskan och engelskan. Detta var att vänta, eftersom så gott som inga skriftliga arbeten *då* förekommo i franska (jfr punkt 3 under tyskan). Dock äro de utgivna arbetena tillräckliga även för den nya organisationen. Följande äro de mest begagnade: Hedda Calissendorff m. fl., Franska skrivövningar och extemporalier, vid 75 skolor, F. Mannfelt, Övningar till franska formläran, vid 14, Lindberg, Franska översättningsövningar, vid 13 o. s. v.

Dessutom förekomma, tämligen sparsamt, skolöverstyrelsens uppgifter för studentexamen.

4. *Läseböcker* i den under tyskan och engelskan omtalade speciellare meningen (d. v. s. för mellanklasserna, se närmare under tyskan, punkt 4) finnas knappast i franska, som ju inträder på schemat först i 5:te klassen. Där emot förekommer en hel del — icke mindre än omkring 25 — läseböcker huvudsakligen avsedda för gymnasiet, varibland Edström, Lectures françaises, vid 41, och V. Brusewitz, Fransk läsebok, vid 27 skolor, äro de vanligaste. Anledningarna till denna större förekomst av läseböcker på gymnasiet torde vara franskans senare inträde på schemat samt den i språkets egen beskaffenhet

liggande större svårigheten för lärjungarna att övergå till ren litteraturläsning.

5. *Den övriga textläsningslitteraturen* omfattar — såsom var att vänta, bl. a. på grund av förekomsten av de talrika utgivna läseböckerna — icke så många böcker som tyskan och engelskan, men är likväl mer än tillräckligt riklig, uppgående till omkring 90 arbeten. Relativt mycket begagnade äro Malot, Sans famille, vid 17 läroverk, Maupassant, Contes choisis, vid 15, France, Le crime de Sylvestre Bonnard, vid 10, Labiche, Le Voyage de M. Perrichon, vid 10, o. s. v.

Beträffande innehållet m. m. gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som framhållits i punkt 5 angående tyskan, dock att urvalet från litterär synpunkt synes vara mera vårdat.

6. Av ordböcker förekomma 2 för översättning från svenska till franska, nämligen F. Schulthess, Svensk-fransk ordbok, vid 39 skolor och Thekla Hammar, Svenskt-franskt parörllexikon, vid 1 enskild skola, samt 4 för översättning från franska till svenska, varjämte 2 franska dictionnaires och ett vocabulaire med uttalsbeteckning användas. Bland de fransksvenska dominerar Schulthess, Fransk-svensk ordbok, vid 77 skolor. Nämda vocabulaire, av Hammar, användes vid 65 skolor.

7. I fransk *litteraturhistoria* förekommer 1 lärobok, utgiven av fransk författare och på franska, men endast vid 3 (enskilda) skolor.

8. Parörler, vokabelsamlingar och andra hjälpmedel finnas för franskan, liksom för tyskan och engelskan (se tyskan, punkt 8).

9. *Priserna* äro i genomsnitt för de vanligare grammatikerna omkring kr. 3: 85, för de vanligare nybörjarböckerna (i egentlig mening) kr. 2: 80. För övriga böcker äro priserna, liksom omfånget, mycket olika.

10. I det stora hela kan, liksom i fråga om tyskan och engelskan (se tyskan, punkt 10) sägas, att samma läroböcker, som användas vid de allmänna läroverken, begagnas vid de två andra slagen om läroanstalter, dock att t. ex. Wallerstedts Praktiska lärobok i franska språket, som är förhärskande vid de enskilda skolorna, icke alls förekommer vid de allmänna läroverken.

Historia.

Av läroböcker i *svensk historia* användas de av C. T. Odhner utgivna och sedermera av olika personer omarbetade läroböckerna i fäderneslandets historia vid det ojämförligt största antalet läroanstalter, eller 274. Därefter kommer C. Grimbergs läroböcker i Sveriges historia (kr. 15: 05, resp. 5: 65), vid tillhoppa 61 läroanstalter. Den av M. Höjer och B. Löfgren utgivna Översikt av Sveriges nyaste historia (kr. 3: —) användes vid 53 läroverk. På 27 ställen användes E. Falk, Lärobok i svensk historia för gymnasiet (I—II: kr. 7: 25). Den för gymnasiets första ring föreskrivna kulturhistoriska översikten av forntidens och medeltidens svenska historia meddelas vid 39 läroanstalter med ledning av O. Montelius' och E. Hildebrands lärobok i ämnet (kr. 2: 10).

För undervisningen i *allmän historia* hava vid det ojämförligt största antalet läroanstalter, 310 stycken, använts de av J. R. Pallin utgivna och av olika personer omarbetade läroböckerna. Vid 74 läroanstalter har B. Estlander, Allmänna historien i berättelser (I—III, kr. 12: 05) kommit till användning. Av de läroböcker, som i avseende på frekvensen komma närmast, intages främsta rummet av Falk, Lärobok i forntidens och medeltidens allmänna historia för gymnasiet (kr. 3: 85). Därefter kommer A. Ryd-fors, Allmän historia för realskolor, samskolor, flickskolor o. d. (kr. 4: 75),

på 21 platser samt G. Löw, Allmän historia (I—IV, kr. 9:—) på 11 platser. Hedda Andersson, Grekiska sagor (kr. 3:—) finnes upptagen för 20 läroanstalter.

Bland de för den historiska undervisningen använda läseböckerna har Rydors, Historisk läsebok för allmänna läroverkens första och andra klass funnit användning på 78 ställen, J. O. Ekmark, Läsebok till C. T. Odners svenska historia på 39 ställen.

Vid undervisningen i *statskunskap* användes vid 49 läroanstalter Hildebrand, Svensk stats- och samhällskunskap för realskolan m. m. (kr. 0:75) och vid 46 läroanstalter samme författares lärobok för gymnasiet (kr. 1:75). Av övriga läroböcker i statskunskap intages första rummet, vid 28 läroanstalter, av W. Ekedahl, Anteckningar i svensk statskunskap (kr. 1:25). Därefter kommer V. Rydén, Medborgarkunskap (kr. 1:40), vid 25, Grimberg, Svensk kommunal- och statskunskap (kr. 0:60), vid 19 och O. Johnson, Lärobok i statskunskap (kr. 1:—), vid 18 läroanstalter.

För undervisningen i historia och statskunskap hava använts inalles 81 läroböcker, av dem 26 på endast 1 ställe och 7 på blott 2 ställen.

Geografi.

a) Läro- och läseböcker.

Så gott som vid samtliga allmänna läroverk, kommunala mellanskolor och enskilda läroanstalter användes E. Carlson, Skolgeografi. Kurs 1 utgiven av N. Rönholm, av vilken bok 16:e upplagan utkom 1925, finnes upptagen i årsredogörelserna från tillsammans 259 skolor, därav 73 allmänna läroverk, 94 kommunala mellanskolor och 92 enskilda läroanstalter. Kurs 2, varav 13:e upplagan är utgiven år 1926 av Rönholm och O. Moberg, användes vid 257 läroanstalter (resp. 77 — 93 — 87). Kurs 1 kostar inb. kr. 5:90; kurs 2 inb. kr. 4:70.

Övriga läroböcker i geografi hava fått mycket liten användning vid skolorna. Hildur Akselsson, Sveriges geografi användes vid 4 kommunala mellanskolor och 5 privatläroverk, L. Levander, Geografi för ungdomsskolor vid 5 läroanstalter, S. Enghoff, Lärobok i geografi för gymnasier vid 4 läroanstalter samt Enghoff, Lärobok i fysisk geografi, sammandrag och Rönholm, Ekonomisk geografi vid vardera 3 läroanstalter. Dessutom förekomma 4 andra läroböcker i geografi, som kommit till användning vid blott 1 å 3 privatläroverk.

Ett flertal geografiska läseböcker finnes. Av dessa hava E. Fagerlund och E. Falk, Geografisk läsebok, I. Fehr, Geografiska skildringar för skolan och hemmet, Siri Ohlson, Natur och människor samt Anna Sandström, Natur och arbetsliv i svenska bygder fått den största användningen. Hit kan också räknas Sven Hedin, Från pol till pol. Övriga geografiska läseböcker förekomma endast vid en eller annan skola. Somliga skolor tillhandahålla den vid skolan använda geografiska läseboken, under det att vid andra skolor lärjungarna själva få anskaffa läsebok.

b) Kartböcker.

Av de geografiska kartböckerna hava nedanstående fått den största användningen. M. Roth, Geografisk atlas för allmänna läroverken (n:r 1), Geografisk atlas för folkskolor och allmänna läroverkens lägre klasser (n:r 2) samt Geografisk skolutlas n:r 1, omarbetad av Nordenskiöld och Samuelsson (kr. 8:—) användas vid 255 läroanstalter (resp. 84—89—82). Av dessa äro en del dubbelräknade, enär vid somliga skolor både n:r 1 och n:r 2 användas.

Fagerlund och Rönnholm, Geografisk atlas för folkskolan (kr. 2:60) användes vid 67 läroanstalter (resp. 34—14—19). Dessutom förekomma Diercke, Skolatlats (kr. 9:75) vid 55 (resp. 21—15—19) samt Cohrs' och Cohrs' och Torpsons kartböcker vid 24 (resp. 13 — 5 — 6) läroanstalter. Övriga kartböcker hava fått jämförelsevis liten användning.

Slutligen må nämnas, att bland historiska kartböcker Putzger, Historischer Schulatlas är så gott som allenahärskande.

Filosofisk propedeutik.

Såsom läroböcker i psykologi hava använts H. Larsson, Psykologi (kr. 2:10) på 62 ställen samt S. Almquist, Själslivet (kr. 2:25) på 5 ställen. Till ledning för undervisningen i logik hava använts Larsson, Logik (kr. 1:50) på 31 ställen, J. J. Borelius, Lärobok i den formella logiken (kr. 1:50) på 21 ställen och G. Sjöberg och G. Klingberg, Lärobok i logik (kr. 1:50) på 15 ställen. Inalles hava för den filosofiska undervisningen använts 12 läroböcker, av vilka 2 på endast 1 ställe och 1 på 2 ställen.

Matematik.

a) Aritmetik.

Den mest använda läroboken i räkning är A. Berg, Räknelära för de allmänna läroverken och flickskolor, omarbetad av K. L. Hagström. Boken omfattar 2 delar, av vilka del 1 utkom i 6:e upplagan 1924 och del 2 i 8:e upplagan 1925 med ett pris av kr. 2:25 per del, och användes vid 148 läroanstalter, därav 40 allmänna läroverk, 36 kommunala mellanskolor och 72 privatläroverk. Därefter kommer J. Möller, L. T. Larsson och N. Lundahl, Lärobok i räkning för realskolan, vid 91 läroanstalter (resp. 24 — 40 — 27). Även denna bok omfattar två delar till ett pris av resp. kr. 1:90 och kr. 2:10, vartill kommer 40 öre för vardera delens facit. Vidare användes A. Meyer och J. S. Hedström, Räkneexempel för realskolans tre nedre klasser till ett pris av kr. 3:90 vid 26 läroanstalter (resp. 11 — 6 — 9), E. Hallgren, Lärobok i räkning, första delen (kr. 2:25) för klasserna 1 och 2 vid 8 läroanstalter och andra delen (kr. 4:—) för klasserna 3—6 vid 11 läroanstalter samt K. Asperén och I. Damm, Lärobok i räkning (kr. 5:—) vid 10 läroanstalter.

Vid flickskolorna användas i främsta rummet Anna Lindhagen och Anna Gahm, Exempelsamling till bråkläran, vid 53 skolor samt Frida Fisch och Ester Lager, Räkneövningar för skolans lägre klasser, vid 34 skolor.

Utom de nu nämnda böckerna användes vid kommunala mellanskolor och enskilda läroverk ett tiotal andra läroböcker och exempelsamlingar i aritmetik. Av dessa användes E. Andrup, Lärobok i räkning för kommunala mellanskolans första klass vid 8 skolor, de övriga blott vid en eller annan skola.

Av de ovan nämnda böckerna innehåller en del även den kurs i ekvationslära, som ingår i realskolans matematikkurs.

b) Algebra och funktionslära.

Som lärobok i algebra användes mest J. Möller, Lärkurs i algebra. Första delen kostar kr. 2:50; senare delen kr. 2:90. Boken användes vid 112 läroanstalter (resp. 33 — 29 — 50). Vidare användes Meyer-Hedström, Exempel till ekvationsläran för realskolan (kr. 2:50) vid 66 läroanstalter

(resp. 20 — 23 — 23), A. Lindhagen, Ekvationer för nybörjare (kr. 0:55) vid 46 läroanstalter (resp. 11 — 15 — 20), K. R. Collin, Exempelsamling till algebran (kr. 5:75) vid 23 läroanstalter (resp. 10 — 7 — 6), J. S. Hedström och C. Rehn Dahl, Algebra för gymnasiet (kr. 5:50; förk. uppl. kr. 3:—), vid 20 läroanstalter (resp. 8 — 0 — 12), A. Wahlgren, Algebra och funktionsteori för gymnasiet (kr. 4:50) vid 11 läroanstalter (resp. 6 — 0 — 5), R. Mattson, Lärobok i algebra för gymnasiet vid 7 läroanstalter (resp. 4 — 0 — 3) samt J. G. Jonsson, Ekvationer och algebra också vid 7 läroanstalter (resp. 1 — 5 — 1).

Vid flickskolorna användes i ganska stor omfattning Larsson-Lundahl, Sifferekvationer av första graden. För övrigt förekomma några få böcker, som användas blott vid en eller annan skola.

Som särskilda läroböcker i funktionslära användas huvudsakligen O. Josephson, Funktionslära för gymnasiet (kr. 1:85) vid 27 läroanstalter och Mattson, Funktionslära för realgymnasiet (kr. 2:—) vid 16 läroanstalter. Ett par andra läroböcker i detta ämne ha fått endast ringa användning.

c) Geometri (med planimetri och stereometri).

För den förberedande kursen i geometri användes vid 39 läroanstalter (resp. 17 — 11 — 11) Hedström och Meyer, Förberedande kurs i geometri, 6:e upplagan (kr. 0:75).

För den egentliga geometriundervisningen finnas ett flertal läroböcker utgivna. Mest använd är K. Asperén, Lärobok i geometri, 12:e uppl. 1923 (kr. 2:—), vilken är införd vid 131 läroanstalter (resp. 40 — 57 — 34). Därefter komma i ordningen O. Josephson, Plangeometri I (för realskolor och flickskolor), 6:e uppl. (kr. 1:75), vid 65 läroanstalter (resp. 13 — 6 — 46), Klas Vinell, Euklides' fyra första böcker jämte övningssatser, 8:e uppl. 1925, (kr. 2:50), vid 50 läroanstalter (resp. 11 — 12 — 27) samt Lindman, Euklides' fyra första böcker, 20:e uppl. reviderad av Henrik Petrini, (kr. 3:25), vid 20 läroanstalter (resp. 8 — 6 — 6), Hjalmar Olson, Plan geometri, vid 14 läroanstalter (resp. 6 — 5 — 3) samt P. G. Laurin och E. Hallgren, Lärobok i geometri för realskolan, vid ett tiotal skolor. De flesta av de nu nämnda läroböckerna motsvara närmast Euklides' fyra första böcker. För detta område av geometrien förekommer vid de olika skolorna ytterligare ett tiotal läroböcker. Dessa hava emellertid införts blott vid en eller annan skola.

För proportionsläran och dess tillämpning på plangeometrien (plan geometri å gymnasiet), finnas utgivna omkring 15 olika böcker. Av dessa hava följande fått den största användningen: K. L. Hagström, Plan geometri för gymnasiet (kr. 2:—) vid 24 läroanstalter (resp. 11 — 0 — 13), R. Mattson, Lärobok i plan geometri för gymnasiet (kr. 1:90) vid 21 läroanstalter (resp. 11 — 0 — 10), Mattson, Lärobok i geometri för realskolans sjätte klass etc. vid 14 läroanstalter (resp. 4 — 7 — 3) samt Hagström, Proportionslärans tillämpning på plangeometrien vid 9 läroanstalter (resp. 8 — 0 — 1). I detta sammanhang må också nämnas K. Tham, Planimetri med övnings-exempel (kr. 1:10), som är införd vid 41 läroanstalter (resp. 25 — 0 — 16). Övriga särskilt utgivna böcker för planimetriska beräkningar hava fått föga användning. Dylika beräkningar förekomma också i läroböckerna i algebra.

För undervisningen i stereometri användas ej mindre än 12 olika läroböcker. Av dessa förekomma O. Josephson, Rymdgeometri för gymnasiet (kr. 1:25) vid 42 läroanstalter (resp. 22 — 0 — 20), S. Lagergren, Stereometri för latینگymnasiet (kr. 1:—) vid 14 läroanstalter (resp. 11 — 0 — 3)

samt K. L. Hagström, Lärobok i stereometri vid 10 läroanstalter (resp. 5—0—5).

d) *Trigonometri och analytisk geometri.*

För undervisningen i trigonometri användas 4 olika böcker, av vilka Hedström och Rendahl, Trigonometri för läroverken. A. För reallinjen och B. För latinlinjen dominerar. Den förra (kr. 3:50) är införd vid 63 (resp. 35—0—28) och den senare (kr. 3:—) vid 20 (resp. 9—0—11) läroanstalter.

I analytisk geometri användas bland likaledes 4 läroböcker mest K. R. Collin, Lärobok i plan analytisk geometri (kr. 4:25) och A. Wahlgren, Funktionsteori och analytisk geometri (kr. 2:50). Den förra användes vid 45 (resp. 32—0—13) och den senare vid 12 (resp. 6—0—6) läroanstalter.

e) *Bokföring.*

För undervisningen i bokföring vid nu ifrågavarande skolor användas flera olika böcker. Mest använda äro K. L. Hagström, Lärobok i bokföring för realskolan och för självstudium (kr. 1:65), som förekommer vid 49 läroanstalter (resp. 18—26—5), samt A. Holmquist, Realskolans bokföringskurs (kr. 3:—), vid 13 läroanstalter (resp. 4—8—1). De övriga 8 böckerna i detta ämne förekomma mycket sparsamt.

f) *Problemsamlingar.*

Förutom de i det föregående omnämnda läroböckerna av olika slag användas vid skolorna ett stort antal problemsamlingar. En del av dessa avse speciella områden av de olika kurserna, andra åter flera olika områden. Bland de senare må särskilt nämnas de olika editionerna av realskolexamens- och studentexamensuppgifterna i matematik. De sistnämnda samlingarna användas vid alla skolor med realskolexamens- resp. studentexamensrätt.

g) *Tabeller.*

Räknetabeller och logaritmtabeller finnas av olika författare. Bland de i årsredogörelserna upptagna användas mest Hedström-Rendahl, Räknetabeller för läroverken (kr. 2:50), vilka förekomma vid 66 läroanstalter (resp. 35—7—24), Meyer-Hedström, Räknetabeller för realskolan vid 17 läroanstalter samt K. L. Hagström, Räknetabeller för realskolan vid 12 läroanstalter. För många realskolor och kommunala mellanskolor finnas inga tabeller upptagna i årsredogörelserna.

h) *Sammanfattning.*

Som en sammanfattning må anföras, att vid de allmänna läroverken och med dem i förevarande avseende jämställda läroanstalter användas enligt årsredogörelserna för läsåret 1927—1928 ej mindre än omkring 150 olika läroböcker, exemplarsamlingar och tabeller för undervisningen i matematik. Av dessa förekomma omkring 35 endast vid kommunala och enskilda läroanstalter; 47 av dessa böcker användas endast vid 1 skola och 21 vid 2 skolor. Då, såsom förut är anført, författarnamn och boktitlar ej alltid äro fullständigt anförda, möter det allt för stora svårigheter att angiva några exakta siffror. Som jämförelse kan nämnas, att vid den »granskning av förhandenvarande till elementarläroverkens tjänst utgivna läroböcker i matematik», som slutfördes år 1871, 102 olika arbeten blevo granskade. Därvid äro dock med-

räknade ett tiotal böcker, som närmast voro avsedda för folkskolorna men vilka användes eller kunde tänkas komma till användning även vid läroverken.

Biologi.

På realskolans stadium användes i mycket stor utsträckning som lärobok i biologi S. Almquist och N. G. W. Lagerstedt, *Lärobok i naturkunighet. I. Om den organiska naturen. Avd. I. Läran om växterna (Botanik)*, bearb. av Gust. O. A. m Malme och Avd. II. *Läran om djuren (Zoologi)*, bearb. av L. G. Andersson. Boken är införd vid 269 skolor, varav 75 allmänna läroverk, 81 kommunala mellanskolor och 113 privatläroverk. Avd. I kostar inb. kr. 4: 25 och avd. II inb. kr. 4: 50.

a) Zoologi och hälsolära.

Bland övriga läroböcker i zoologi på realskolans stadium må nämnas L. G. Andersson, *Sjätte klassens kurs i zoologi* (kr. 3: 65), som användes vid 78 läroanstalter (resp. 32 — 38 — 8); O. D. Hammarsten och T. Pehrson, *Människokroppen, dess byggnad och förrättningar jämte hälsolära* (kr. 3: 85). Förkortad uppl., vid 62 skolor (resp. 14 — 18 — 30); K. Bohlin, *Lärobok i biologi för realskolan. I: 2 Zoologi*, vid 40 skolor (resp. 11 — 15 — 14); Bohlin, *Lärobok i biologi för realskolan. I: 1 Hälsolära*, vid 27 skolor (resp. 11 — 12 — 4) och Andersson, *Läran om djuren* (för kommunala mellanskolor), vid 12 skolor (resp. 5 — 7 — 0).

Särskilt för undervisningen i hälsolära användes T. Thunberg, *Lärobok i hygien*, vid 13 skolor, och samme författares bok, *Vår kropps byggnad och förrättningar*, vid 14 skolor. För övrigt hava ej mindre än 15 olika arbeten i hälsolära kommit till användning.

För zoologiundervisningen å gymnasiet och å privatläroverkens högsta stadium användas huvudsakligen följande läroböcker: S. Almquist och L. G. Andersson, *Zoologi för gymnasiet* (kr. 3: 15) vid 63 läroanstalter (resp. 31 — 0 — 32); de olika delarna av H. Wallengren och A. Hennig, *Lärobok i biologi (zoologi)* vid tillsammans 37 skolor (resp. 14 — 0 — 23); Hammarsten och Pehrson, *Människokroppen, dess byggnad och förrättningar jämte hälsolära* (*Lärobok för gymnasiet*) (kr. 6: 25) vid 36 skolor (resp. 12 — 0 — 24); I. Sefve, *Lärobok i zoologi. Till gymnasiernas och seminariernas tjänst samt för självstudium* (kr. 4: 75) vid 17 skolor (resp. 7 — 0 — 10) samt Hammarsten och Pehrson, *Zoologi för gymnasiet* (kr. 4: 75) vid 15 skolor (resp. 8 — 0 — 7).

Dessutom förekomma några mindre arbeten i ärftlighetslära införda vid en eller annan skola.

b) Botanik.

I botanik användas, utom den förut nämnda läroboken av Almquist och Lagerstedt, *Läran om växterna*, å realskolstadiet huvudsakligen K. B. J. Forssell och J. A. O. Skårman, *Inledning till botaniken* (15:e uppl. pris inb. kr. 5: 75), vid 109 läroanstalter (resp. 37 — 39 — 33), K. Bohlin, *Lärobok i biologi för realskolan. Del 2. Botanik* (7:e uppl. pris inb. kr. 4: 75), vid 63 skolor (resp. 26 — 20 — 17), K. Bohlin, *Växternas livsföreteelser, särtryck ur föregående bok*, vid 53 skolor (resp. 20 — 25 — 8), J. A. O. Skårman, *Kurs i botanik för realskolans sjätte klass* (kr. 1: 40), vid 53 skolor (resp. 11 — 29 — 13) samt C. A. M. Lindman, *Botanikens första grunder. Lärobok för realskolan*, vid 12 skolor (resp. 3 — 0 — 9).

Å högre stadiet användes i främsta rummet *Forssell-Skårmans*, Lärobok i botanik för gymnasiet (10:e uppl. pris inb. kr. 7:—). Denna bok förekommer vid 59 läroanstalter (resp. 39—0—20). Å samma stadium användes *K. Falcck*, Lärobok i botanik för gymnasier och folkskoleseminarier (pris inb. kr. 5:50) vid 14 skolor (resp. 9—0—5).

Som flora användes vid praktiskt sett alla skolor, varom här är fråga, *Th. O. B. N. Krok* och *S. Almquist*, Svensk flora för skolor (pris inb. kr. 5:—). Den finnes upptagen i årsredogörelserna för 259 skolor (resp. 76—84—99). Vid några få skolor, 3 stycken, förekommer *C. A. M. Lindman*, Bilder ur Nordens flora (pris inb. kr. 6:—).

Fysik (med astronomi).

I fysik användas olika läroböcker i realskolan och å gymnasiet. I flickskolorna begagnas vanligen de för realskolan avsedda böckerna. Vid undervisningen i astronomi användas i stort sett samma läroböcker i realskolan och å gymnasiet.

Å realskolestadiet dominerar *C. G. Hellsten*, Experimentell fysik och astronomi. Den omfattar fyra delar, vilka kosta resp. kr. 1:70, 1:70, 1:80 och 2:—, samt användes vid 156 läroanstalter, därav 51 allmänna läroverk, 54 kommunala mellanskolor och 51 enskilda skolor. Stor användning har också *I. J. son Malmberg*, Övnings- och lärobok i fysik för realskolan i tre delar, vilka kosta resp. kr. 1:70, 1:70 och 2:25. Denna bok användes vid 58 skolor (resp. 19—32—7).

Bland övriga för realskolan avsedda läroböcker i fysik må nämnas *C. A. Mebius*, Handledning vid undervisningen i fysik i realskolan vid 21 skolor; *S. Almquist*, Lärobok i naturkunnighet. II. Läran om den oorganiska naturen: 1. Fysik av *S. Almquist*. 2. Magnetism, elektricitet, kemi av *S. Almquist* och *S. Otterborg* vid 17 skolor samt *A. Berglund*, Lärobok i fysik, likaledes vid 17 skolor.

Å gymnasiet användes vid nästan alla skolor *T. Moll*, Lärobok i fysik för de allmänna läroverkens högre klasser. Den större upplagan, som omfattar fem delar till ett pris av resp. kr. 1:80, 2:—, 2:75, 2:75 och 1:55, användes å realgymnasiet vid 52 läroanstalter (resp. 34—0—18). Den förkortade upplagan, avsedd för latingymnasiet, omfattar fyra delar till ett pris av resp. kr. 1:20, 1:50, 1:80 och 1:75 och användes vid 71 läroanstalter (resp. 33—0—38).

Vid 6 skolor (resp. 3—0—3) användes *S. E. Ohlson*, Lärobok i fysik.

Några andra läroböcker i fysik hava fått mycket liten användning.

Utom de fysikaliska uppgifterna i studentexamen, som utgivits i olika editioner, förekommer vid 19 läroanstalter (resp. 11—0—8) *E. Almén*, Fysikaliska problem till bruk vid elementarundervisningen.

Av de särskilda läroböckerna i *astronomi* användas i främsta rummet *C. Rendahl* och *B. Söderborg*, Astronomi (inb. kr. 2:50) och *A. Wahlgren*, Lärobok i astronomi för realskolans sjätte klass och gymnasiets första ring (inb. kr. 2:—). Den förra användes vid 49 skolor (resp. 23—11—15) och den senare vid 21 skolor (resp. 9—8—4).

Kemi (med geologi och mineralogi).

För undervisningen i kemi användas olika läroböcker för mellanstadiet och överstadiet.

Av de för realskolstadiet avsedda böckerna användes i främsta rummet T. Moll, Lärobok i kemi för realskolan, omarbetad av G. Starck. Boken, som omfattar två delar (pris häft. resp. kr. 1:20 och 0:75), är införd vid 151 skolor, därav 46 allmänna läroverk, 55 kommunala mellanskolor och 50 enskilda läroverk. Riklig användning har också J. A. Johansson-Inghe och C. J. Magnusson, Kemi och geologi för realskolan. Den kemiska delen av denna bok omfattar också två delar, vilka kosta inb. resp. kr. 1:70 och 1:40. Boken användes vid 67 skolor (resp. 20 — 25 — 22). K. Bohlin, Lärobok i kemi för realskolan och första gymnasieringen användes vid 8 läroanstalter (resp. 4 — 2 — 2) och Astrid Cleve-von Euler och Ingegerd Berg, Kemien och dess tillämpningar vid 5 enskilda skolor.

Å det högre stadiet användes huvudsakligen T. Moll, Lärobok i kemi för realgymnasiet, omarbetad av G. Starck. Den är utgiven i två delar, vilka kosta resp. inb. kr. 4:40 och pprb kr. 1:45, och är införd vid 51 läroanstalter (resp. 35 — 0 — 16).

Vid 17 skolor (resp. 9 — 0 — 8) förekommer W. Abenius, Elementär lärobok i kemi (5:e uppl. inb. kr. 7:50).

Dessutom finnas utgivna ett 10-tal handledningar för laborationerna i kemi. För undervisningen i geologi (och mineralogi) användes i främsta rummet S. Almquist och N. G. W. Lagerstedt, Lärobok i naturkunnighet, II. Om den oorganiska naturen. 3. Geologi, omarbetad av Signe Almquist. Boken kostar inbunden kr. 1:80, och är införd vid 57 skolor (resp. 23 — 15 — 19). Därefter komma J. A. Johansson-Inghe, Lärobok i geologi för skolor, som kostar inb. kr. 1:50 och är införd vid 50 skolor (resp. 18 — 20 — 12) samt A. Hennig, Lärobok i geologi, pris inb. kr. 2:25, vid 34 skolor (resp. 9 — 16 — 9).

Övriga läroböcker i geologi hava endast ringa användning.

Välskrivning.

Särskilda läro- eller övningsböcker för undervisningen i välskrivning finnas ej upptagna i årsredogörelserna för alla läroverk. Av de i årsredogörelserna omnämnda användes i främsta rummet F. Holmqvist, Skrivkurs (kr. 0:50). Boken finnes angiven som införd vid 41 allmänna läroverk. C. Ö. Heike, Skrivsystem för real- och flickskolor (12 häften à 10 öre) är införd vid 7 läroverk och Rundskrivningsbok av samme utgivare vid 3 läroverk. För övrigt omnämnas 3 andra förskrifter eller skrivkurser, vilka äro införda vid en eller två skolor.

Teckning.

Av de för undervisningen i teckning angivna böckerna har P. H. Henriques, Lärobok i geometrisk ritning för de allmänna läroverken, inb. kr. 4:50, fått den största användningen. Den är införd vid 29 allmänna läroverk. Därefter komma K. H. Segerborg, De allmänna läroverkens linjarritningskurser i två delar (pris resp. kr. 3:40 och 2:75), vid 10 läroverk; C. Werner, Lärobok i geometrisk ritning (pris kr. 2:—), vid 9 läroverk samt A. Johansson, Lärobok i perspektivritning (pris kr. 3:60), vid 8 läroverk. För övrigt omnämns ej mindre än 21 olika böcker i teckning såsom använda vid ett eller annat läroverk.

Musik.

För undervisning i *sång* användes ett stort antal olika sångböcker. Ej mindre än omkring 40 sådana böcker finnas upptagna i årsredogörelserna för

de allmänna läroverken. Mest använda äro Ny normalsångbok för svenska skolor, utgiven av sånglärare vid Stockholms högre allmänna läroverk (2 delar inb. å kr. 3:—), Svenska skolkvartetten, fyrstämmiga sånger, arrangerad av C. J. Berg, Fr. Tiger och E. Åkerberg (2 delar inb. å kr. 3:—), som användes vid 33 läroverk, och Anna Bergström, Sångkurs för skolan (4 häften, tillsammans kr. 5:50), som användes vid 23 läroverk. För öfrigt förekomma O. Holmberg, Lärokurs i skolsång vid 14 skolor, Alice Tegnér, Sjung svenska folk vid 10 skolor samt E. Weimer, Sångbok för skolan vid 8 skolor. De återstående användas blott vid en eller annan skola.

För undervisningen i *instrumentalmusik* användes ett mycket stort antal olika arbeten. Då denna undervisning är frivillig och vanligen anordnas mera individuellt, lämnas här ej någon närmare redogörelse för de därvid använda nothäftena.

Bil. 2 a.

allmänna läroverken läsaren 1916—1926.

männa läroverk.

Krist.	Mod.	Lat.	Grek.	Tyska	Eng.	Fran- ska	Hist.	Geogr.	Filos.	Mat.	Biol.	Fys.	Kemi	Sum- ma
2	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	6
1	4	1	1	—	—	1	3	—	—	6	3	—	1	22
4	1	2	—	—	1	—	3	—	1	4	2	—	1	19
3	1	1	—	2	—	—	2	—	—	2	2	2	—	15
3	—	—	—	—	—	1	2	—	—	2	—	1	—	9
4	—	1	—	—	2	—	2	—	—	2	2	1	1	15
3	—	1	1	1	—	—	2	—	1	2	2	—	—	13
1	1	2	1	1	2	—	2	—	1	—	3	—	—	14
2	—	—	2	1	—	—	4	—	—	3	1	—	2	15
1	2	1	1	1	1	1	3	—	1	3	1	3	1	20
4	5	2	—	—	3	2	6	—	1	—	2	2	1	28
3	1	2	1	3	1	1	5	—	—	7	3	1	—	28
—	3	1	1	2	5	2	3	—	1	3	5	2	3	31
2	—	—	—	—	1	1	4	1	1	1	1	4	2	18
3	5	1	2	—	3	1	1	—	—	1	1	—	—	18
3	2	—	—	3	—	1	1	—	1	6	1	1	—	21
3	4	2	—	1	2	—	4	—	1	4	3	1	4	29
3	—	1	—	—	1	—	3	—	2	—	3	1	—	14
6	—	1	—	1	2	1	2	—	—	4	—	1	—	18
—	1	1	—	—	1	—	1	—	—	5	—	—	1	10
2	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	8
3	2	2	—	—	—	—	7	—	—	7	4	1	—	27
2	—	1	—	1	1	1	3	—	—	2	2	1	—	14
2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	3	2	—	13
5	1	—	—	2	1	2	4	—	—	4	—	3	—	22
2	2	2	1	1	1	2	2	—	—	5	2	1	—	21
4	1	2	—	—	1	1	2	—	—	—	1	—	—	13
2	3	—	—	3	2	—	3	—	—	2	5	—	2	22
1	—	1	2	1	1	—	2	—	—	—	7	2	—	17
1	—	—	1	1	1	1	4	—	—	4	4	1	2	19
2	1	1	1	1	—	—	—	—	—	7	—	2	—	15
4	1	1	—	—	—	1	1	—	—	3	—	1	—	12
5	4	—	—	2	—	—	2	—	—	2	1	2	—	18
3	—	1	—	—	—	—	3	—	1	5	1	—	2	16
3	—	1	1	—	1	1	1	—	1	3	—	1	—	13
3	2	1	—	—	—	1	1	—	—	5	5	1	3	22
2	1	—	—	1	1	—	4	—	—	1	3	1	2	16
6	3	—	—	2	—	—	2	—	2	4	—	—	—	19
105	52	94	18	92	95	23	96	1	17	114	73	41	29	670

Bil. 2 b.

allmänna läroverken läsaren 1916—1926.

och samskolor.

Krist.	Mod.	Tyska	Eng.	Franska	Hist.	Geogr.	Mat.	Biol.	Fysik	Kemi	Summa
—	—	1	1	—	—	—	2	1	1	—	6
1	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	6
1	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1	6
1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	1	5
3	—	2	1	—	—	—	—	1	—	—	7
2	—	—	2	1	1	—	1	1	1	1	10
—	—	—	2	1	1	—	1	—	—	—	5
—	1	—	1	—	1	—	2	—	1	1	7
2	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	4
1	1	1	—	1	3	—	—	—	1	1	4
—	—	1	2	—	—	—	2	1	1	—	9
2	1	2	2	—	—	—	2	—	2	—	7
3	—	1	—	—	—	—	2	2	—	1	12
2	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	4
1	1	3	—	1	1	—	—	—	—	—	9
1	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	10
1	1	—	2	—	1	—	—	1	1	—	4
1	3	—	2	—	—	—	—	2	1	1	9
—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	2	9
1	—	1	1	1	—	—	1	1	1	—	6
1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1	2	—	—	—	2	—	1	—	—	—	5
1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	6
—	4	3	2	—	1	—	—	1	—	—	3
—	1	2	1	—	—	—	1	—	1	2	14
—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	4
—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	1	2
1	1	—	—	—	2	—	—	—	1	1	5
—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	5
1	1	2	1	—	1	—	—	—	—	—	6
2	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	8
—	1	2	2	—	—	—	—	1	—	—	3
—	1	2	2	—	—	—	—	1	1	—	7
—	1	2	1	—	—	—	1	—	—	1	5
1	2	2	3	—	—	—	1	—	—	1	5
1	—	2	5	—	—	—	—	—	—	1	10
2	1	1	—	1	1	—	1	1	1	1	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
34	34	39	40	10	19	—	21	20	20	17	254

Kostnader för läroböcker vid vissa läroanstalter läsåret 1927—1928.

Läroanstalt	H. allm. läroverket i Södermalm	H. allm. läroverket i Malmö	H. allm. läroverket i Sundsvall	Statens samskola i Norrtälje	Statens samskola i Falköping	Statens samskola i Skellefteå
<i>Realskolan.</i>	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
I klass 1	43: 90	44: 20	45: 15	40: 40	47: 60	55: 10
» » 2 tillkommer . . .	18: 10	12: 10	7: 60	8: 75	7: 65	3: 40
» » 3 » . . .	20: 85	13: 90	18: 10	11: 80	7: 75	19: 30
» » 4 » . . .	49: 20	58: 75	47: 75	44: 10	53: 75	48: 05
» » 5 » . . .	19: 80	10: 70	25: 25	23: 45	14: 85	18: 20
» » 6 » . . .	57: 90	65: 35	56: 35	52: 15	45: 35	48: 05
Klass 1—6	209: 75	205: —	200: 20	180: 65	176: 95	192: 10
<i>Latingymnasiet med grekiska.</i>						
I klass 1—5	151: 85	139: 65	143: 85	—	—	—
» ring I—II tillkommer . .	146: 15	167: 75	153: 70	—	—	—
» » III » . . .	78: 75	56: 25	41: 60	—	—	—
» » IV » . . .	47: 65	41: 30	22: 70	—	—	—
Klass 1—ring IV	424: 40	404: 95	361: 35	—	—	—
<i>Latingymnasiet utan grekiska.</i>						
I klass 1—5	151: 85	139: 65	143: 85	—	—	—
» ring I tillkommer . . .	98: —	128: 70	112: 35	—	—	—
» » II » . . .	48: 15	39: 05	41: 35	—	—	—
» » III » . . .	70: 70	39: 75	35: 90	—	—	—
» » IV » . . .	46: 15	33: 30	16: 25	—	—	—
Klass 1—ring IV	414: 85	380: 45	349: 70	—	—	—
<i>Realgymnasiet.</i>						
I klass 1—5	151: 85	139: 65	143: 85	—	—	—
» ring I tillkommer . . .	75: 90	107: 90	83: 75	—	—	—
» » II » . . .	41: 50	41: 50	52: 05	—	—	—
» » III » . . .	52: 60	33: 10	34: 85	—	—	—
» » IV » . . .	27: 15	25: 75	10: 25	—	—	—
Klass 1—ring IV	349: —	347: 90	324: 75	—	—	—

Kostnader för läroböcker läsåret 1927—1928.

	Kommunala mellanskolan i Malmö	Kommunala mellanskolan i Skoghall
	Kr.	Kr.
I klass 1	69: 50	58: —
» » 2 tillkommer	12: 25	46: 20
» » 3 »	23: 60	51: 50
» » 4 »	15: 20	39: 55
Klass 1—4	120: 55	195: 25

Anm. Lärjungarna i Malmö kommunala mellanskola *behöva* icke skaffa sig ordböcker. Kostnaderna för dessa utgöra 24 kronor i klass 2 och 26 kronor 50 öre i klass 3, och med inräknande härav uppgå lärobokskostnaderna till 171 kronor 5 öre.

Djursholms högre samskola.

Femåriga mellanskolan	G y m n a s i e t		Treåriga fortsättnings- skolan för kvinnlig ung- dom
	Lating.	Realg.	
I klass 1 56: 25	I klass 1—5 164: 40	164: 40	I klass 1—5 . . . 164: 40
» » 2 tillk. . . 26: 55	» ring I tillkommer . . 118: 45	99: 45	» » 6 tillk. . . 78: 85
» » 3 » . . 23: 40	» » II » 33: 60	40: 25	» » 7 » . . 18: 30
» » 4 » . . 44: —	» » III » 42: 65	34: 30	» » 8 » . . 24: 65
» » 5 » . . 14: 20	» » IV » 23: 70	17: 20	
Klass 1—5 164: 40	Klass 1—ring IV 382: 80	355: 60	Klass 1—8 286: 20

Brummerska skolan i Stockholm.

	Kr.
I klass 1	68: 85
» » 2 tillkommer	4: 40
» » 3 »	8: 40
» » 4 »	34: 75
» » 5 »	37: 25
» » 6 »	48: 15
» » 7 »	44: 25
» » 8 »	24: 25
Klass 1—8	270: 30

Anm. Läroböcker i teckning och musik äro ej medräknade för någon av ovanstående läroanstalter. Litteratur, som lärjungarna icke *behöva* själva skaffa sig, men som tillhandahålles av läroanstalten, har heller icke medräknats.

Utgifter för läroböcker för en lärjunge, som fullständigt genomgår folkskolan.

Skoldistrikt	Antal klasser	Kostnad kr.	A n m ä r k n i n g a r
Lund . . .	7	21: 25	
Malmö . . .	7	22: 50	Härtill vissa böcker, som en del lärj. frivilligt inköpa, kr. 5: 10.
Norrtälje . .	7	30: —	Böckerna inköpas genom skolan, varigenom 16 ² / ₃ % rabatt erhålles.
Skellefteå . .	7	29: 30	Därav kr. 5: — i klass 7.
Skövde . . .	6	22: 90	{Om läseböcker å folkskolestadiet, vilka tillhandahållas av skolan, medräknas, tillkommer kr. 15: 25.
Sundsvall . .	6	34: 60	
Klinte ¹ . . .	6	26: 20	För läseböcker, som bekostas av skoldistriktet, tillkommer kr. 23: 15.
Medelkostnad		26: 68	

Kostnader för läroböcker i Norge och Danmark.

Norge.

För en elev, som genomgått

folkeskolen	omkring kr.	35: —
middelskolen (3 eller 4 klasser)	»	89: —
middelskolen + gymnasiets latinlinje	»	185: —
» + » engelsklinje	»	187: —
» + » reallinje	»	199: —

Anm. De högre flickskolorna använda samma läse- och läroböcker som de allmänna läroverken.

Danmark.

För en elev, som genomgått

folkeskolen i en købstadsskole	omkring kr.	² 55: —
» » » landsbyskole	»	² 40: —
mellemskolen (4 klasser)	»	150: —
realklassen tillkommer	»	35: —
pigeskolen (6 klasser)	»	175: —
mellemskolen + det klassiske gymnasium	»	³ 375: —
» + » nysproglige »	»	³ 415: —
» + » matematiske »	»	385: —

¹ Gotlands län.

² Medräknas ej läseböckerna, som eleverna nästan aldrig själva betala, blir kostnaden 32: — resp. 30: — kronor.

³ Kostnaderna för lexikon ej medräknade.

Bestämmelser angående införande m. m. av läroböcker i några främmande länder.

Anm. De uppgifter, som här lämnas, äro i regel grundade på direkta, av de sakkunniga inhämtade upplysningar från vederbörande myndigheter inom de olika länderna. Med *högre skolor* i nedanstående rubriker avses de med våra allmänna läroverk jämförliga läroanstalterna (i Norge och Danmark: högre almenskoler, i Finland: lärdomsskolor o. s. v.).

1. Norge.

a. De högre skolorna.

Nya läroböcker, liksom ock nya upplagor av läroböcker, skola, enligt kyrko- och undervisningsdepartementets cirkulär den 17 september 1898, granskas av undervisningsrådet (en institution, som består av 7 medlemmar, utsedda för en tid av 5 år och valda bland personer med praktisk insikt i det högre skolväsendet, och som har att biträda departementet vid tillsynen över läroverken m. m.).

Frågan om böckernas godkännande till skolbruk avgöres av departementet på grundval av rådets utlåtande.

I fråga om kristendomsböcker gälla särskilda bestämmelser, innebärande att det åligger departementet att före godkännandet inhämta yttrande från samtliga biskopar samt dessutom, om boken innehåller framställning av den kristna tros- och sedeläran, från den teologiska fakulteten.

Fråga om införande av ny lärobok vid viss skola skall först behandlas av lärarkollegiet (skolerådet) och därpå av skolans styrelse (forstanderskapet), varefter framställning insändes till departementet.

Någon begränsning i antalet medgivna läroböcker i varje ämne förekommer icke, ej heller något statligt ingripande i syfte att nedbringa kostnaderna, men departementet förbehåller sig att godkänna priset på böckerna.

En kommitté, tillsatt för utredning av frågan om läroböckers utgivande genom statens försorg, avgav år 1916 ett avstyrkande utlåtande, och några åtgärder hava sedan dess icke vidtagits i frågan och äro ej heller för närvarande planerade.

b. Folkskolorna.

Till införande föreslagna läroböcker (samt läse- och abc-böcker) remitteras av departementet till »lärerskolerrådet», som inhämtar yttrande om böckerna av sakkunniga. Frågan om godkännande avgöres därefter av departementet på grundval av lärarskolerrådets utlåtande.

Läroböcker i kristendomskunskap skola godkännas av konungen, efter hörande av biskopar och skoledirektörer (närmast motsvarande våra folkskoleinspektörer). Den teologiska fakulteten skall även yttra sig, därest det gäller nya översättningar och versioner (recensjoner) av samt nya förklaringar

till Luthers lilla katekes. Dessutom behandlar lärarskolrådet frågan om godkännande av alla dessa böcker på samma sätt som av övriga läroböcker.

Innan styrelsens (skolestyrets) beslut om införande av ny läroboi vid viss skola verkställs, skall vederbörande skoledirektör hava fått tillfälle att yttra sig.

Någon statlig monopolisering av läroböcker, så att blott ett visst begränsat antal godkända böcker i varje ämne får användas, förekommer icke.

Den ovan under högre skolor omförmälda kommittén föreslog vissa reformer i fråga om granskning av folkskoleböcker, men förslaget har icke lett till någon åtgärd.

2. Danmark.

Någon granskning genom utsedd kommission av de för de högre skolorna och folkskolorna avsedda läroböckerna förekommer icke. En komité är dock för närvarande tillsatt för att yttra sig i läroboksfrågan, bland annat angående böckernas innehåll, pedagogiska anordning och pris.

Vid *statsläroverken* fordras för införande av nya läroböcker medgivande av undervisningsministeriet, som avgör ärendet efter yttrande av undervisningsinspektören för gymnasierna. Eljest förekommer ingen granskning, icke heller i fråga om folkskolorna.

I fråga om vissa kristendomsböcker (katekes) kräves godkännande genom kungl. resolution. Mellan de sålunda godkända böckerna kunna beträffande *folkskolan* skolorna (skolekommissionerne) välja fritt, dock att »enighetsrådets» samtycke fordras vid införande av nya läroböcker.

I övrigt förekommer ingen auktorisation, och varje skola bestämmer, vilka läroböcker som skola användas. Angående statsskolorna, se här ovan.

Någon begränsning i antalet medgivna läroböcker i varje ämne förekommer ej, icke heller något ingripande från statens sida i syfte att nedbringa kostnaderna på annat sätt än att man vid statsläroverken tillser, att hemmen icke betungas med onödiga utgifter genom för täta ombyten av läroböcker.

I särskild skrivelse till rektorerna vid statsläroverken (av den 25 juni 1929) lämnas mycket noggranna föreskrifter angående införande och ombyte av läroböcker, särskilt i syfte att hindra, att målsmännen förorsakas utgifter i detta avseende utan verkligt föreliggande nödvändighet.

3. Finland.

a. De högre skolorna.

Läroböckerna granskas av skolöverstyrelsen (numera skolstyrelsen) jämlikt skolordningen den 8 augusti 1872, enligt vilken det tillkommer överstyrelsen att, efter inhämtande av utlåtande från sakkunniga och erfarna personer, när så nödigt prövas, bestämma om gemensamma böcker för de allmänna läroverken och vaka över att icke andra må nyttjas, därest ej på giltiga skäl särskild rättighet till avvikelse medgivits lärare eller lärarinna, som därom hos överstyrelsen skriftligen anhållit.

I skrivelse från ecklesiastikexpeditionen (numera undervisningsministeriet) den 2 maj 1879 inskärpes vikten av läroböckernas granskning och framhålles, att lärobok bör utbytas endast om den nya äger väsentligt företräde.

Genom en senare skrivelse från samma myndighet (den 7 maj 1895) förordnas, bland annat, att överstyrelsen, där så nödigt prövas, före nyssnämnda granskning må inhämta utlåtande jämväl av andra sakkunniga och erfarna personer.

I praktiken har utvecklingen gestaltat sig så, att rätt många olika läroböcker i samma ämne samtidigt användas i olika skolor.

Gången av godkännandet är följande. Författaren eller förlaget insänder boken till överstyrelsen med anhållan om godkännande. Överstyrelsen resolverar — så vida icke undantagsvis avslag gives — att frågan om bokens användning lämnas beroende av vederbörande lärares ansökan i varje särskilt fall enligt skolordningen 1872. När sedan ansökan i särskilt fall göres, har i regel bifall lämnats.

De privata läroverken anses äga större frihet vid val av läroböcker och anhålla icke hos överstyrelsen om rätt att införa ny lärobok. I skrivelse från ecklesiastikexpeditionen (den 20 januari 1881) anbefalles emellertid överstyrelsen att jämväl beträffande privatläroverken övervaka lärobokslitteraturen. I sina till skolstyrelsen regelbundet insända höstuppgifter skola privatskolorna uppgiva de läroböcker, som användas.

b. Folkskolorna.

Enligt förordning den 11 maj 1866 få ej i folkskolan begagnas andra läroböcker än sådana, som blivit av skolöverstyrelsen för ändamålet godkända. Jämlikt närmare föreskrifter den 30 augusti 1918 skall överstyrelsen, förrän den godkänner en lärobok för folkskolan, låta någon fackman (vanligen en seminarielärare) genomgå boken och avgiva utlåtande över dess vetenskapliga och pedagogiska vederhäftighet. Det händer även, att utlåtande begäres av två andra fackmän än seminarielärare, varvid den ene ger utlåtande över bokens vetenskapliga och den andre över dess pedagogiska vederhäftighet. Innan en lärobok godkännes till användning vid religionsundervisning, begäres dessutom utlåtande av något eller samtliga domkapitel.

Jämlikt ovannämnda förordning bör folkskolinspektör i samråd med vederbörande folkskolas direktion pröva och fastställa det förslag till böcker, som före ingången av varje nytt läsår skall av varje skolföreståndare eller -föreståndarinna uppgöras.

Enligt lagen av den 8 juni 1926 angående kostnaderna för folkskoleväsendet erhåller folkskolelev av kommunen avgiftsfritt alla läroböcker. Staten ersätter landskommuner med en fjärdedel av kostnaderna härför.

Fråga om statligt monopol å läroböcker i samband med spørsmålet om upprättande av en statens förlagsexpedition för folkskolorna har år 1920 varit å bane men fick år 1924 förfalla.

Under de senaste åren har funnits ett anslag, år 1930 å 30,000 fmk, för åstadkommande av en eller annan sällsyntare bok (grekisk grammatik, lexikaliska arbeten för undervisningen i latin m. m.).

4. Preussen.

a. De högre skolorna.

Beträffande införande av läroböcker vid de högre läroanstalterna gäller en den 15 september 1923 utfärdad förordning. De viktigaste däri lämnade bestämmelserna äro följande.

Vid högre läroanstalter få endast sådana skolböcker användas, vilkas införande uttryckligen medgivits av undervisningsministern. Förläggarna skola varje år till ministern insända nya böcker i korrekturavdrag och med angivande av priset. Böckerna granskas, och förteckning över dem, som godkänts, in-

föres i »Zentralblatt der gesamten Unterrichtsverwaltung». Ur denna förteckning få skolorna fritt välja de böcker, de önska använda.

Nya upplagor, som äro så förändrade, att de icke kunna användas jämsides med äldre, betraktas som nya böcker och måste granskas på nytt; detsamma gäller nya bearbetningar av äldre böcker, vilka betecknas som sådana.

Medgivande till användning erfordras icke i fråga om upplagor (med eller utan anmärkningar) av för skollektyr bestämda författare samt om ordböcker. Däremot fordras sådant medgivande beträffande läseböcker på främmande språk, kartor och logaritmtabeller.

De böcker, vilkas godkännande begäres, skola i avseende på papper, tryck och utstyrsel motsvara skoltekniska fordringar.

Varje onödigt ombyte av lärobok skall undvikas; i allmänhet få blott sådana böcker ersättas, som äro utgångna eller kunna anses vara föråldrade.

Anskaffandet av andra läroböcker än sådana, som äro officiellt godkända, får icke fordras eller rekommenderas.

I allmänhet är det önskvärt, att lärjungarna i en klass begagna samma upplagor av läroböckerna. Dock får ej förbjudas användande av äldre upplagor, vilka icke avsevärt avvika från de nyare.

Tillstånd till införande av en lärobok, vilkens användande ännu ej medgivits en skola, skall av dess rektor begäras hos provinsialskolkollegiet. Angående ansökan i dylikt avseende skall vederbörande ämneskonferens överlägga och besluta, efter det en av facklärarna avgivit utlåtande i ämnet. Provinsialskolkollegiet lämnar sitt tillstånd beträffande alla läroböcker, vilkas införande medgivits av undervisningsministern.

Förteckning över de läroböcker, som godkänts, föres av »die Staatliche Auskunftstelle für Schulwesen» i Berlin.

De läroböcker, vilka underställas ministern för godkännande, överlämnas av honom till vissa granskningsmän, som avgiva utlåtande över böckerna. Granskningsmännens namn meddelas icke åt läroboksförfattarna, vilka dock få taga del av de avgivna utlåtandena för att kunna avfatta böckerna så, att de lämpa sig för införande i skolorna.

I en senare ministeriell skrivelse av den 14 mars 1928 meddelas, att granskningen av läroböcker skall slutgiltigt regleras genom upprättande av en granskningsnämnd (Prüfestelle), och föreskrives bland annat följande.

Böckerna, som av förläggarna skola ingivas i 8 exemplar, överlämnas likasom hittills i och för ett förhandsutlåtande till två sakkunniga, som utses bland facklärare vid högre skolor och högskolor. Dessa utlåtanden tillställas granskningsmännen, som fördela sig på utskott för de olika ämnena. Nämnden överlämnar åt ministern det slutliga utlåtandet såsom grundval för hans beslut, huruvida en bok är lämplig till skolbruk eller icke. De vid granskningen ifrågakommande synpunkterna, vilka böra säkerställa den önskvärda enhetligheten och den nödvändiga överensstämmelsen med riktlinjerna för undervisningsplanerna, sammanställas därefter och offentliggöras.

Granskningsnämnden består av framstående representanter för olika ämnesområden och tillkallas för tre år i sänder. Ämnesgrupperna äro 9¹ till antalet med i allmänhet 5 medlemmar i vardera.

¹ Grupperna omfatta följande ämnen: 1. evangelisk religion, 2. katolsk religion, 3. israelitisk religion, 4. tyska, 5. historia och politisk geografi, 6. klassiska språk, 7. främmande levande språk, 8. matematik, naturkunnighet och fysisk geografi, 9. musik.

I en annan ministeriell skrivelse, av den 23 maj 1930, till skolornas ledare framhållles med skärpa dels nödvändigheten av att begränsa utgifterna för läroböcker, dels den omständigheten att de nya undervisningsplanerna förut-sätta ett vida mera inskränkt bruk av sådana böcker, varjämte hänvisas till olika utvägar att nå nämnda mål, t. ex. noggrannare iakttagande av föreskrif-terna om nya läroböckers införande, ingående överläggningar före ombyte av böcker, användning av äldre upplagor vid sidan av nyare, större enhetlighet i fråga om läroböcker i samma stad eller samma område, förhandlingar i så-dana angelägenheter med föräldrarrådet (Elternbeirat) o. s. v.

b. Folkskolorna.

Jämlikt ministeriell skrivelse den 27 februari 1873 har regeringen förbe-hållit sig avgörandet i fråga om nya läroböcker endast för det fall, att deras antagande av någon anledning skulle förefalla skolinspektörerna betänkligt. Ingen lärobok i de olika slagen av folkskolor får införas utan vederbörande myndigheters kännedom resp. medgivande.

Beträffande folkskolans läseböcker liksom även böcker i religionsundervis-ningen fordras kultusministeriets medgivande, vilket dock i fråga om de se-nare lämnas först efter samråd med vederbörande kyrkliga myndigheter.

Någon begränsning i antalet begagnade läroböcker i varje ämne förekom-mer icke, vare sig i fråga om de högre skolorna eller folkskolorna. Något statsingripande för nedbringande av kostnaderna för läroböcker äger ej rum och är ej heller planerat.

5. Schweiz. Kantonen Bern.

Anm. I Schweiz är icke undervisningsväsendet en för hela landet gemen-sam angelägenhet, utan varje kanton är i detta avseende fullt självständig. Nedanstående uppgifter avse Bern, som är den folkrikaste bland kantonerna.

Såväl de för den högre undervisningen som de för folkskolorna avsedda läroböckerna granskas av kommissioner, vilka utses av kantonens skolstyrelse (Unterrichtsdirektion).

Införande av obligatoriska läroböcker vid de särskilda läroanstalterna med-gives av regeringsrådet (Regierungsrat).

Jämte de obligatoriska läroböckerna få även andra användas.

Ett statligt förlag finnes för folkskoleböcker.

Angående statsförlaget meddelas följande upplysningar:

1. Folkskolorna äro skyldiga att anskaffa de obligatoriska läroböckerna från statsförlaget. Dessa böcker kunna för övrigt icke erhållas hos de pri-vata förlagen.

2. Av statsförlaget produceras och försäljas även icke obligatoriska läro-böcker. I regel produceras icke heller sådana böcker av enskilda förläggare.

3. Böckernas försäljningspris bestämmas efter produktionskostnaderna.

4. Böckerna avlämnas, utan förmedling av bokhandlarna, efter gjord be-ställning till vederbörande läroanstalter.

5. Enligt uppgift från vederbörande departement anses statsförlagets böc-ker bliva avsevärt billigare än de privata förlagens.

6. Manuskript anskaffas genom kommissionen. Om ett manuskript icke motsvarar de för läroböcker uppställda grunderna, omarbetas det tillsammans

med författaren. Ofta utses en subkommission av 3—5 medlemmar för att utarbета ett manuskript. I enstaka fall får en enskild författare i uppdrag att lämna manuskript till en viss bok. Samtliga manuskript skola godkännas av kantonens skolstyrelse.

7. Några fasta grunder för författararvodets bestämmande finnas icke, utan dess belopp fastställs från fall till fall.

6. Österrike.

I skolor av såväl lägre som högre slag få endast sådana läroböcker användas, som blivit godkända till skolbruk av undervisningsdepartementet. För granskning är vid departementet upprättad en lärobokskommission, vars medlemmar dels väljas av lärarkåren, dels utses av undervisningsministern. På grund av utlåntagandet från kommissionen, som blott är ett rådgivande organ, beviljar departementet bokens användning eller återförvisar densamma, vare sig helt och hållet eller till omarbetning.

Det finnes för nästan varje skolform och ämne flera godkända läroböcker, mellan vilka, i fråga om de högre skolorna, lärarkåren vid varje skola har att fritt välja. Anmälan om de valda böckerna sker årligen till vederbörande skolmyndigheter (Landesschulrat, i Wien Stadtschulrat). Beträffande folk-skolorna tillkommer det dessa myndigheter att välja mellan de av departementet godkända böckerna.

Boklåsdspriset å varje godkänd lärobok är beroende av departementets medgivande.

Till slutet av världskriget fanns ett statens läroboksförlag, som sedan ombildades till ett självständigt företag utan monopolställning men alltså är det största förlaget för läroböcker i landet.

Något statligt ingripande för att nedbringa kostnaderna för läroböcker är för närvarande icke ifrågasatt, men därigenom att priserna skola underkastas departementets prövning och medgivande, anses en så vitt möjligt låg beräkning av boklåsdspriset framkallad.

7. Nederländerna.

Vid var och en av landets högre skolor (burgerscholen) upprättas årligen före den 1 maj genom rektor och lärare en förteckning på de läroböcker, som skola begagnas påföljande läsår. Denna förteckning underställs godkännande av undervisningsministern, som, innan han fattar beslut i ärendet, brukar inhämta skolöverstyrelsens mening.

Någon begränsning i antalet medgivna läroböcker i varje ämne förekommer ej, icke heller något ingripande från statens sida i syfte att nedbringa kostnaderna.

8. Frankrike.

a. De högre skolorna.

Någon föregående granskning av läroböcker förekommer icke.

Valet av läroböcker sker genom lärarkollegiet. Om en mindre lämplig lärobok införes, tillhör det rektorsämbetet att anmäla förhållandet för skolmyndigheterna. Efter yttrande av skolöverstyrelsen (Conseil supérieur de l'Instruction publique) kan undervisningsministern förbjuda bokens användande.

Om ett allt för stort antal läroböcker införes, kunna målsmansföreningarna anföra klagomål, vilka prövas i undervisningsdepartementet.

b. Folkskolorna.

Lärarpersonalen i varje distrikt (canton), årligen samlad under ordförandeskap av vederbörande folkskolinspektör, föreslår lämpliga tillägg och uteslutningar i förteckningen över i bruk varande skolböcker. En kommission, förlagd till departements huvudort, granskar de gjorde förslagen och upprättar en förteckning på de av kommissionen godkända böckerna. Sistnämnda förteckning underställs därefter godkännande av vederbörande 'recteur' (närmast jämförlig med eforus hos oss). Om denne vägrar att fastställa tillägg eller uteslutning av någon bok, hänskjutes frågan härom till undervisningsministern, som efter hörande av Conseil supérieur besluter i ärendet.

Anm. Från Italien, varifrån upplysningar angående läroboksväsendet även begärts, har vid utredningsarbetets avslutande svar ännu icke ingått.

Jämförande prisuppgifter m. m. på vissa lär

Läroämne	Sverige				Norge	
	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Kr.	Författare	Antal sidor
<i>Modersmålet.</i>						
Språklära	Rebbe	154	1927	1: 80	Hofgaard	70
Läsebok	Lindvall, 5 delar	2 003	{ 1910— 1924 }	16: 75	Alnæs, 4 delar	953
Litteraturhistoria	Steffen	286	1925	4: 90	Hofgaard	179
<i>Latin.</i>						
Språklära	Ahlberg	263	1925	3: 75	Eitrem	138
Läsebok	Pontén	124	1925	2: 90	Schreiner	147
<i>Grekiska.</i>						
Språklära	Löfstedt	145	1925	5: 25	—	—
Läsebok	Pontén	91	1920	6: 50	—	—
<i>Tyska.</i>						
Nybörjarbok	Heumann	228	1927	3: 25	Midsem-Knap	158
’	—	—	—	—	—	—
Grammatik	Hjorth	216	1927	3: 50	Midsem	75
’	—	—	—	—	—	—
Läsebok för realskolan .	Rodhe	171	1926	2: 40	Bjørset, del 3	130
Extemporaliebok	Hjorth-Heumann	124	1919	2: 80	’ , II	—
<i>Engelska.</i>						
Nybörjarbok	Elfstrand	186	1927	3: 75	Knap, uppl. A	183
Grammatik	’	135	1925	2: 40	Fleischer	82
’	{ Hammarberg-Zetter- ström }	243	1929	3: 75	Knap	—
Läsebok för realskolan .	Jespersen-Rodhe	198	1928	2: 40	’	301
Extemporaliebok	Zetterström	172	1926	2: 50	Alnæs-Höst	24
<i>Franska.</i>						
Nybörjarbok	Bödtker-Höst	201	1926	2: 75	Bödtker-Höst	212
’	—	—	—	—	—	—
Grammatik	Edström	173	1927	3: 75	Bödtker	66
Extemporalieböcker . . .	Calissendorff m. fl. 1.	150	1928	3: 25	Smith	—

Böcker i Sverige, Norge, Danmark och Preussen.

		D a n m a r k				P r e u s s e n			
Utg. år	Pris Kr.	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Kr.	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Mk
1929	1: 35	Jensen, A.	62	1912	1: 10	Mensing	—	1925	1: 40
1922— 1925 }	11: 70	{ Clausen-Hansen, 4 delar }	938	{ 1924— 1927 }	19: 25	{ Deckelmann-Johan- nesson, 5 del. }	1 588	1925	14: 60
1924	4: 90	Mortensen	254	1924	6: 75	—	—	—	—
1926	4: 50	Hauberg	218	1924	7: 50	Bruhn-Schmedes	263	1925	4: —
1924	4: 60	Mikkelsen	184	1928	3: 75	, ,	309	1925	5: —
—	—	Hude	44	1925	1: 50	—	—	—	—
—	—	, , 2 delar	136	{ 1918— 1921 }	5: 35	Kaegi	316	1926	3: 80
1926	4: 75	{ Ingerslev-Vibæk (jämte glossar) }	188	1920	6: 85	—	—	—	—
—	—	{ Kaper-Nielsen (jämte glossar) }	148	1927	3: 75	—	—	—	—
1929	1: 85	Reincke (realsk.)	88	1927	2: —	—	—	—	—
—	—	, (gymn.)	148	1912	3: —	—	—	—	—
1922	3: 50	{ Ingerslev-Vibæk (jämte glossar) }	294	1920	9: 25	—	—	—	—
—	2: —	Ingerslev-Vibæk	48	1924	1: 45	—	—	—	—
—	4: 90	Jespersen-Sarauw	136	1926	2: 25	Dubislav-Boek m. fl.	—	1925	2: —
1922	2: 65	Jespersen	104	1922	3: —	Ellmer-Sander	—	1925	2: 80
—	4: 50	—	—	—	—	—	—	—	—
1926	5: 50	Bögholm-Madsen	224	1927	5: 25	Vietor-Dörr	209	1923	2: 80
1921	0: 60	Madsen-Grünbæk	38	1927	1: —	—	—	—	—
1929	4: 60	Jespersen-Stigaard	194	1924	5: 25	Stromeyer	—	1924	2: 80
—	—	—	—	—	—	Dubislav-Boek m. fl.	127	1925	2: 20
1929	2: 50	Madsen I + II	{ 24 + 64 }	1924; 1921	{ 0: 75 + 2: 75 }	Grund-Neumann	101	1924	2: 40
—	0: 70	Brynildsen	64	1914	1: 50	—	—	—	—

Läroämne	S v e r i g e				N o r	
	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Kr.	Författare	Ant sidor
<i>Historia.</i>						
Realskolan	Odhnér	266	1926	4: 10	Raabe	22
»	Pallin	212	1925	3: —	Ræder	30
Gymnasiet	Odhnér	324	{1924— 1927}	6: 80	Johnsen-Pedersen	20
»	Pallin	283	1928	4: 50	Schjøth-Lange, 2 delar	44
<i>Geografi.</i>						
Geografi I	Carlson	264	1925	5: 90	Arstal-Skattum	28
» II	»	282	1929	4: 70	Alexander	7
Kartbok	Diercke	156	1927	9: 75	Refsdal	—
<i>Matematik.</i>						
Aritmetik	Berg, 2 delar	373	{1928— 1929}	4: 50	Bonnevie-Eliassen, I	17
Algebra	Möller, »	309	1919	5: 40	Eliassen, del 1	18
Geometri	Asperén	106	1923	2: —	Bonnevie	12
Trigonometri	Hedström-Rendahl	121	1928	3: 50	Johannesen	12
Analytisk geometri	Collin	148	1921	4: 25	Alfsen	12
Logaritmtabeller	Hedström-Rendahl	48	1928	2: 50	Broch	—
Stereometri	Josephson	64	1928	1: 25	Alfsen	—
<i>Biologi.</i>						
Zoologi:						
realskolan	Almquist-Lagerstedt	312	1928	4: 50	Sørensen	16
gymnasiet	»	194	1926	3: 15	Bonnevie	12
Botanik:						
realskolan	Forsell-Skärman	155	1927	5: 75	Sørensen	9
gymnasiet	»	244	1927	7: —	Resvoll	10
Flora	Krok-Almquist	302	1928	4: —	Hoffstad	13
<i>Fysik.</i>						
Realskolan	Hellsten, 4 delar	370	{1924— 1928}	7: 20	Holtmark (jämte kemi)	13
Gymnasiet	Moll, 5 delar	520	{1924— 1926}	10: 85	Isaachssen, 2 delar	41
<i>Kemi.</i>						
Realskolan	Moll, 2 delar	134	{1927— 1928}	1: 95	Se Fysik, realsk.	—
Gymnasiet	» 2 »	344	{1928 1925}	5: 85	Waage	—

		D a n m a r k				P r e u s s e n			
Utg. år	Pris Kr.	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Kr.	Författare	Antal sidor	Utg. år	Pris Mk
1924	4: 25	Schmidt, 3 delar	562	{ 1926 1928 }	12: 25	Stein, 2 delar	674	1925	10: —
1929	6: 35								
1924	5: 20	Ottosen	314	1926	7: 50				
1923— 1925 }	10: 60	Munch, 4 delar	704	{ 1924— 1927 }	22: 35				
1924	6: 60	Christensen, 2 delar	264	{ 1926— 1927 }	7: 25	Supan I o. II	598	1925	7: —
1923	3: 50	„	132	1925	4: 85	„ III	370	1924	3: —
1925	4: 50	{ Christensen-Krogs- gaard }	—	1928	5: 50	Diercke	54	1925	2: 60
1924	4: —	Pihl-Ring, 3 delar	256	{ 1925— 1927 }	7: —	Kambly-Thaer, 8 häften eller Lötzbeyer, 4 delar	—	1925	13: 65
1925	4: 75	Nielsen	164	1919	5: 85				
1922	3: —	Eibe	120	1926	3: 25				
1925	3: 50	Nielsen	80	1917	2: 50				
1924	3: 80	„	114	1905	2: 25	Lötzbeyer	32	1926	1: 60
—	1: 95	Gamborg, 2 delar	—	1921	1: 65				
—	2: 40	Nielsen	—	1906	2: 35				
—	3: 60	Lütken	240	1918	6: 50	Smalian	410	1925	7: 40
1924	3: 20	Simonsen	94	1927	4: 25	„	152	1925	2: 80
1923	3: 25	Se näst föregående	—	—	—	Smalian	295	1924	5: —
1924	2: 85	Warming	152	1920	6: 50	„	139	1924	2: 50
—	2: 80	Tryde	132	1924	3: 85	—	—	—	—
1927	3: 20	Sundorph, 4 delar	262	{ 1923— 1928 }	9: 20	Bohn	222	1926	2: 40
1927— 1929 }	12: 90	„ 4 „	396	{ 1922— 1928 }	14: 35	Hahn, 2 delar	507	1924	8: 80
—	—	{ Rasmussen-Simon- sen, 2 delar }	64	{ 1925 1927 }	2: 10	Winderlich	124	{ 1922— 1924 }	3: 20
—	4: —	Rasmussen, 2 delar	220	{ 1922 1926 }	9: 50	„	294	{ 1922— 1924 }	7: 20

Förteckning över betänkanden och uppsatser m. m. i läroboksfrågan.

Under förarbetena till den utredning angående läroboksfrågan, som de sakkunniga haft att verkställa, ansågo de det vara av vikt att taga del av vad som tidigare kunde, förutom i officiella betänkanden, hava skrivits rörande detta spörsmål. De sakkunniga hava för sådant ändamål gjort efterforsknin-
gar och jämväl funnit åtskilliga uppsatser, som behandla olika sidor av frå-
gan. Då, så vitt de sakkunniga kunnat finna, några mera fullständiga sam-
manfattande framställningar av ämnet knappast äro givna i vårt land, hava
de sakkunniga trots det kunna vara av visst värde att såsom bilaga till sitt
betänkande foga en förteckning över den litteratur angående läroboksfrågan,
om vilken de sakkunniga sålunda tagit kännedom. På grund av de anförda
förhållandena kan förteckningen icke göra anspråk på någon som helst full-
ständighet.

Anvisningar och råd i afseende på läroböcker och på methoden att undervisa i ser-
skilda kunskapsgrenar. Bihang till Uppfostrings-Comiténs underdåniga för-
slag till Skol-lag, 1817.

A—R., Om ändringar i nya läroboksupplagor. Pedagogisk tidskrift 1877, sid 395.

Beckman, N., Några önskemål med avseende på en blifvande lärobok i modersmålets
grammatik. Pedagogisk tidskrift 1903, sid. 335.

Behm, O. P., Om nyttan av ordlistor samt om bokpriser. Pedagogisk tidskrift 1916,
sid. 415.

Betänkande afgifvet den 1 september 1866 af den i nåder tillsatta kommissionen för
behandling af åtskilliga till språkundervisningen inom elementarläroverken hö-
rande frågor, 1866.

Betänkande afgifvet den 22 augusti 1868 af den i nåder tillsatta kommissionen för
behandling af åtskilliga till undervisningen i historia och geografi inom ele-
mentarläroverken hörande frågor, 1868.

Betänkande afgifvet den 9 oktober 1871 af den i nåder tillsatta kommissionen för
behandling af åtskilliga till undervisningen i matematik och naturvetenskap
inom elementarläroverken hörande frågor, 1872.

Betänkande angående likformig uppställning af grammatiska för rikets allm. läro-
verk afsedda läroböcker jämte dertill hörande grammatiska utkast af de för
detta ändamål förordnade kommitterade, 1882.

Buisson, F., Nouveau dictionnaire de pédagogie et d'instruction primaire, 1911.

Cyclopedia of Education, A, u. å.

Dahlman, Axel, Bestämmandet af läroböcker vid de allmänna läroverken. Pedago-
gisk tidskrift 1906, sid. 426.

E. A., Om olika läroböcker i språk. Pedagogisk tidskrift 1865, sid. 241.

Gerdin, J., »Pia desideria» i fråga om läroböcker i historia. Pedagogisk tidskrift
1908, sid 319.

Granskning af läroböcker för folkskolan jemte grundsatser för deras uppställning.
Und. utlåtande afgifvet den 24 mars 1887 af utsedde kommitterade, 1887.

Holmsen, A., Et par ord om vore nuværende lærebøger for middelskolen. Vor ung-
dom 1889, sid 483.

- Højberg, N. L.**, Folkeskolens smaa, kedelige Lærebøger maa afløses af fyldige, fornøjelige Fag-Lærebøger. Berättelse om tionde nordiska skolmötet i Stockholm 1910 (tr. 1914), sid. 115.
- Key, Axel**, Redogörelse för den hygieniska undersökningen [av rikets allmänna läroverk]. 1885. Bilaga E till: Läroverkskomiténs und. utlåtande och förslag angående organisationen af rikets allmänna läroverk och dermed sammanhängande frågor. Afgifvet den 25 augusti 1884.
- Koch, Carl O.**, Några ord om ordlistor och bokpriser. Moderna språk 1916, sid. 20.
— Härtill följduttalanden i samma tidskrift och årgång, sid. 129.
- L. L. L.**, Några ord om närsynthet, boktryck och skolläkare. Tidskrift utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland 1881, sid. 378.
- Moderna läroböcker i historia.** [En diskussion.] Verdandi 1904, sid. 253.
- Rabe, G. R.**, Om lärobokens betydelse med avseende på den offentliga elementarundervisningen. Pedagogisk tidskrift 1865, sid. 13.
- Rein, W.**, Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik, 1903 ff.
- Richter, Albert**, Zur Reallesebuchfrage. Ein Vortrag... Pädagogischer Jahresbericht 1887, sid. 39.
- Roloff, E. M.**, Lexikon der Pädagogik, 1913.
- R. T[örnebladh]**, Om läroböckerna vid de allmänna läroverken. Pedagogisk tidskrift 1886, sid. 13.
- S—e** [Schéele, F. von], Läroböcker eller läseböcker? Manhem. Svensk tidskrift för uppfostran och undervisning 1906, sid. 49.
- Schmid, K. A.**, Pädagogisches Handbuch, 1884.
- Schwartz, H.**, Pädagogisches Lexikon, 1928 ff.
- Sigmund, Einar**, Store eller små skolebøker? Skole og samfund 1927, sid. 289.
- Steenberg, A. S.**, Skolen og bøgerne. Vor ungdom 1902, sid. 589.
- Stenson, F.**, Skolsystemets omdaning via läroboken. Pedagogisk tidskrift 1929, sid. 273.
- Stern, H.**, Das Buch im Unterricht. Neue Bahnen 1913, sid. 366.
- Söderqvist, Olof**, I vad mån kan vid läroböckers utgivande samarbete åstadkommas mellan författare och lärare? Pedagogisk tidskrift 1922, sid. 241.
- Veseth, K.**, Læsebøger i stedet for lærebøger. Beretning om Det ottende nordiske skolemøde i Kristiania 1900, sid. 296.

Statens offentliga utredningar 1931

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Industri.

Kommunalförvaltning.

Handel och sjöfart.

Statens och kommunernas finansväsen.

Kommunikationsväsen.

Politi.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Socialpolitik.

Försäkringsväsen.

Hälso- och sjukvård.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.
Andlig odling i övrigt.

Sammandrag av yttranden över 1927 års prästlönereglerings-
sakkunnigas betänkande rörande nya grunder för lagstift-
ningen om prästerskapets avlöning och förvaltningen av
den därtill anslagna egendomen. [1]
Utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna
läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [2]

Allmänt näringsväsen.

Försvarsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.